

TÜRKİYE'DE ÇEVRE KORUMA VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ (ÇKİD)

İLE MÜCADELEYE AYRILAN KAMU
KAYNAKLARININ İZLENMESİ:
2021 BÜTÇESİ BİR DEĞİŞİKLİĞE
İŞARET EDİYOR MU?

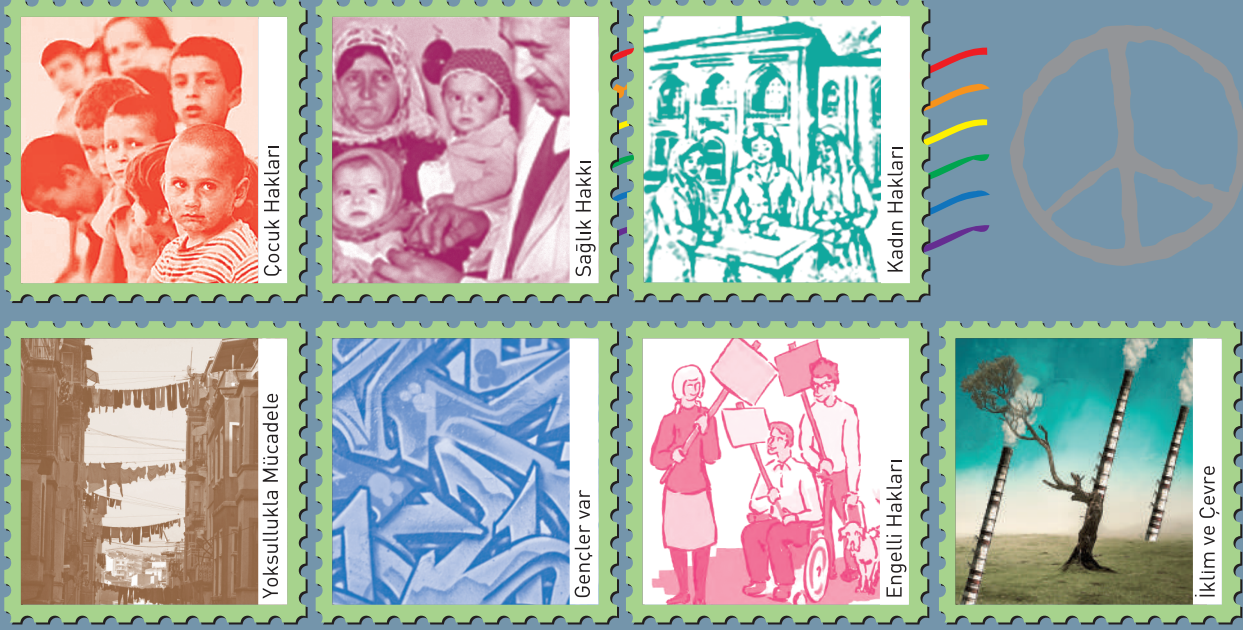

TÜRKİYE'DE ÇEVRE KORUMA VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ (ÇKİD) İLE MÜCADELEYE AYRILAN KAMU KAYNAKLARININ İZLENMESİ: 2021 BÜTÇESİ BİR DEĞİŞİKLİĞE İŞARET EDİYOR MU?

KASIM 2021

Kamu Harcamalarını İzleme Platformu, Türkiye’de kadın, çocuk, gençlik, engelli, sağlık, çevre hakkı, iklim değişikliği ile mücadele, sosyal haklar alanında çalışan STK’ların kurdukları, çeşitli temalara göre çalışma gruplarına dayalı olarak çalışan bir platformdur.

Kamu Harcamalarını İzleme Platformu, parlamentonun kendisine verilen en önemli görev olan vatandaşlardan toplanan vergilerin harcanma sürecini izlemeyi, bu sürecin şeffaf olması için çalışmayı ve sosyal alanlara ve iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik harcamaların artırılması ve etkin kullanımını savunmayı amaçlamaktadır.

Kamu Harcamalarını İzleme Platformu,

- şeffaf ve hesap verebilir bir çoğulcu demokrasiden yana,
- siyasi partiler, hükümet ve devletlerden bağımsız,
- hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlükler, barış, farklılıklara saygı, ifade özgürlüğü gibi evrensel değerleri benimseyen,
- katılım, diyalog ve uzlaşma kültürüne bağlı,
- çevreye saygılı,
- her türlü ayrımcılığa karşı,
- hiçbir din, siyasi, etnik vb. görüşün propagandasını yapmama ilkelerini benimseyen bir platformdur.

Platform, izleme çalışması yapılan tema çerçevesinde çalışan STK’larla esnek izleme grupları kurarak çalışan esnek bir yapıyı benimsemektedir.

Platform kamu harcamalarını izleme amacıyla gerçekleştirdiği projeler için sadece kendi üyelerinin maddi katkısına dayanma ilkesini benimsemektedir.

Kamu Harcamaları İzleme Platformu Çevre Koruma ve İklim Değişikliği ile Mücadele Harcamaları 2021 İzleme Grubu

Nurhan Yentürk	Bilgi STÇM
Yasemin Sayıbaş Akyüz	Bodrum Kent Konseyi
Yakup Kadri Karabacak	Düşünce Suçu(?)na Karşı Girişim
Gürhan Ertür	İstanbul Hepimizin
Işık Baştuğ	Kadıköy Belediyesi İklim Elçileri
Özge Doruk	Kardağı Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği
Orkun Doğan	Yerküre Yerel Çalışmalar Kooperatifi
Fatih Tatarı	Yerküre Yerel Çalışmalar Kooperatifi
Gökçen Bayram	Yeşil Düşünce Derneği
Özüm Çelik	Yeşil Düşünce Derneği
Meltem Düzel Ayrıl	Yeşil Düşünce Derneği
Yağız Eren Abanus	Yeşil Düşünce Derneği
Pınar Demircan	Yeşil Düşünce Derneği
Burcu Genç	Yeşil Gelecek Derneği
Simin Kışınbay	Yeşil Gelecek Derneği
Ece Baykal Fide	Yokoluş İsyanı

**TÜRKİYE'DE ÇEVRE KORUMA VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ (ÇKİD) İLE MÜCADELEYE AYRILAN
KAMU KAYNAKLARININ İZLENMESİ: 2021 BÜTÇESİ BİR DEĞİŞİKLİĞE İŞARET EDİYOR MU?**

Kapak Resmi Lale Duruiz

İstanbul, Kasım 2021

Yayına Hazırlayan Nurhan Yentürk

©Kamu Harcamalarını İzleme Platformu

E-posta: kamuharcamalari@gmail.com

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ: AMAÇ, YÖNTEM VE KAPSAM	1
İklim Değişikliğiyle Mücadeleye Yönelik Ayrılan Kamu Kaynaklarını İzlemenin Amacı	2
İklim Değişikliğiyle Mücadeleye Yönelik Ayrılan Kamu Kaynaklarını İzlemenin Kapsamı.....	2
Yöntem.....	3
BÖLÜM I • MERKEZİ YÖNETİM, ÇEVRE KORUMA VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ (ÇKİD) İLE İLGİLİ BÜTÇELERİN AYRIŞTIRILMASI: 2021 İZLEME SONUÇLARI	5
2019 ÇKİD ile İlgili Bütçeler ve Gerçekleşen Harcamalar	7
2020-2021 ÇKİD ile İlgili Bütçeler	9
Kurum Bazında ÇKİD Bütçesinin Gelişimi	10
Devlet Su İşleri (DSİ).....	11
Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (UAYB).....	12
Orman Genel Müdürlüğü (OGM).....	13
Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB).....	14
Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı (ÇŞB).....	16
Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM).....	16
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB)	16
Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)	18
Ticaret Bakanlığı (TB)	19
Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (STB).....	19
İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)	19
BÖLÜM II • 14 BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARININ ÇKİD İLE İLGİLİ PERFORMANS HEDEFLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI: 2021 İZLEME SONUÇLARI	21
BÖLÜM III • 14 BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARININ ÇKİD İLE İLGİLİ PERFORMANS HEDEFLERİNİN SINIFLANDIRILMASI VE BÜTÇELERİNİN İNCELENMESİ: 2021 İZLEME SONUÇLARI	31
1) İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ve BAĞLI KURUMLARI	36
2) ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ve BAĞLI KURUMLARI	41
3) ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ve BAĞLI KURUMLARI	45
4) ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ve BAĞLI KURUMLARI	50
5) BALIKESİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ve BAĞLI KURUMLARI	55
6) BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ve BAĞLI KURUMLARI.....	60
7) GAZİANTEP BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ve BAĞLI KURUMLARI.....	64
8) İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ve BAĞLI KURUMLARI	68
9) KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ve BAĞLI KURUMLARI.....	73
10) KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ve BAĞLI KURUMLARI.....	78
11) KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ve BAĞLI KURUMLARI.....	83
12) MANİSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ve BAĞLI KURUMLARI	87
13) MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ve BAĞLI KURUMLAR.....	91
14) MUĞLA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ve BAĞLI KURUMLARI	95
14 Büyükşehir Belediyesinin Bütçelerinin Toplu Değerlendirilmesi.....	99
SONUÇ YERİNE	107
Kaynakça.....	113
EK 1: ÇKİD Hedef Alan ve Alt Alanları Listesi	115

GİRİŞ: AMAÇ, YÖNTEM VE KAPSAM

Türkiye'nin son dönemde yoğun bir şekilde yaşamaya başladığı iklim afetlerine bağlı yıkımlar ve yoğun çevre tahribatının getirdiği sonuçlar, merkezi ve yerel yönetim kuruluşlarının iklim değişikliği ile ilgili politikaları anaakımlaştırmada ne denli geciktiğinin en somut kanıtıdır. Küresel ısınmanın yavaşlatılması, iklim değişikliği ile mücadelede azaltım ve uyum politikalarının uygulanması ve finansman konularında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü, Paris Anlaşması gibi birçok uluslararası sözleşme ve bu sözleşmeleri onaylayan ya da onaylamayı taahhüt eden çok sayıda ülke vardır.

Anlaşmalar arasında en önemlisi Türkiye'nin 22 Nisan 2016'da imzaladığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu tarafından 6 Ekim 2021'de onaylanan Paris Anlaşması'dır. Bununla beraber, 2021 yılından önce, Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi ve İklim Değişikliği Eylem Planı ve Niyet Edilen Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkı Belgeleri yayımlanmış ve bunlara bağlı olarak çok sayıda mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. Bu konularda çok çeşitli kaynaklara ve bilgilere ulaşılabilir. Ancak, bunlar yeterli değildir: Türkiye'nin çevre ve iklim değişikliği ile ilgili uluslararası anlaşmalardaki taahhütleri, gerçekleştirdiği mevzuat değişikliklerine uyumu, üretilen stratejik dokümanlarda ve eylem planlarında yer alan hedeflere ve taahhütlere ulaşmak için ayırması gereken kamu bütçesi bilinmeli ve bu bütçenin kullanımı yakından izlenmelidir. Çünkü, Türkiye'nin iklim politikasının oluşturulmasını ve uygulanmasını sağlayan söylemler, stratejiler ve mevzuat çalışmaları kadar, taahhüt edilen politikaların gerçekleştirilmesi için ayrılan bütçeler de önemlidir ve bu aşamaların tümü araştırmacılar ve vatandaşlar tarafından izlenebilir ve eleştirilebilir olmalıdır. Politika ve mevzuatta meydana gelen değişiklikler kadar, bu çalışmaların bütçelere yansımaları da en önemli araştırma, inceleme ve izleme konuları arasında yer almaktadır. Türkiye gibi mevzuat ile uygulama arasında derin uçurumların gözlemlendiği ülkelerde politikalar ile bütçe arasındaki ilişki ve bütçenin buna bağlı olarak izlenmesi çok önemlidir.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİYLE MÜCADELEYE YÖNELİK AYRILAN KAMU KAYNAKLARINI İZLEMENİN AMACI

İzlemenin amacı, çevre koruma ve iklim değişikliği ile ilgili tartışmalara yeni bir boyut kazandırmak; tartışmaların merkezine siyasi beyanlar ve mevzuat çalışmalarından çok çevre koruma ve iklim değişikliği ile mücadele için ayrılan kamu kaynaklarını koyarak, söylem ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi kurabilmek; Türkiye’nin merkezi ve yerel yönetimler düzeyinde çevre koruma ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında görevlerinden kaynaklanan sorumluluklarını ve uluslararası yükümlülüklerini yerine getirebilmek için ayırdığı kamu kaynağının miktarını ve nasıl harcadığını 2018-2021 dönemi için görebilmektir.

Yentürk (2020)’de, **Çevre Koruma ve İklim Değişikliği (ÇKİD)** için ayrılan bütçe 2012 yılı ve 2018-2020 dönemi için hesaplanmış ve yayımlanmıştır.¹ Bu izleme çalışması, Yentürk (2020)’de kullanılan yöntemi geliştirerek, ÇKİD bütçesini 2021 yılı için hesaplama amacını taşımaktadır.² Böylece, ilgili merkezi yönetim kurumları, İBB ve en yüksek bütçesi olan yerel yönetimler için toplam ve kurum bazında artış ve azalış hedeflerini görmek, ÇKİD’e yönelik ayrılan kaynaklarla ilgili bilgileri sivil alan ile paylaşmak, kamuoyunda ÇKİD harcamalarının sürekli izlenebilir ve tartışılabilir hale gelmesini sağlamak mümkün olacaktır.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİYLE MÜCADELEYE YÖNELİK AYRILAN KAMU KAYNAKLARINI İZLEMENİN KAPSAMI

Türkiye 2012 yılında, Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi (IDS) 2010-2023 ve İklim Değişikliği Eylem Planı (İDEP) 2011-2023’ü yayımlamıştır (ÇŞB, 2012a ve 2012b). 2015’te Niyet Edilen Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkı (NEUK) (INDC, 2015) ve 2018 yılında Yedinci Ulusal Bildirim yayımlanmıştır (ÇŞB, 2018).

Türkiye’nin Niyet Edilen Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkı belgesinde koyduğu hedefler, Türkiye’nin 2016’da imzalamış ve 6 Ekim 2021’de onaylamış olduğu Paris Anlaşması’nın beklediği azaltım ve uyum hedeflerinden çok uzaktır. İDEP’te, eylem alanlarının neler olduğu ve tüm bu hedeflere ulaşılmasından hangi kurumların sorumlu oldukları belirtilmiştir (ÇŞB, 2012b). Çalışma kapsamında aşağıda belirtilen merkezi yönetim kurumlarının performans programları inceleme kapsamına alınmıştır:

- Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı (ÇŞB)
- Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB)
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ)
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM)
- Orman Genel Müdürlüğü (OGM)
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB)
- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (UAYB)
- Karayolları Genel Müdürlüğü (KYGM)
- Devlet Demir Yolları İşletmeleri A.Ş. (TCDD)
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (STB)
- Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (GAP)

¹ Yentürk (2020), *İklim Pahası* için bkz. <https://bilgiyay.com/wp-content/uploads/2020/09/İKLİM-PAHASI-150920-TESLİM-2.pdf>

² 2021 performans programlarında yer alan hedeflerin ayrıntılı dökümü, merkezi yönetim ve büyükşehir bazında www.kahip.org adresinde yer almaktadır. Bkz. Gösterge 1-7. Ayrıca bkz. Ek 1.

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)
Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)
Ticaret Bakanlığı (TB)

İzleme kapsamında incelenecek, verilerine ulaşılabilen yerel yönetim kurumları şunlardır:
İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlar
Adana Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlar
Ankara Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlar
Antalya Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlar
Balıkesir Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlar
Bursa Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlar
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlar
İzmir Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlar
Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlar
Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlar
Konya Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlar
Manisa Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlar
Mersin Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlar
Muğla Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlar

YÖNTEM

Yukarıda sayılan merkezi ve yerel yönetim kurumları için çevre koruma ve iklim değişikliğine yönelik performans programları teker teker incelenerek, bu programlarda yer alan çevre koruma ve iklim değişikliği ile ilgili hedefler ayrıştırılmıştır. Daha sonra bu hedeflere ayrılan bütçeler eklenmiştir.³ Kamu kurumlarının yayımladıkları 2021 performans programlarından hesaplanan ÇKİD ile ilgili 2021 yılı bütçelerini izlemek mümkün olmaktadır. Bu çalışma kapsamında izlenen 2021 ÇKİD bütçesi, Yentürk (2020)'de yer alan 2018, 2019 ve 2020 yılları performans hedefleri ile karşılaştırılarak verilmiştir.

İzlemeye dahil edilen performans hedefleri ve bütçeleri ayrıştırmanın mümkün olmadığı hedeflerde, ÇKİD ile ilgili olmayan bazı hedefler yer almaktadır. Örnek olarak aşırı su tüketimi gerektiren çim alanlarına yönelik harcamalar verilebilir; ya da bunların arasında TOB'un doğa koruma hedefi altında yer alan doğa ve av turizmüne yönelik hedefler sayılabilir. Performans hedefi ve bütçesinin ÇKİD ile ilgili olmayan kısımlarının ayrıştırılamaması durumunda bütçenin tümü hesaplamaya katılmıştır. Dolayısıyla elde edilen bütçeler, ÇKİD harcamalarının üzerinde olabilmektedir.

Diğer yandan, ÇKİD performans hedefleri içinde yer alan ancak uygulama itibarıyla tartışmalı olan bazı konular da ÇKİD izlemesi kapsamına dahil edilmiş ve bütçeleri mümkün olduğu ölçüde ayrı olarak verilmiştir. Buna örnek olarak HES'lere yönelik yapılan yatırımlar verilebilir. Bu ve bunun gibi iklim değişikliği ile mücadelede olumsuz etkisi olduğu tartışılan hedeflere yönelik bütçeler mümkün olduğu ölçüde ayrı olarak verilerek tartışmalı konularda okuyucu ve sivil toplum kuruluşları için bilginin şeffaf hale gelmesine çalışılmıştır.

Yerel yönetimler için ayrıca 2021 toplam ÇKİD bütçelerinin izlenmesinin yanı sıra, ikinci bir inceleme yapılmıştır. 2021 yılı için ÇKİD ile ilgili bulunan her hedef içerik olarak incelenip azaltım, uyum, atık ve diğer çevre hedefleri olarak sınıflandırılmıştır. Böylece incelenen yerel yönetimlerin ÇKİD için ayırdıkları bütçenin izlenmesinin ötesine geçilerek ayrılan bütçenin ne kadarının sera gazı

3 Kurum bazında ayrıntılı dökümler www.kahip.org adresinde bulunmaktadır. Bkz. Gösterge 1-7.

salımını azaltım, ne kadarının iklim krizinin sonuçlarına uyum, ne kadarının atıklarla ilgili oldukları tasnif edilerek politika önerileri oluşturulmaya çalışılmıştır.

Yerel yönetimlerle ilgili yapılan çalışma, büyükşehir belediyeleri bütçeleri ve su kanalizasyon veya ulaşım idareleri gibi bağlı kurumlar için yapılmıştır. Büyükşehirlerde bazı hizmetlerin belediyelerin iştirakleri olan şirketler tarafından verildikleri bilinmektedir. Özellikle son yıllarda yenilenebilir enerji üretimi ve yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı ulaşım bu şirketler tarafından sürdürülmektedir. Ancak bu hizmetlerin sürdürülmesinde herhangi bir kamu kaynağı kullanılmamaktadır. Büyükşehir belediyelerinin söz konusu iştiraklere ortak olurken ödedikleri sermaye payları dışında, bu şirketler kârlılık esasına göre çalışmakta ve kamu kaynağı kullanmamaktadırlar. O nedenle şehirlerdeki çevre koruma ve iklim değişikliği ile mücadeleye olumlu katkıları olmakla birlikte kamu kaynağı olmaktan çok bir özel sektör hizmeti olarak değerlendirilebilirler. Diğer yandan bu şirketlerin kamu kurumları gibi faaliyet raporları ve performans programları yayımlama zorunlulukları bulunmamaktadır. O nedenle ÇKİD ile ilgili harcamalarının ayrı olarak izlenmesi de mümkün değildir.

Çalışmanın amaç, yöntem ve kapsamının verildiği giriş bölümünden sonra, çalışmanın birinci bölümünde ilgili merkezi yönetim kurumlarının, ikinci bölümünde ise 14 büyükşehir belediyesi ve bağlı kurumlarının ÇKİD ile ilgili bütçelerinin 2021 izleme sonuçları yer almaktadır. 14 büyükşehir belediyesinin ÇKİD ile ilgili performans hedeflerinin sınıflandırılması ve bütçelerinin azaltım, uyum, atık ve diğer çevreye göre dağılımlarının incelenmesi ise çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınmaktadır. Son bölümde ise sonuç ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Bölüm I

MERKEZİ YÖNETİM, ÇEVRE
KORUMA VE İKLİM
DEĞİŞİKLİĞİ (ÇKİD) İLE
İLGİLİ BÜTÇELERİN
AYRIŞTIRILMASI:
2021 İZLEME SONUÇLARI

Bu izleme çalışması kapsamında ilk inceleme, merkezi yönetime bağlı ilgili kurumların 2021 yılı performans programlarında yer alan ÇKİD ile ilgili olan hedeflerin ayrıştırılmasına dayalıdır. Kapsam bölümünde verilen onbir kurumun sekiz tanesinin performans programında bütçesi ayrı olarak verilmiş ÇKİD ile ilgili hedefler bulunmaktadır. Bunlar ÇŞB, TOB, DSİ, MGM, OGM, ETKB, UAYB, TÜBİTAK'tır. Diğer üç kurumun (SB, TB, AFAD) görev ve sorumlulukları arasında iklim değişikliği ile mücadele bulunmasına rağmen performans programında ilgili hedef ve bütçeler yer almamaktadır.

2019 ÇKİD İLE İLGİLİ BÜTÇELER VE GERÇEKLEŞEN HARCAMALAR

Performans hedefleri içinde ÇKİD hedefi olan sekiz kurumun (ÇŞİB, TOB, DSİ, MGM, OGM, ETKB, UAYB, TÜBİTAK) 2019 yılında gerçekleşmiş ÇKİD harcaması toplamı 19 milyar 343 milyon TL olmaktadır. 2019 için ayrılan toplam bütçenin ise 25 milyar 817 milyon TL olduğu görülmektedir. ÇKİD hedeflerine yönelik gerçekleşen harcamaların ayrılan bütçelerden düşük olması konuya verilen önemin düşük olduğunun bir göstergesidir (Tablo I.1). Halbuki, 2019 yılında toplam merkezi yönetim bütçesi 960 milyar 976 milyon TL¹ iken gerçekleşen harcama 1.000 milyar TL olmuştur.² Bir diğer deyişle bütçeye ek bir kaynak geliştirilebilmiştir. Ancak bu ek kaynağın ÇKİD'e yönelik kullanılmadığı, hatta sene başında ayrılan bütçeden daha az kullanıldığı anlaşılmaktadır.

2019 yılı ÇKİD verilerini aynı yılın Karayolları Genel Müdürlüğü (KYGM) bütçe ve harcamaları ile karşılaştırmak harcama tercihlerinin ÇKİD ile ilişkisini göstermek açısından bir örnek teşkil edebilir. 2019 yılında merkezi yönetimin ilgili sekiz kurumunun toplam ÇKİD bütçesi 25 milyar 817 milyon TL iken yıl sonunda 19 milyar 343 milyon TL olarak gerçekleştiğini yukarıda belirtmiştik. KYGM'nin bütçesi ise 16 milyar 661 milyon TL olarak planlanmış, ancak, 2019 yılı sonunda 35 milyar 580 milyon TL harcanmıştır.³ Bir başka deyişle, 2019 yılında KYGM'nin gerçekleşmiş harcaması merkezi yönetimin ilgili sekiz kurumunun toplam ÇKİD harcamasının neredeyse iki katıdır. KYGM'nin 2019 yılında başlangıç bütçesine eklenen bütçe ise toplam ÇKİD bütçesine yaklaşmaktadır.

¹ <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/02/2020-Yili-Butce-Gerekcesi.pdf>

² Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri - T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü <https://muhasebat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri>

³ Karayolları GM, 2019 Faaliyet Raporu.

Tablo I.1
Çevre Koruma ve İklim Değişikliği ile İlgili Performans Hedefleri / Toplam Bütçe

ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI	2019 Bütçe	2019 Harcama	2020 Bütçe	2021 Bütçe	2022 Tahmin	2023 Tahmin
ÇŞB, PERFORMANS HEDEFLERİ İÇİNDE ÇKİD HEDEFLERİNİN BÜTÇESİ	812.714.400	390.718.113	985.127.850	1.106.974.000	1.151.904.000	1.275.704.000
ÇŞB, TOPLAM BÜTÇESİ	2.573.286.000	7.312.717.832	2.827.733.000	3.378.164.000	3.555.731.000	3.827.952.000
1.1: ÇŞB, ÇKİD / TOPLAM BÜTÇE %	31,58	5,34	34,84	32,77	32,40	33,33
TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI	2019 Bütçe	2019 Harcama	2020 Bütçe	2021 Bütçe	2022 Tahmin	2023 Tahmin
TOB, DOĞRUDAN ÇKİD BÜTÇE ya da HARCAMA	571.206.000	342.544.025	634.503.850	864.426.000	988.794.000	902.713.000
TOB, DOLAYLI ÇKİD BÜTÇE ya da HARCAMA	2.402.141.000	1.480.923.622	2.546.243.780	3.490.896.000	3.749.067.000	4.029.064.000
TOB, PERFORMANS HEDEFLERİ İÇİNDE ÇKİD HEDEFLERİNİN BÜTÇESİ	2.973.347.000	1.823.467.647	3.180.747.630	4.355.322.000	4.737.861.000	4.931.777.000
TOB, TOPLAM BÜTÇESİ (DSİ ve OGM Transferler hariç)	23.711.895.000	26.902.486.847	30.228.178.000	32.147.001.000	34.239.150.000	36.350.891.000
1.2a: TOB, ÇKİD / TOPLAM BÜTÇE % (Doğrudan ÇKİD)	2,41	1,27	2,10	2,69	2,89	2,48
1.2b: TOB, ÇKİD / TOPLAM BÜTÇE % (Doğrudan ve Dolaylı ÇKİD)	12,54	6,78	10,52	13,55	13,84	13,57
DEVLET SU İŞLERİ GM	2019 Bütçe	2019 Harcama	2020 Bütçe	2021 Bütçe	2022 Tahmin	2023 Tahmin
DSİ, PERFORMANS HEDEFLERİ İÇİNDE ÇKİD HEDEFLERİNİN BÜTÇESİ (Hidrolik En. dahil)	6.705.055.500	5.904.348.882	9.103.122.000	18.558.575.000	18.428.383.000	22.390.000.000
DSİ, PERFORMANS HEDEFLERİ İÇİNDE ÇKİD HEDEFLERİNİN BÜTÇESİ (Hidrolik En. hariç)	4.905.859.530	4.174.051.103	6.965.133.430	14.586.607.000	14.608.731.000	17.833.537.000
DSİ, TOPLAM BÜTÇESİ	9.206.045.000	11.689.956.678	9.454.219.000	18.730.949.000	18.612.244.000	22.584.602.000
1.3a: DSİ, ÇKİD / TOPLAM BÜTÇE % (Hidrolik En. dahil)	72,83	50,51	96,29	99,08	99,01	99,14
1.3b: DSİ, ÇKİD / TOPLAM BÜTÇE % (Hidrolik En. hariç)	53,29	35,71	73,67	77,87	78,49	78,96
METEOROLOJİ GM	2019 Bütçe	2019 Harcama	2020 Bütçe	2021 Bütçe	2022 Tahmin	2023 Tahmin
MGM, PERFORMANS HEDEFLERİ İÇİNDE ÇKİD HEDEFLERİNİN BÜTÇESİ	188.037.000	291.864.623	390.737.000	473.576.500	491.734.000	516.887.000
MGM TOPLAM BÜTÇESİ	416.750.000	431.257.706	452.401.000	541.018.000	564.119.000	594.776.000
1.4: MGM, ÇKİD / TOPLAM BÜTÇE %	45,12	67,68	86,37	87,53	87,17	86,90
ORMAN GM	2019 Bütçe	2019 Harcama	2020 Bütçe	2021 Bütçe	2022 Tahmin	2023 Tahmin
OGM, PERFORMANS HEDEFLERİ İÇİNDE ÇKİD HEDEFLERİNİN BÜTÇESİ (Döner sermaye)	1.345.000.000	1.343.054.756	1.404.962.000	1.643.805.000	1.742.432.000	1.111.663.166
OGM, TOPLAM BÜTÇESİ (Döner sermaye)	4.850.000.000	5.708.003.961	6.400.000.000	7.500.000.000	7.950.000.000	8.427.000.000
1.5a: OGM, ÇKİD / TOPLAM BÜTÇE %. (Döner sermaye)	27,73	23,53	21,95	21,92	21,92	13,19
OGM, PERFORMANS HEDEFLERİ İÇİNDE ÇKİD HEDEFLERİNİN BÜTÇESİ (Hazine katkısı ve özgelir)	2.389.750.609	1.194.875.305	2.959.856.000	3.231.150.000	3.366.137.000	3.687.796.000
OGM, TOPLAM BÜTÇESİ (Hazine katkısı ve özgelir)	3.310.410.000	3.494.632.038	3.484.151.000	4.205.954.000	4.398.981.000	4.767.487.000
1.5b: OGM, ÇKİD / TOPLAM BÜTÇE % (Hazine katkısı ve özgelir)	72,19	34,19	84,95	76,82	76,52	77,35

ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI	2019 Bütçe	2019 Harcama	2020 Bütçe	2021 Bütçe	2022 Tahmin	2023 Tahmin
ETKB, PERFORMANS HEDEFLERİ İÇİNDE ÇKİD HEDEFLERİNİN BÜTÇESİ	31.537.616	26.439.675	41.326.000	40.615.000	40.005.000	42.130.000
ETKB, TOPLAM BÜTÇESİ (Sokakların aydınlatılması hariç)	1.094.894.000	788.627.511	958.717.000	1.278.765.000	1.292.496.000	1.459.892.000
1.6: ETKB, ÇKİD / TOPLAM BÜTÇE %	2,88	3,35	4,31	3,18	3,10	2,89
ULAŞTIRMA VE ALTYAPI BAKANLIĞI	2019 Bütçe	2019 Harcama	2020 Bütçe	2021 Bütçe	2022 Tahmin	2023 Tahmin
UAYB, PERFORMANS HEDEFLERİ İÇİNDE ÇKİD HEDEFLERİNİN BÜTÇESİ	11.354.439.557	8.346.881.138	7.970.366.000	13.409.207.000	12.642.823.000	15.230.639.000
UAYB, TOPLAM BÜTÇESİ	27.770.926.000	45.634.976.432	29.026.976.000	49.133.659.000	50.369.873.000	52.281.854.000
1.7: UAYB, ÇKİD / TOPLAM BÜTÇE %	40,89	18,29	27,46	27,29	25,10	29,13
TÜBİTAK	2019 Bütçe	2019 Harcama	2020 Bütçe	2021 Bütçe	2022 Tahmin	2023 Tahmin
TÜBİTAK, PERFORMANS HEDEFLERİ İÇİNDE ÇKİD HEDEFLERİNİN BÜTÇESİ	17.101.479	21.817.000	33.821.720	55.967.000	59.708.000	64.422.000
TÜBİTAK, TOPLAM BÜTÇESİ	3.074.236.000	3.458.093.300	3.511.062.000	5.127.545.000	5.379.107.000	5.752.388.000
1.8: TÜBİTAK, ÇKİD / TOPLAM BÜTÇE %	0,56	0,63	0,96	1,09	1,11	1,12
ÇKİD İLE İLGİLİ 8 KURUMUN TOPLAM ÇKİD PERFORMANS HEDEFLERİ TOPLAMI	2019 Bütçe	2019 Harcama	2020 Bütçe	2021 Bütçe	2022 Tahmin	2023 Tahmin
KURUMLARIN TOPLAM BÜTÇELERİ	76.008.442.000	105.420.752.305	86.343.437.000	122.043.055.000	126.361.701.000	136.046.842.000
PERFORMANS BÜTÇESİ İÇİNDE ÇKİD İLE İLGİLİ OLANLAR / TOPLAM BÜTÇE %	33,97	18,35	30,19	35,13	33,76	36,20

Kaynak: Kurumların Performans Programları. Yöntem için bkz. Yentürk, N (2020). *İklim Pahası*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Not: Ayrıntılı veriler için bkz. www.kahip.org Gösterge 1

2020-2021 ÇKİD İLE İLGİLİ BÜTÇELER

2019 yılı için ulaşılabilen performans hedefleri bütçelerinin gerçekleşmesi, bir başka deyişle ayrılan bütçenin ne kadarının harcılandığına, 2020 yılı için ulaşılamamaktadır; çünkü 2021 performans programlarında 2020 yılının gerçekleşen performans hedefi harcamaları sadece altı aylık olarak verilmiştir. Bu nedenle 2020 ve 2021 yıllarındaki ÇKİD izlemesi performans hedeflerinde gerçekleşen harcamalar üzerinden değil, ayrılan bütçeler üzerinden yapılabilmektedir.

2019 yılı ÇKİD bütçesi 25 milyar 817 milyon TL iken 2020 yılında çok küçük bir artış ile 26 milyar 070 milyon TL'ye yükselmiştir. 2021 yılında ise 42 milyar 875 milyon TL olarak bütçelenmiştir (Tablo I.1). Cari fiyatla olan bu bütçe sabit fiyatla hesaplandığında da 2018 yılına göre artış göstermektedir. Bu yıllarda izlenen sekiz kurumun toplam bütçesi içinde ÇKİD bütçelerinin oranına baktığımızda, 2020 yılında ÇKİD bütçesi oranı % 30 iken 2021 yılında % 35'e yükseldiği görülmektedir. Beş puanlık bu artışın hangi kurumun ne gibi hedeflerinden kaynaklandığı aşağıda ayrı ayrı incelenecektir. Burada değinmek gerekirse, birinci en büyük bütçe artışı DSI'nin tarımsal sulama hedefi ile ilgilidir, ikinci en büyük bütçe artışı ise UAYB'nin şehirlerdeki raylı sistemlere yönelik hedefi ile ilgilidir. Ancak etkin bir izleme yapabilmek için sadece ÇKİD bütçesini ve bu bütçenin artış ve azalışını izlemenin yeterli olacağını düşünmek yanıltıcı olacaktır. Aynı zamanda iklim değişikliğine olumsuz katkı yapabilecek nitelikte olan harcamaların da azaltılması önemlidir. O nedenle, bu bölümde, önce toplam ÇKİD bütçesi ile ilgili bazı karşılaştırmalar yapılacaktır.

2020 yılı ÇKİD bütçesi, KYGM bütçesi ve gerçekleşen harcaması ile karşılaştırıldığında 2019 yılına benzer bir harcama tercihi ortaya çıkmaktadır. 2020 yılında hedeflenen ÇKİD bütçesi 26 milyar 070 milyon TL iken; KYGM bütçesi 21 milyar 195 milyon olarak planlanmış, harcaması 45 milyar 780 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bir başka deyişle KYGM 2020 harcamaları, 2019 yılında olduğu gibi, ÇKİD harcamalarının neredeyse iki katına ulaşmıştır.

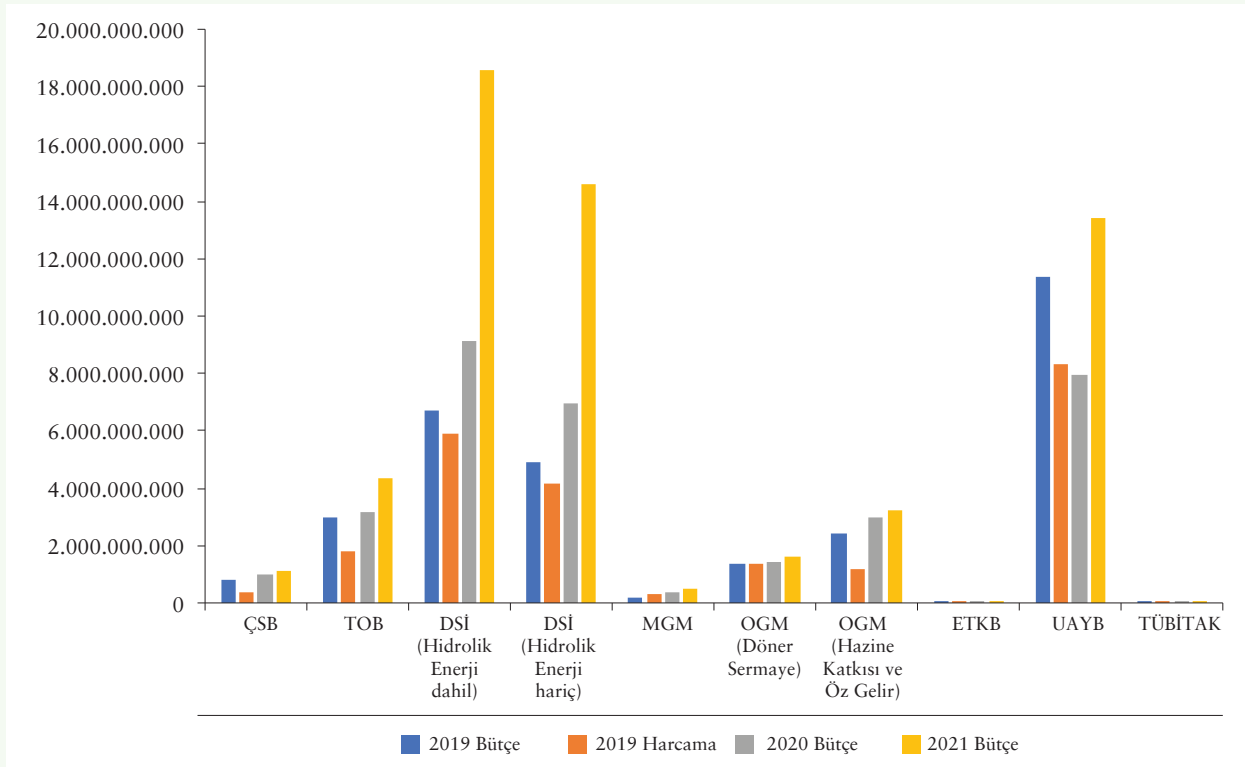
2021 yılında çevre koruma ve iklim değişikliği konularında görev ve sorumlulukları olan sekiz merkezi yönetim kurumunun toplam ÇKİD ile ilgili bütçesinin önemli bir artışla 42 milyar 875 TL olduğunu belirtmiştik (Tablo I.1). 2021 yılında KYGM bütçesi 34 milyar 559 milyon TL olarak planlanmıştır. 2019 ve 2020 gibi gerçekleşen KYGM harcamasının planlanan KYGM bütçesinin 2 katı olması durumunda, 2021 yılında da ÇKİD bütçesinin çok üzerinde bir KYGM harcaması görülebilecektir. Bu veriye en erken Ocak 2022 tarihinde ulaşabileceğiz.

2021 yılı ÇKİD bütçesi ile ilgili bir diğer karşılaştırma yapmak gerekirse, Muhasebat Genel Müdürlüğü (<https://muhasebat.hmb.gov.tr/genel-yonetim-butce-istatistikleri>) verilerine göre; Milli Savunma Bakanlığı 2021 yılındaki bütçesi 61 milyar 484 milyon TL, Emniyet Genel Müdürlüğü'nünki ise 44 milyar 555 milyon TL'dir. Görüldüğü gibi her ikisinin bütçesi de ilgili sekiz kurumun toplam ÇKİD bütçesinin üzerindedir.

KURUM BAZINDA ÇKİD BÜTÇESİNİN GELİŞİMİ

Çizim I.1'de ÇKİD harcaması performans programlarında izlenen sekiz merkezi yönetim kurumunun ÇKİD bütçeleri yıllar itibariyle verilmektedir.

Çizim I.1
Merkezi Yönetim Kurumları, ÇKİD ile İlgili Hedeflerin Bütçeleri

Çizim I.1'den görüldüğü gibi, performans program hedefleri incelenen kurumların Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) hariç hepsinin, 2019 yılında gerçekleşen harcamaları bütçelenen harcamalarının altında kalmaktadır. MGM'nin 2019 bütçesinden harcamalarına geçişte bir azalma olmaması, uluslararası kuruluşlara ödenmek zorunda olan üyelik aidatının toplam MGM harcamaları içinde çok önemli bir yer tutmasından kaynaklanmaktadır. Kurumların 2019-2021 arası bütçelerinin gelişimi cari fiyat ile incelenmesi aşağıda kurum bazında verilmektedir:

DEVLET SU İŞLERİ (DSİ)

DSİ en çok ÇKİD harcaması yapan kurumdur. Diğer bir deyişle, toplam ÇKİD bütçesine en önemli katkı DSİ bütçesinden gelmektedir. Çizim I.1'de yer alan DSİ harcamaları önce toplam ardından hidrolik enerji hariç olarak, iki ayrı şekilde verilmektedir. Görüldüğü gibi, DSİ'nin ÇKİD ile ilgili performans bütçesi 2019-2021 arası önemli bir artış göstermektedir.

Performans programları ayrı ayrı incelendiğinde, artışın iki önemli hedeften kaynaklandığı görülmektedir. Birincisi HES'lere ayrılan kaynaktır. Bu kaynak 2020-2021 arası 2 milyar 138 milyon TL'den 3 milyar 971 milyon TL'ye yükselmiştir. DSİ faaliyet raporlarında, özel sektörün talep olmadığı hidroelektrik enerji santrallerinin inşasını gerçekleştirmek DSİ'nin temel amaçları arasında sayılmaktadır. Her ne kadar Uluslararası Enerji Ajansı, yenilenebilir enerji kaynaklarını güneş, rüzgâr ve okyanus enerjisi, biyoyakıt, jeotermal ve hidrolik enerji olarak sınıflandırsa da, yenilenebilir enerji tanım gereği temiz, doğaya ve çevreye zarar vermeyen, sürdürülebilir ve karbonsuz olan enerji türleri olması beklenir. AB Türkiye İlerleme Raporlarında Türkiye'deki hidroelektrik yatırımlarının, AB doğa ve çevre koruma yükümlülüklerine uyması gerektiği belirtilmektedir (AB 2019, AB 2020). O nedenle, Çizim I.1'de, DSİ faaliyetleri ve buna bağlı harcamalar izlenirken mümkün olduğu ölçüde hidrolik enerji faaliyetleri ayrı olarak gösterilmiştir.

Diğer yandan DSİ, sulama tesisi inşaatları yapmaktadır. DSİ faaliyet raporları ve performans programlarına göre, 2023 yılında sulanabilir arazilerimizin tamamının yani 8,5 milyon hektar alanın sulamaya açılması hedeflenmektedir. DSİ 2020 Performans Programı'nda yer alan en yüksek maliyetli hedef, sulama tesislerinin inşaatı ile ilgilidir. DSİ 2020 Performans Programı'nda "Ülkemizde teknik ve ekonomik olarak sulanabilir 8,5 milyon hektar arazinin 6,6 milyon hektarı sulamaya açılmış olup, 2018 yılı sonu itibarıyla bu alanın 4,3 milyon hektarı DSİ tarafından sulaması yapılıyor" ifadesi yer almaktadır. 2021 Performans Programı'nda ise "Plan döneminde 2 milyon hektar alanın sulamaya açılması hedeflenmektedir" denilmektedir. Bu ifadeye göre kurulduğu 1953 yılından bu yana geçen 65 yılda toplam 4,3 milyon hektar arazinin sulamaya açılmasını sağlayan DSİ, 5 yıllık bir süre içinde sulanma potansiyeli olan yaklaşık 2 milyon hektar araziye sulanabilir hale getirmeyi hedeflemektedir. Arazilerin suya kavuşturulması için sulama projelerinin TOKİ tarafından yapılacağı belirtilmektedir.⁴

Tablo I.2
DSİ, Tarımsal Sulama Altyapı Hedefler İçin Ayrılan Bütçe,
2020 ve 2021 Performans Programı Karşılaştırması

	2019 Bütçe	2019 Harcama	2020 Bütçe	2021 Bütçe	2022 Tahmin	2023 Tahmin
Tarımsal Sulama Altyapı Faaliyetleri (2020 PP)	3.048.981.430	2.670.316.112	4.583.624.900	4.718.495.710	4.952.274.710	
Tarımsal Sulama Altyapı Faaliyetleri (2021 PP)			5.092.415.000	10.323.635.000	10.459.070.000	12.742.745.000

Kaynak: DSİ, 2019, 2020 ve 2021 Performans Programı, 2019 Faaliyet Raporu

4 <http://www.dsi.gov.tr/haberler/2020/05/04/dsi-ve-toki-arasinda-sulamada-dev-i-sbirligi-protokolü>

2020 Performans Programı'na göre, 2 milyon hektar araziye sulamak için, 2020, 2021 ve 2022 yılları için yıllık 5'er milyar civarında toplam 3 yıl için 15 milyar TL ayrılmıştır. 2021 Performans Programı'nda ise 2020 yılı için ayrılan 5 milyar TL bütçeye ilaveten 2021, 2022 yılları için 10 milyar TL ve 2023 için 12 milyar TL civarında, toplamda 33 milyar 525 milyon TL bütçe ayrılmıştır (Tablo I.2). 2020 ve 2021 Performans Programları'nın ilgili hedefleri incelendiğinde, alt hedeflerde yer alan performans göstergelerinde bu olağanüstü bütçe artışına neden olacak bir gösterge bulunmamıştır. 2 milyon hektarlık bir alanın sulanması için 2020-2023 yıllarında 10 milyar TL'ye denk düşen ek bir bütçe farkının nereden kaynaklandığı anlaşılamamaktadır.

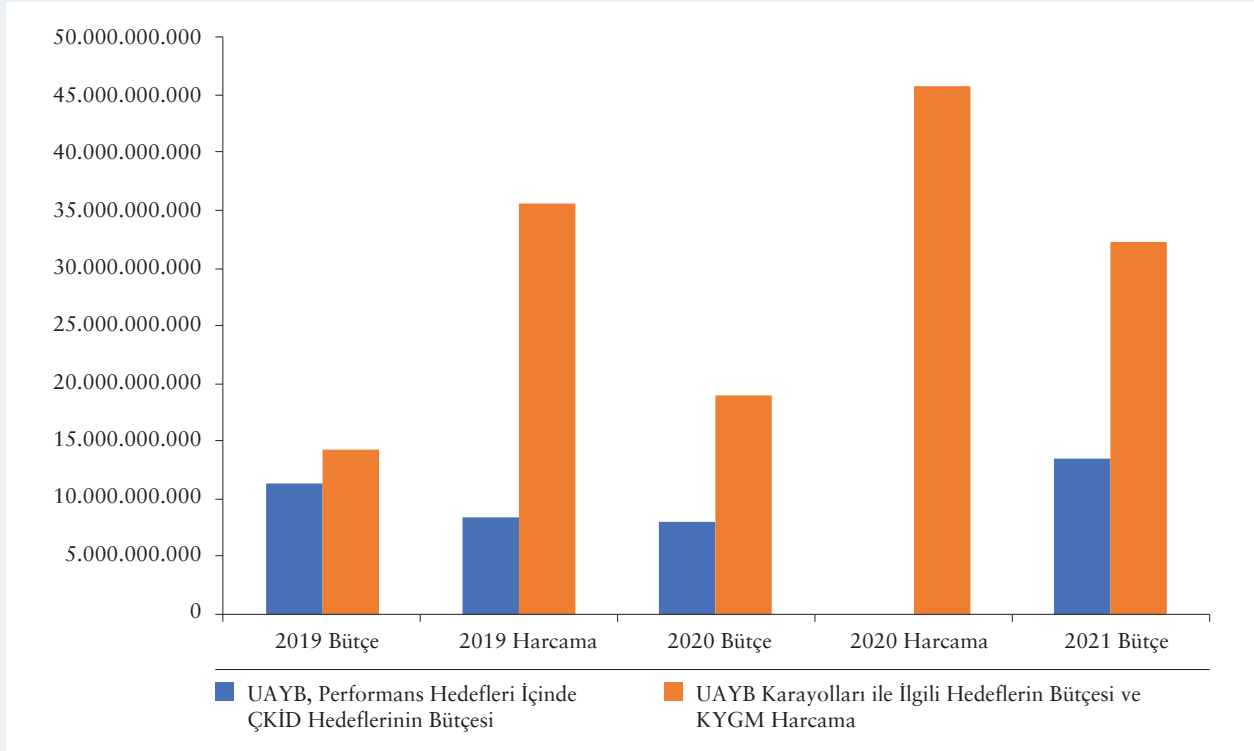
ULAŞTIRMA VE ALTYAPI BAKANLIĞI (UAYB)

En büyük ÇKİD harcaması yapan kurum, DSİ'den sonra Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'dır. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, demiryolları, denizyolları ve karayollarının inşası ve bakımı ile ilgili harcamalar yapmaktadır. O nedenle sera gazı emisyonu azaltımı ile doğrudan ilgili bir kurumdur. Ayrıca Karayolları Genel Müdürlüğü, Bakanlığın bağlı kurumudur. 2021 ve sonrası için performans hedeflerine bakıldığında, bütçe içinde ÇKİD ile ilgili hedeflerin oranının % 27, karayolları ile ilgili hedeflerin oranının ise % 66 civarında olduğu görülmektedir.

UAYB, demiryolları ve raylı sistem bütçe ya da harcamaları nedeniyle önemli bir ÇKİD harcaması yapan kurumdur. Demiryolları ve raylı sistem harcamalarının elektrik kullanımı nedeniyle temiz ulaşım araçları olduğu kabul edilmekte; ancak kullandıkları elektrik enerjisinin ne kadarının fosil yakıt kullanılarak üretildiği ayrıştırılamamaktadır.

Çizim I.2

UAYB, ÇKİD Hedefleri Bütçesinin, Karayolları Bütçesi ve Harcamaları ile Karşılaştırılması

Kaynak: UAYB, 2019-2020-2021 performans programları ve faaliyet raporları, www.kahip.org Gösterge 1.

UAYB'nin 2019-2020 arasında ÇKİD bütçesi azalma göstermişken, 2020-2021 yılları arasında ÇKİD bütçesi artış göstermiştir. Bu artışın temel nedeni raylı sistemlerle ilgili harcamalardır.

Daha önce söz edildiği gibi, gerçekleşen ÇKİD harcamaları ele alındığında, 2019 yılı için verilere ulaşılabilmektedir (Çizim I.2). 2019 yılında ÇKİD ile ilgili UAYB'nin harcamaları, ayrılan bütçeye göre az gerçekleşirken, karayollarının harcaması ayrılan bütçesinin iki buçuk kat üzerine çıkmıştır. 2020 için ÇKİD ile ilgili gerçekleşmiş harcamalara henüz ulaşamamaktadır ancak konu karayolları açısından incelendiğinde, 2020 yılı için karayolları harcamasının ayrılan bütçenin iki buçuk katına ulaştığı görülmektedir.

Özetle, 2019 ve 2020 yıllarında karayolları başlangıç bütçesi neredeyse 2,5 kat üzerinde harcama yapacak şekilde ek bütçe ile beslenmiştir. 2021 yılı için bütçesinin 30 milyar TL olduğuna dikkat edilirse, daha önceki yıllara benzer bir ek bütçe ile gerçekleşen harcamasının 80 milyar TL'ye yaklaşma olasılığı mevcuttur. Bu durum KYGM ve UAYB'nin 2021 faaliyet raporları Haziran 2022 tarihinde yayınlandığında netlik kazanabilecektir.

ORMAN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (OGM)

OGM'nin harcamaları gelir kaynaklarına göre ikiye ayrılabilir. Bunlardan büyük olanı, döner sermaye üzerinden yapılan harcamalar, diğeri ise özgelirleri (madenlere verilen izinlerden elde edilen gelirler dâhil) ve hazine katkısı ile yapılan harcamalardır.

OGM, bu bölümde incelediğimiz kurumlar arasında özgeliri yüksek olan bir kurum olarak dikkat çekmektedir. Kurumun 2020 yılında orman alanlarında verilen izinler başta olmak üzere 2 milyar 618 milyon TL özgeliri bulunmaktadır. Bu izinler esas olarak, ormanlara, bölgede yaşayanlara ve doğaya verdiği zararlarla sık sık gündeme gelen madenlere yapılan tahsislerdir. Ayrıca OGM, 2020 yılında, orman ürünleri satışlarından 7 milyar 239 milyar TL döner sermaye geliri elde etmiştir.

Tablo I.3
OGM Gelirleri ve Döner Sermaye Bütçesi, TL, 2019 ve 2021

ÖZGELİRLERİ	2019	2020
Orman Alanlarında Verilen İzin Gelirleri	1.789.000.000	1.936.000.000
Madenlerden Devlet Hakkı Gelirleri	85.000.000	27.000.000
Orman Köylülerini Destekleme Fonu Gelirleri	150.000.000	91.000.000
Ağaçlandırma Fonu Gelirleri	60.000.000	296.000.000
Diğer Özgelirler	315.000.000	268.000.000
Toplam Özgelirler	2.399.000.000	2.618.000.000
Hazine yardımı	959.838.000	1.096.901.320
GELİR (BÜTÇE İÇİ)	3.358.838.000	3.714.901.320

DÖNER SERMAYE GELİRLERİ (BÜTÇE DIŞI)	2019	2020
Orman Ürünleri Satış Gelirleri	5.270.285.620	6.780.020.000
Fidan Satış Gelirleri	113.904.901	120.105.000
Odun Satış Gelirleri	63.929.386	72.732.000
Diğer Gelirler	259.884.054	265.702.000
TOPLAM DÖNER SERMAYE GELİRLERİ	5.708.003.961	7.238.559.000

Kaynak: OGM, 2019 ve 2020 Faaliyet Raporu.

OGM, 2019 ve 2020 faaliyet raporları incelendiğinde, 2019 yılında ve 2020 yılında Hazine’den aldığı gelirin yaklaşık 1 milyar civarında sabit kaldığı görülmektedir (Tablo I.3). Bu durumda OGM’nin ÇKİD bütçesinin esas olarak özgelirlerinden ve döner sermaye gelirlerinden oluştuğu anlaşılabilir.

OGM’nin Hazine’den aldığı yardımın çok küçük olması; ormanları yangından ve zararlılardan koruma ve ağaç dikimi görevleri için ihtiyaç duyduğu mali kaynakları, artan şekilde özgelirlerinden ve döner sermaye gelirlerinden; yani ağaç satışından ve ormanları, başta madenler olmak üzere kullandırılmasına bağlı gelirlerden elde etmek zorunda olduğu anlamına gelmektedir. Kurumun, Hazine’den aldığı kaynağın azalarak orman ve orman ürünleri işletmecisi konumuna itilmesi; orman koruma işlevi ile çelişkili görülmektedir.

Diğer yandan orman yangınlarıyla mücadele konusunda yetki ve sorumluluklarını faaliyet raporlarında ve stratejik planlarında vurgulayan OGM’nin 2021 Temmuz-Ağustos aylarındaki yangınlarla gündeme gelen bütçesinde, yangınlara ayrılan payın ne olduğu sorusunun cevabı Tablo I.4’te verilmektedir.

Tablo I.4
OGM Gelirlerinden Yangına Ayrılan Kaynak, 2021

	OGM 2021 Bütçe, Özgelir (ÖZGELİR VE HAZİNE KAYNAĞI)	OGM 2021 Bütçe (DÖNER SERMAYE)
Orman Yangınlarıyla Mücadele	1.154.613.000	653.328.000
Orman Zararlılarıyla Mücadele ve Korunma	560.258.000	440.577.000
Ağaçlandırma, Fidan ve Tohum Üretimi	941.157.000	128.700.000
Orman Bakımı, Gençleştirme ve Rehabilitasyon	7.580.000	421.200.000
OGM, TOPLAM BÜTÇESİ	4.205.954.000	7.500.000.000

Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü, 2021 Performans Programı.

OGM’nin özgelir ve hazine payından yangına ayırdığı kaynak 1 milyar 154 milyon TL, döner sermaye gelirlerinden ayırdığı kaynak ise 653 milyon TL’dir. Yangına ayrılan bu iki kaynak 1 milyar 800 milyon TL civarındadır ve toplam 11 milyar TL olan OGM kaynağının sadece % 15’idir.

OGM 2020 yılı Faaliyet Raporu’nda “Coğrafi konumu itibarıyla Akdeniz iklim kuşağında yer alan ülkemizde ormanlarımızın büyük bir bölümü yangın tehdidi altında bulunmakta olup, toplam ormanlık alanın % 60’ını birinci ve ikinci derece yangına hassas alanlar oluşturmaktadır” ifadesi yer almaktadır. Kurumun bu vurgusuna rağmen yangınlara ayrılan bütçenin ne kadar az olduğu dikkat çekicidir.

TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI (TOB)

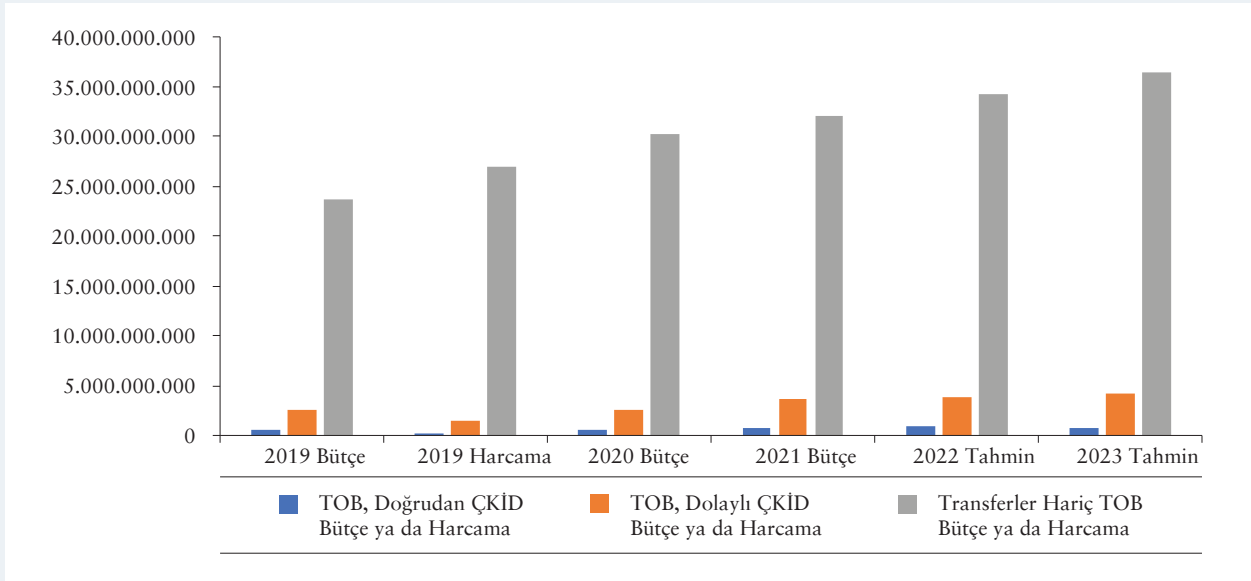
TOB’un 2021 ve sonrası için 30 milyar TL’nin üzerinde olan bütçesinden ÇKİD için sadece % 13 civarında bir kaynak ayırdığı görülmektedir. Faaliyet raporları, ödenek cetvelleri ve performans programlarına dayalı olarak yapılan inceleme sonucunda, Bakanlığın öncelikli amaçlarının tarım sektörüne kalkınma amaçlı destek ve tarımsal arz güvenliğini sağlamak olduğu görülmektedir.

TOB’un performans programları incelendiğinde, doğrudan bu amaca işaret edilmese de çevre koruma ve iklim değişikliği ile ilgili uyum ve azaltıma yönelik eylemlerle ilişkilendirilebilecek birçok

hedef göze çarpmaktadır. Öte yandan program adları baz alındığında doğrudan ÇKİD kapsamında değerlendirilebilecek alanlar söz konusu iken, alt program hedefleri incelendiğinde bazı programların ÇKİD ile doğrudan ilintili olmayan harcama hedeflerini içerdiği görülmektedir. Örneğin “ormanların ve doğanın korunması ile sürdürülebilir yönetimi” programı gerekçe ve açıklamaları itibarıyla doğrudan ÇKİD kapsamında değerlendirilebilecek bir program olarak nitelendirilebilir. Ancak alt program başlıkları incelendiğinde, bu program kapsamında “av ve avcılık konusunda eğitim verilen kişilerin sayısı”nın artırılmasına yönelik bir program hedefini de içerdiği görülmektedir. Bu izleme çerçevesinde, yöntem bölümünde tartışıldığı gibi, yüksek tahmin etme riskini tercih ederek, ilgili olan bütçeleri dışarıda bırakmamak adına, ÇKİD bütçesine dahil ettik. Diğer yandan ÇKİD bütçesi olarak kesin olarak alınabilecek kalemleri “Doğrudan ÇKİD Bütçesi”, diğer tartışmalı kalemleri “Dolaylı ÇKİD Bütçesi” başlığıyla ayrı göstermeyi uygun gördük.

Dolaylı olarak ÇKİD harcaması saydığımız kalemler arasında, tarımsal araştırma geliştirme bütçesi, hayvan avlamayı da içeren av ve yaban hayatı koruma bütçesi, bitki ve hayvan sağlığına yönelik bütçeler, mera ıslah bütçesi, su ürünleri geliştirme bütçesi yer almaktadır. Bu şekilde bakıldığında örneğin 2021 yılı için TOB’un doğrudan ÇKİD ile ilgili bütçesi 775 milyon TL iken, dolaylı olarak ele alınan ÇKİD bütçesi 3 milyar 580 milyon TL’dir. 2021 yılı için TOB’un toplam bütçesi ise 32 milyar 147 milyon TL’dir (Çizim I.3).

Çizim I.3
TOB Toplam, Doğrudan ve Dolaylı ÇKİD Bütçesi

Kaynak: TOB, 2019-2020-2021 performans programları, www.kahip.org, Gösterge 1.

TÜİK verilerine göre, tarım ve hayvancılık sektörü Türkiye’de toplam metan gazı salımının % 65’inden sorumludur. Metan gazı da toplam sera gazı üretiminin % 12’sine neden olmaktadır. Tarım ve hayvancılık sektörünün sera gazı üretimi içindeki payı 2018’de % 12’den, 2019’da % 13’e yükselmiştir. (TÜİK, 2020 ve 2021 Sera Gazı Emisyonu İstatistikleri). Bu artış, TOB’nın ÇKİD ile ilgili alanlara daha çok kaynak ayırması gerektiğine işaret etmektedir.

Öte yandan bu noktada ifade etmek gerekir ki TOB’un 2021 yılına kadar bütçesinde olan erozyon, çölleşme, kuraklık, tuzlanma, arazi parçalanmışlığı ile mücadele, biyolojik çeşitliliğin korunma-

sı ve artırılması, doğa koruma, bitki ve hayvan sağlığı, mera ıslahı gibi çok önemli hedeflere ayrılan kaynakların, bu alanlardaki sorunları göz önünde bulundurduğumuzda çok yetersiz kaldığının altını çizmek gerekir.

ÇEVRE, ŞEHİRCİLİK VE İKLİM BAKANLIĞI (ÇŞB)⁵

ÇŞB’nin performans programları incelendiğinde, Bakanlığın ÇKİD ile ilgili performans hedeflerinin toplam performans hedefleri içindeki payının düşük olduğu görülmektedir. ÇŞB’nin performans hedefleri bütçesinin yaklaşık % 70’i şehircilik, % 30’u ise çevre alanına ayrılmaktadır. Performans hedeflerinin gerçekleşmesi bakımından incelenebilecek tek yıl 2019 yılıdır. 2019 yılındaki gerçekleştirmelere bakıldığında hedeflerin % 95’i şehircilik alanında, % 5’i ise çevre alanında gerçekleşmiştir. Bir başka deyişle, çevre alanındaki hedeflere erişilememiş, zaten yüksek başlangıç bütçesi ayrılan şehircilik alanındaki hedeflere ise ek bütçe bulunmuştur.

TL cinsinden ifade edilirse, 2019 yılında ÇKİD harcamaları toplamı 812 milyon olarak planlanmışken, 391 milyon olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, ÇŞB bütçesi 2 milyar 573 milyon TL planlanmışken, 7 milyar 312 milyon olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında ÇŞB’nin harcamalarında görülen olağanüstü artış tümüyle şehircilik ve kentsel dönüşüm için kullanılmış; ÇKİD ile ilgili harcamalar ise planlananın altında kalmıştır.

METEOROLOJİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (MGM)

MGM dört daire başkanlığı üzerinden çevre koruma ve iklim değişikliği ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. MGM’nin ÇKİD harcamalarında gerek cari fiyatla gerek sabit fiyatla, bir artış yaşandığı görülmektedir. Toplam MGM harcamasına oranlar olarak bakıldığında, ÇKİD harcamalarının toplam MGM harcamalarına oranı 2019 yılında % 45 iken, 2021 yılında % 87’ye çıktığı anlaşılmaktadır. Ancak, bu artışın temel nedeni, uluslararası kurumlara yapılan (döviz cinsi) üyelik ve katkı payı ödemeleridir. 2019 yılından itibaren, bu transfer MGM toplam bütçesinin yaklaşık % 44’ünü oluşturmaktadır.

ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI (ETKB)

Sera gazı emisyonu azaltım hedeflerine ulaşmakta Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’nın önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bakanlığın görevleri arasında yenilenebilir enerji kaynaklarının değerlendirilmesi ve enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik politikaların belirlenmesi yer almaktadır.

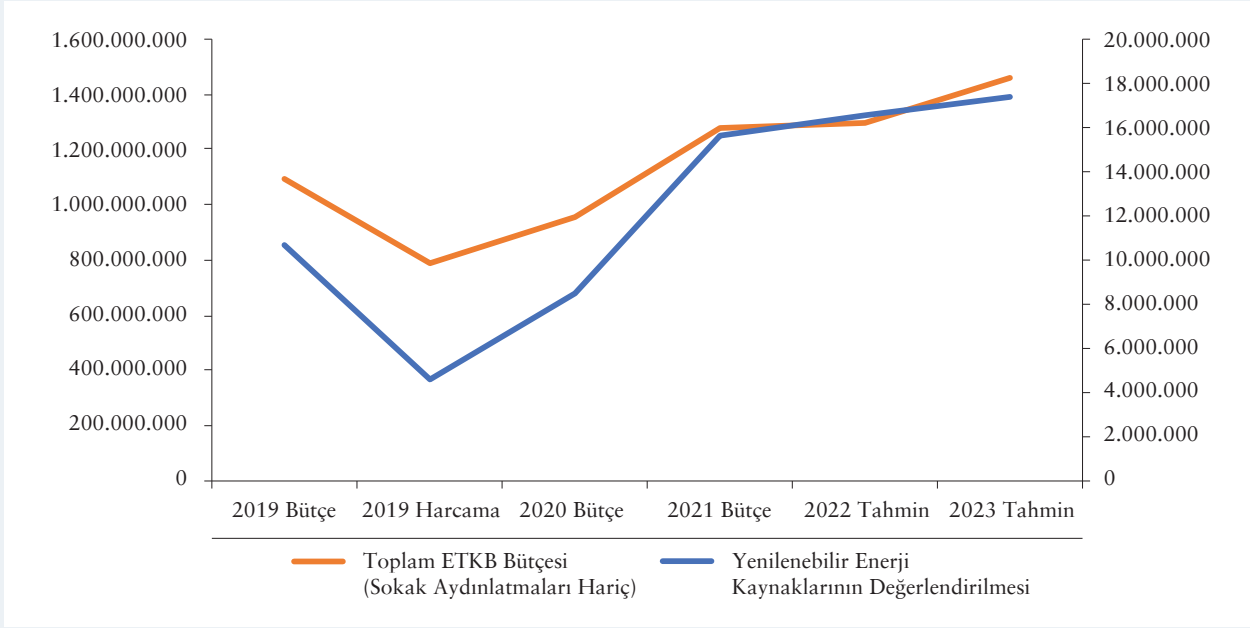
İncelenen performans programlarında (2019-2020-2021), Bakanlığın yenilenebilir enerji ile ilgili hedefleri yer almaktadır, ancak ETKB içinde yenilenebilir enerjiye yönelik ayrılan kaynakların 4 yıl için ortalama 15 milyon TL mertebesinde ve yetersiz olduğu görülmektedir (Tablo I.1 ve Çizim I.4, sağ aks). Halbuki ETKB’nin ortalama bütçesi 1 milyar TL’nin üzerindedir ve 2020 yılından itibaren artması (sol aks) planlanmıştır.

2021 Performans programında yenilenebilir enerjiye ayrılan kaynağın farklı enerji türlerine göre dağılımı harcama açısından verilmemiştir. Raporda, yenilenebilir enerjide toplam hedeflenen üretim

5 11 Ekim 2021 tarihli Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Kabine toplantısında alınan karar ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın isminin “Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı” olarak değiştirileceği ve Bakanlık bünyesinde bir “İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu” oluşturulacağı duyuruldu. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/bakan-kurum-turkiyeyi-kuresel-iklim-degisikligiyle-mucadelenin-en-onemli-aktoru-yapacagiz/2389311>, 11.10.2021’de erişim sağlanmıştır.

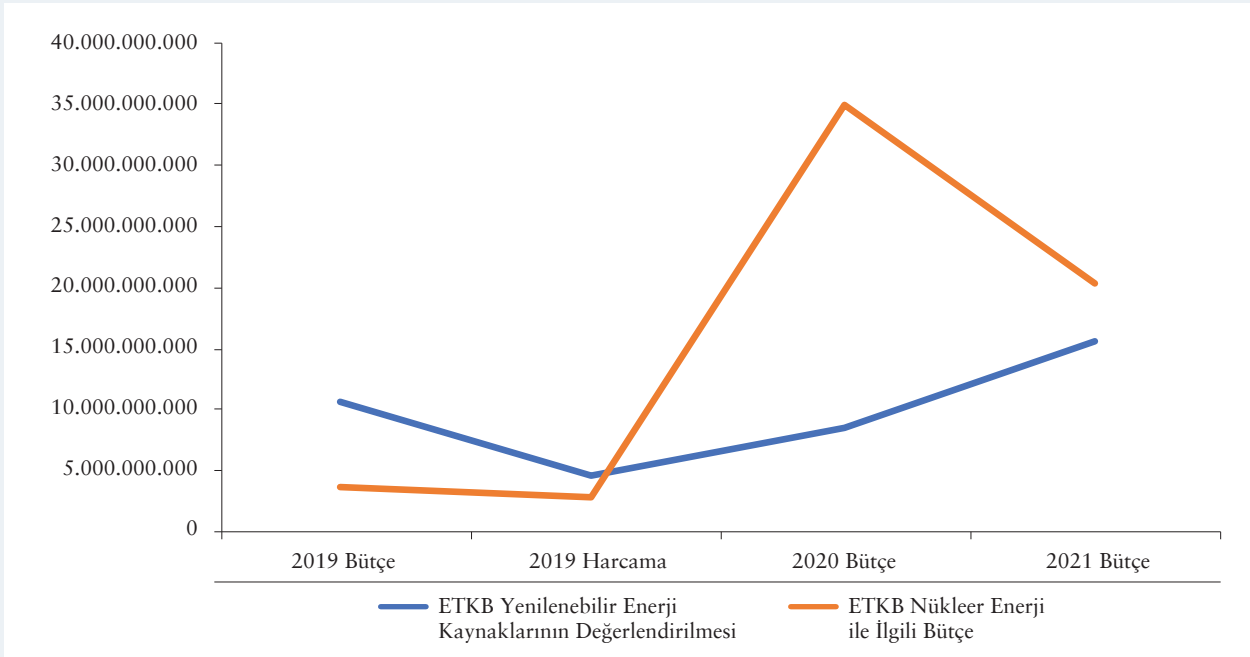
Çizim I.4
ETKB, Toplam ve Yenilenebilir Enerji Bütçeleri

Kaynak: ETKB, 2019-2020-2021 performans programları.

miktarının dağılımına yer verilmiştir. Bu dağılıma göre MW üretim olarak hidrolik enerji hedefi, rüzgâr, güneş ve jeotermal enerjinin toplamından daha fazla olacak şekilde konulmuştur. Çizim I.4'te görüldüğü üzere ETKB'nin yenilenebilir enerji kaynaklarına ayırdığı bütçe oldukça düşüktür (sağ aks).

Çizim I.5
ETKB, Yenilenebilir Enerji Nükleer Enerji Bütçeleri

Kaynak: ETKB, 2019-2020-2021 performans programları.

Bu kısıtlı bütçe içinde yer alan hidrolik enerji ise diğer yenilenebilir enerji türleri arasında üretim hedefi en yüksek olanıdır.

Yenilenebilir enerji için ayrılan kaynak ile nükleer enerji için ayrılan kaynağın karşılaştırılması Çizim I.5'te yer almaktadır. Çizim I.5'te yerli sanayi ve ürün kullanımını destekleme faaliyetleri içinde tüm enerji sektörüne verilen teşvikler ise ayrılamamaktadır.

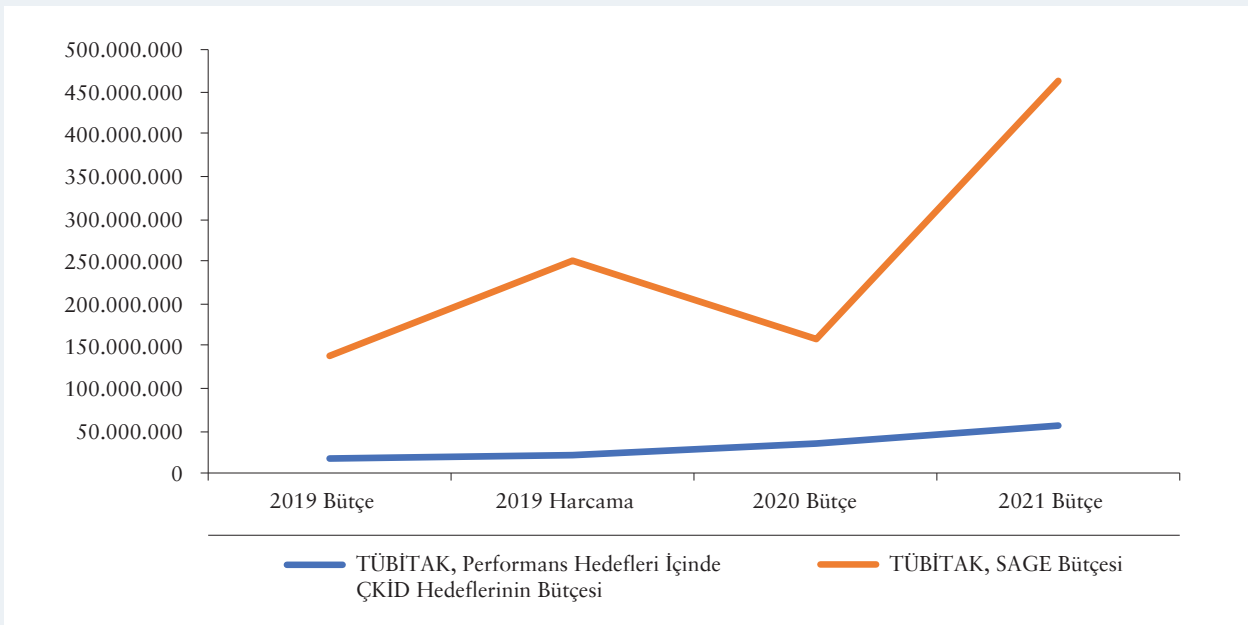
Bu çizim, 2020 ve 2021 yılları için nükleer enerjiye ayrılan kaynağın yenilenebilir enerjiye ayrılan kaynaktan daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca, 2019 yılında nükleer enerjiye az kaynak ayrılırken; 2020 yılında, ayrılan bütçenin olağanüstü yükselmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu artış Mersin'deki Akkuyu Nükleer Enerji Santrali (NES) ile ilgilidir. 2020 Performans programında, 2022 yılı için Akkuyu NES tamamlanma oranı % 33 olarak hedeflenmiştir. 2021 yılında ise nükleer enerjiye ayrılan kaynak, yenilenebilir enerjiye (hidrolik enerji dahil) ayrılan kaynağın üzerindedir. 2021 Performans programında Akkuyu NES için 2022'de tamamlanma oranı % 42 olarak hedeflenmiştir.

Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Başkanlığı'na göre % 72 olarak belirtilen enerjide dışa bağımlılık oranının nükleer enerji ile azaltılacağı ifade edilerek; nükleer enerjinin ham maddesinin ithal kaynaklardan oluştuğu göz ardı edilmektedir. Nükleer enerji projesinin 550 bin yatırım imkânı açacağından bahsedilmekte ve diğer sektörler için iş imkânı yaratılacağı belirtilmektedir. Sera gazı emisyonu açısından nükleer enerji, yalnızca kurulduktan sonraki süreç çerçevesinde karbon salımı ile değerlendirilmekte; inşa sürecinin uzunluğu, yoğunluğu ve maliyeti ile doğru orantılı olan karbon salımı (inşaat, sevkiyat, çimento üretimi, vb. süreçler) bu hesaba katılmamaktadır.

TÜRKİYE BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK ARAŞTIRMA KURUMU (TÜBİTAK)

TÜBİTAK araştırma ve geliştirme çalışmaları arasında çevre ve temiz üretime yönelik araştırma geliştirme başlıkları da bulunmaktadır. ÇKİD ile ilgili araştırma geliştirme ve ödül faaliyetlerinin toplam TÜBİTAK bütçesine oranı 2019 yılında % 0,56 iken 2020 sonrasında % 1'e yükselmiştir. Hal-

Çizim I.6
TÜBİTAK, ÇKİD ile İlgili Bütçenin, Savunma ile İlgili Bütçeyle Karşılaştırması

Kaynak: TÜBİTAK, 2019-2020-2021 performans programları.

buki savunma teknolojilerine yönelik araştırma geliştirme (SAGE) hedeflerinin maliyetinin TÜBİTAK bütçesine oranı 2019 yılında % 7,30 iken 2021 yılında % 9'a yükselmiştir (Çizim I.6).

TİCARET BAKANLIĞI (TB)

Ticaret Bakanlığı'nın bünyesinde yer alan AB Gümrük Mevzuatına Uyum Mali İşbirliği Programlar Dairesi'nin, çevre ve iklim dahil birçok AB ile ilgili mevzuat çalışmalarını yürütme görevi bulunmaktadır. Ancak Bakanlığın 2020 ve 2021 performans programında çevre koruma ve iklim krizi ile ilgili ayrı bir hedef bulunmamaktadır. 2019 yılı Faaliyet Raporu'na göre 5 milyar TL olan Bakanlığın toplam harcamasının 2,5 milyar TL'lik bölümü ihracat teşvikinde kullanılmaktadır. Uluslararası Anlaşmalar ve AB Genel Müdürlüğü'nün bütçesi ise sadece 33 milyon TL'dir.

Avrupa Birliği'nin, 11 Aralık 2019 tarihinde ilan ettiği Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM), Türkiye'nin ihracatını ve dolayısıyla Ticaret Bakanlığı'nın plan ve programlarını önemli ölçüde etkileyecek değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Ticaret Bakanlığı, Türkiye Yeşil Mutakabat Eylem Planı'nı Temmuz 2021 tarihinde yayımlamıştır; ancak bu belgedeki hedefler ve çalışmalar için performans programında ayrılmış bir hedefin olmaması şaşırtıcıdır.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI (STB)

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın 2020 Performans Programı incelendiğinde, çevre ve iklim değişikliği ile ilgili hiçbir hedef bulunmadığı görülmektedir.

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ BAŞKANLIĞI (AFAD)

AFAD'ın temel amacı bütünlük afet yönetimidir. Ayrıca, 2019 Faaliyet Raporu'nda 3.827 müdahalenin yapıldığı, bunun 273 tanesinin sel ve su baskını, 83 tanesinin ise fırtına ve hortum ile ilgili olduğu belirtilmektedir. Bu bilgilerden, gerek hazırlık ve risk analizi, gerek müdahale aşamalarında, AFAD'ın iklim değişikliğinin sonuçları ile ilgili faaliyetleri olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bunlar için yapılan harcamalar ve ayrılan bütçe, faaliyet raporlarına ve 2020 MGM'nin ÇKİD harcamalarına, 2021 MGM'nin ÇKİD harcamalarına ve 2021 Performans Programı'na yansımamaktadır. Deprem ile ilgili bazı hedeflere ayrı olarak ulaşılabilen iken, iklim değişikliğinin sonuçları ile mücadele konusundaki hedeflere ayrı olarak ulaşamamaktadır.

Bölüm II

14 BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
VE BAĞLI KURUMLARININ
ÇKİD İLE İLGİLİ
PERFORMANS
HEDEFLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI:
2021 İZLEME SONUÇLARI

Kentlerdeki yoğun ve betona dayalı yoğun yapılaşma ve binaların etkisi ile oluşan hava akımlarındaki azalma ve asfaltlar nedeniyle kentsel ısı adasının etkisinin artması, otomobil, kamyon gibi fosil yakıtlı araçların aşırı kullanımının oluşturduğu trafik, artan nüfusun barınma ve ulaşımına bağlı olarak hava kirliliğinde yükselme, yüksek nüfusun gıda vb. ihtiyaçlarının uzak bölgelerden taşınması nedeniyle ortaya çıkan sera gazı emisyonlarındaki yükseliş; ormanlık ve ağaçlık alanların azalması, sıcaklık artışına paralel olarak artan soğutma (klima) ihtiyacı gibi etkenler küresel ısınma ve iklim krizine katkıda bulunmaktadır. Diğer yandan kentlerde yaşayanlar, iklim krizinin etkilerinden daha çok etkilenmektedirler. Çünkü sıcak dalgaları, yükselen deniz seviyeleri, düzensiz yağışlar, taşkınlar, su kıtlığı ve gıda krizlerinden en çok kentler etkilenmektedirler. Bu nedenle yerel yönetimler iklim değişikliği ile mücadele açısından kritik rollere sahiptirler. Çalışmanın bu bölümünde en büyük bütçesi olan ve verilerine ulaşılabilen 14 büyükşehir belediyesi ve bağlı kuruluşun ÇKİD ile ilgili bütçeleri incelenecektir.

14 büyükşehir belediyesinin toplam ÇKİD bütçeleri¹ ve bunların 2018-2021 yılları arasındaki değişimi **Tablo II.1**'de verilmektedir. Tablodan görüleceği gibi 14 büyükşehir belediyesinin toplam ÇKİD bütçeleri 2021 yılı için 23 milyar 414 milyon TL'dir. Bu bütçenin 2018 yılından itibaren cari fiyatla artış gösterdiği görülmekte; ancak 2018 sabit fiyatı ile incelendiğinde, 2018-2020 yılları arasında bir artıştan söz edilemezken, 2021 yılında azalma olduğu görülmektedir. 2018-2021 arası birikimli enflasyon TÜİK tüketici fiyat indeksi kullanılarak sabitlendiğinde, bir başka ifadeyle "2018 yılı fiyatları ile 2021 yılının ÇKİD bütçesi kaç TL'dir?" sorusu sorulup hesaplandığında 2021 ÇKİD harcamaları 15 milyar 194 milyon olmaktadır. Yani 2018 yılından 2021 yılına gelindiğinde ÇKİD bütçesinde sabit fiyatla bir azalma olduğu görülmekte, yerel yönetimlerin ÇKİD ile ilgili harcamalarının enflasyon karşısında eridiği ve azaldığı anlaşılmaktadır.

---

1 Bkz. Ek 1.

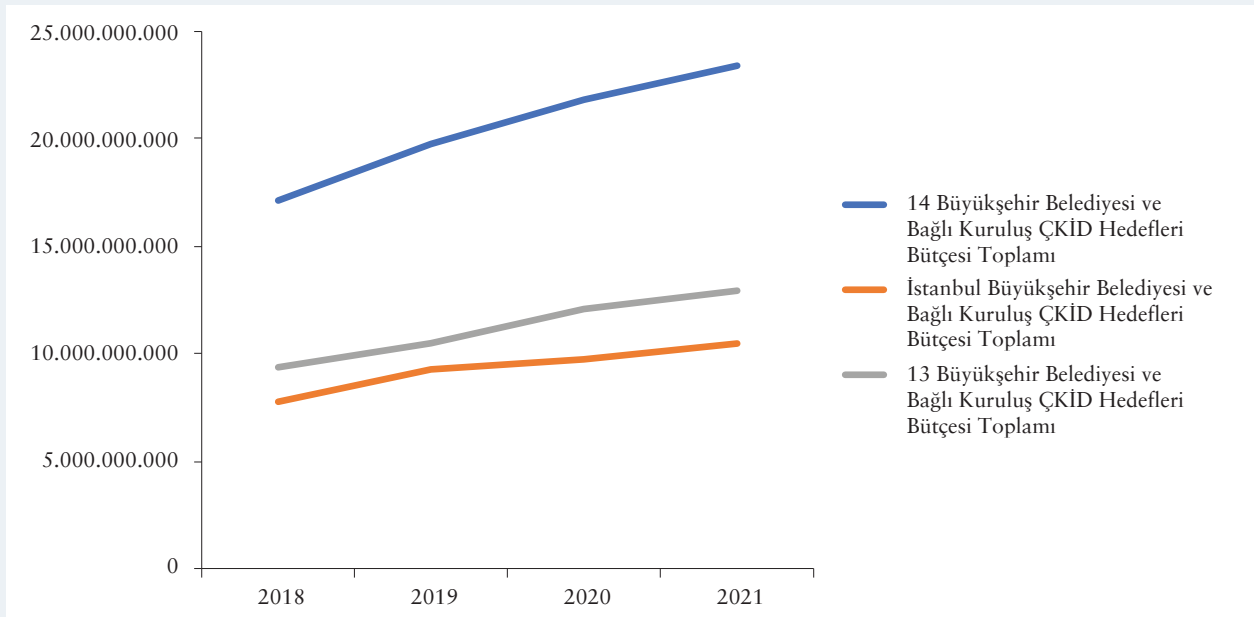
TABLO II.1
14 Büyükşehir Belediyesi ve Bağlı Kurumları Performans Programları,
ÇKİD ile İlgili Performans Hedefleri

Cari Fiyat	2018	2019	2020	2021
14 BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURULUŞ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ TOPLAMI	17.217.610.132	19.785.669.013	21.883.266.627	23.414.994.067
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURULUŞ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ TOPLAMI	7.763.946.655	9.259.235.745	9.719.996.899	10.475.232.744
13 BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURULUŞ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ TOPLAMI	9.446.713.477	10.526.433.268	12.163.269.728	12.939.761.323
Tüketici Fiyat İndeksi, Ağustos ayı itibariyle, oniki aylık ortalamalara göre değişim (%)	100	120	133	154
Sabit Fiyat	2018	2019	2020	2021
14 BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURULUŞ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ TOPLAMI	17.217.610.132	16.540.435.557	16.441.077.091	15.194.227.360
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURULUŞ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ TOPLAMI	7.763.946.655	7.740.541.502	7.302.713.122	6.797.484.873
13 BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURULUŞ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ TOPLAMI	9.446.713.477	8.799.894.055	9.138.363.970	8.396.742.487

Kaynak: www.kahip.org, Gösterge 6 ve 7, enflasyon verileri TÜİK, Tüketici Fiyat İndeksi, Ağustos ayı itibariyle, oniki aylık ortalamalara göre değişim (%) verileri üzerinden hesaplanmıştır.

İncelenen merkezi yönetim kurumları toplam ÇKİD bütçesinde 2021 yılında gerek cari gerek sabit fiyatlarla yaşanan artış; incelenen yerel yönetim kurumlarının bütçelerinde söz konusu olma-

Çizim II.1
Büyükşehir Belediyesi ve Bağlı Kurumları Performans Programları, ÇKİD İle İlgili Bütçe, Cari Fiyat

Kaynak: Tablo II.1.

mıştır. İklim değişikliğine yüksek salım ile katkıda bulunan ve küresel ısınmanın olumsuz sonuçlarından en çok etkilenen bölgelerin kentler olduğu düşünüldüğünde; Türkiye’de yerel yönetimlerin ÇKİD için ayırabildikleri kaynağın enflasyondan arındırıldığında 2018- 2021 yılları arasında azalma gösteriyor olması kabul edilebilir bir sonuç değildir. Gerek azaltım, gerek atık, gerek uyum konusunda yerel yönetimler başat bir işleve sahiptir ve kaynakları artırılmalıdır.

Çizim II.1’de görüldüğü gibi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kurumlarının ÇKİD bütçeleri diğer 13 büyükşehir belediyesi ve bağlı kuruluşlarının toplamına çok yaklaşımaktadır. Bir yandan İBB ve bağlı kurumlarının ÇKİD bütçesinin birçok merkezi yönetim kurumunun ÇKİD bütçesinden yüksek olması, diğer yandan İstanbul’un nüfus ve sanayileşme düzeyi dikkate alındığında, İstanbul’un gelir ve ÇKİD bütçesinin artırılmasının önemi daha iyi anlaşılabilir.

Tablo II.2’de, 14 büyükşehir belediyesi ve bağlı kurumunun ÇKİD bütçelerini ayrı ayrı ve 2018-2021 yılları için TL cinsinden ve ilgili kurumun toplam bütçesinin içindeki payı olarak verilmektedir.

Tablo II.2’den izlenebileceği gibi, Adana, İzmir ve Manisa Büyükşehir Belediyeleri’nin ÇKİD bütçelerinin toplam bütçeye oranlarında 2018-2021 yılları arasında sürekli bir artış gözlemlenmiştir. Diğer yandan Adana, Ankara, Gaziantep, Kayseri, Kocaeli, Mersin ve Muğla’nın su ve kanalizasyon idarelerinin bütçeler içinden sürekli olarak ÇKİD için artan bütçe ayırmış oldukları görülmektedir. Bir sonraki bölümde tartışılacağı gibi bu artışlar esas olarak atık tesis inşası ve atık yönetimi konularında ortaya çıkmaktadır. Atık yönetiminin büyükşehir belediyelerinin geleneksel hizmetleri arasında olduğunu vurgulamak gerekir.

TABLO II.2
14 Büyükşehir Belediyesi ve Bağlı Kurumları, ÇKİD ile İlgili Performans Hedefleri ve Toplam Bütçeye Oranları

	2018	2019	2020	2021
İSTANBUL				
İBB, ÇKİD BÜTÇESİ	5.602.001.500	6.532.859.000	7.221.763.899	6.588.590.945
İBB TOPLAM BÜTÇE	20.100.000.000	23.800.000.000	25.850.000.000	28.900.000.000
İBB, ÇKİD/TB %	28	27	28	23
İSKİ, ÇKİD BÜTÇESİ	2.161.945.155	2.725.716.745	2.496.853.000	3.885.497.799
İSKİ, TOPLAM BÜTÇE	7.436.446.000	8.501.502.000	9.351.652.000	7.961.457.000
İSKİ, ÇKİD / TB %	29	32	27	49
İETT, ÇKİD BÜTÇESİ		660.000	1.380.000	1.144.000
İETT, TOPLAM BÜTÇE		2.500.000.000	2.980.000.000	5.435.606.000
İETT, ÇKİD / TB %		0,03	0,05	0,02
ADANA				
ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	253.516.000	321.005.000	381.687.000	408.567.000
TOPLAM ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ BÜTÇESİ	2.157.000.000	2.350.000.000	2.436.441.000	2.551.900.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM BB BÜTÇESİ %	12	14	16	16
ADANA SU KANALİZASYON ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	451.005.000	516.620.000	551.455.000	721.760.000
TOPLAM ADANA SU KANALİZASYON BÜTÇESİ	990.000.000	1.250.000.000	1.025.000.000	1.150.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %	46	41	54	63

	2018	2019	2020	2021
ANKARA				
ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ		1.131.557.304	801.681.000	465.750.000
TOPLAM ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ BÜTÇESİ		8.800.000.000	7.150.000.000	7.700.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM BB BÜTÇESİ %		13	11	6
ANKARA SU VE KANALİZASYON İDARESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	1.320.690.000	1.602.495.000	1.737.639.000	1.782.747.000
TOPLAM ASKİ BÜTÇESİ	2.859.500.000	3.800.000.000	3.442.000.000	3.640.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %	46	42	50	49
EGO ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ			474.940.000	600.500.000
TOPLAM EGO BÜTÇESİ			1.820.000.000	2.005.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %			26	27
ANTALYA				
ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	834.460.728	297.425.360	696.073.000	487.335.000
TOPLAM ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ BÜTÇESİ	3.210.000.000	3.410.000.000	3.450.000.000	2.950.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM BB BÜTÇESİ %	26	9	20	17
ANTALYA SU ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	548.940.000	457.643.500	386.481.000	615.914.000
TOPLAM ANTALYA SU BÜTÇESİ	1.238.000.000	1.280.000.000	906.762.700	1.472.050.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %	44	36	43	42
BALIKESİR				
BALIKESİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	104.830.535	150.693.196	169.138.770	174.312.355
TOPLAM BALIKESİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ BÜTÇESİ	750.000.000	895.000.000	1.274.114.370	1.433.154.837
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM BB BÜTÇESİ %	14	17	13	12
BALIKESİR SU KANALİZASYON İDARESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	244.221.600	236.028.880	355.888.225	241.311.369
TOPLAM BALIKESİR SU KANALİZASYON İDARESİ BÜTÇESİ	450.000.000	500.000.000	590.000.000	690.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %	54	47	60	35
BURSA				
BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	413.354.127	115.141.152	281.164.200	357.904.900
TOPLAM BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ BÜTÇESİ	2.650.000.000	2.300.000.000	2.600.000.000	2.750.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM BB BÜTÇESİ %	16	5	11	13
BURSA SU KANALİZASYON İDARESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	399.558.999	210.855.000	209.095.000	143.752.136
TOPLAM BURSA SU KANALİZASYON İDARESİ BÜTÇESİ	838.045.000	898.200.000	1.034.850.000	1.129.150.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %	48	23	20	13

	2018	2019	2020	2021
GAZİANTEP				
GAZİANTEP BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	240.832.000	198.153.500	98.335.000	120.014.805
TOPLAM GAZİANTEP BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ BÜTÇESİ	1.550.000.000	1.650.000.000	1.706.000.000	1.630.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM BB BÜTÇESİ %	16	12	6	7
GAZİANTEP SU VE KANALİZASYON İŞLERİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	337.489.000	252.685.000	361.300.000	451.415.000
TOPLAM GAZİANTEP SU KANALİZASYON İDARESİ BÜTÇESİ	975.000.000	975.000.000	1.000.000.000	1.000.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %	35	26	36	45
İZMİR				
İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	622.268.000	568.617.000	977.457.000	1.216.664.000
TOPLAM İZMİR BÜYÜKŞEHİR BÜTÇESİ	5.450.000.000	5.995.000.000	7.333.500.000	8.454.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM BB BÜTÇESİ %	11	9	13	14
İZMİR SU ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	906.941.870	1.072.171.054	1.459.830.325	1.399.184.200
TOPLAM İZMİR SU BÜTÇESİ	2.176.209.000	2.469.352.000	2.989.481.000	3.164.177.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %	42	43	49	44
ESOT ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	625.000	290.000	16.527.000	19.514.000
TOPLAM ESOT BÜTÇESİ	875.697.000	1.077.820.000	1.444.576.000	1.817.146.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %	0	0	1	1
KAYSERİ				
KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	95.514.694	161.656.000	162.076.000	147.983.500
TOPLAM KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ BÜTÇESİ	1.150.000.000	1.250.000.000	1.350.000.000	1.500.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM BB BÜTÇESİ %	8	13	12	10
KAYSERİ SU VE KANALİZASYON İDARESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	121.112.466	133.334.123	232.629.985	289.096.000
TOPLAM KAYSERİ SU VE KANALİZASYON İDARESİ BÜTÇESİ	354.376.235	322.038.000		450.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %	34	41		64
KOCAELİ				
KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	467.550.680	818.289.000	309.198.786	260.955.000
TOPLAM KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ BÜTÇESİ	2.789.000.000	3.390.000.000	2.775.000.000	3.400.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM BB BÜTÇESİ %	17	24	11	8
KOCAELİ SU VE KANALİZASYON ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	653.330.670	690.554.612	675.114.968	926.770.290
TOPLAM KOCAELİ SU KANALİZASYON BÜTÇESİ	1.022.970.000	1.089.774.937	1.047.574.000	1.316.466.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %	64	63	64	70

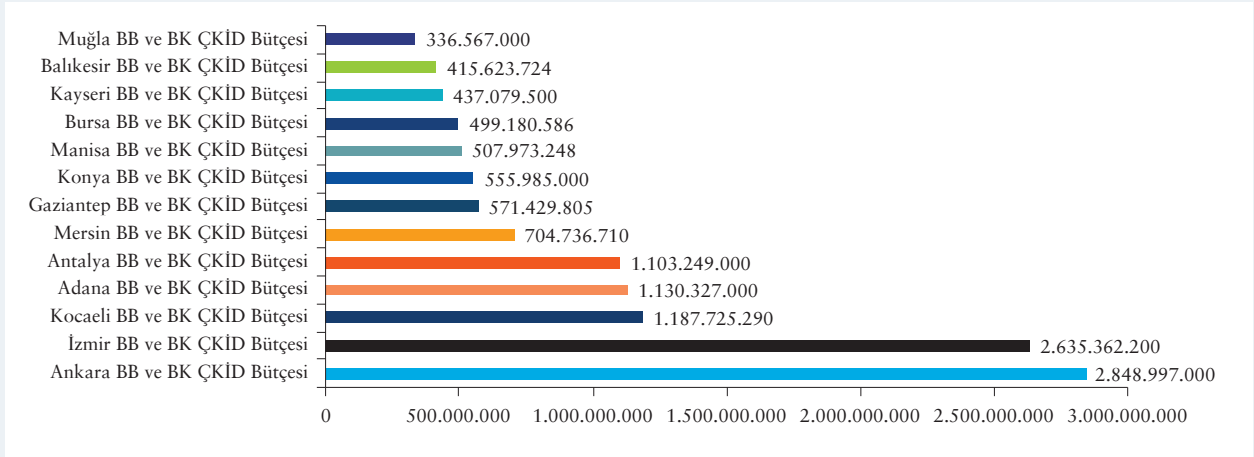
	2018	2019	2020	2021
KONYA				
KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	133.873.000	244.565.000	197.965.200	223.410.000
TOPLAM KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ BÜTÇESİ	2.300.000.000	2.620.000.000	2.400.000.000	2.650.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM BB BÜTÇESİ %	6	9	8	8
KONYA SU KANALİZASYON ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	294.611.332	331.377.500	537.908.000	332.575.000
TOPLAM KONYA SU KANALİZASYON BÜTÇESİ	740.000.000	900.000.000	970.000.000	1.100.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %	40	37	55	30
MANİSA				
MANİSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	15.510.000	24.010.000	73.044.978	142.229.015
TOPLAM MANİSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ BÜTÇESİ	1.404.000.000	1.200.000.000	1.050.000.000	1.270.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM BB BÜTÇESİ %	1	2	7	11
MANİSA SU KANALİZASYON İDARESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	325.189.276	265.847.425	236.966.321	365.744.233
TOPLAM MANİSA SU KANALİZASYON İDARESİ BÜTÇESİ	520.000.000	531.000.000	599.000.000	700.000.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %	63	50	40	52
MERSİN				
MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	269.836.000	296.376.500	183.456.350	230.191.020
TOPLAM MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ BÜTÇESİ	1.949.596.000	2.255.000.000	2.254.000.000	2.129.908.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM BB BÜTÇESİ %	14	13	8	11
MERSİN SU KANALİZASYON İDARESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	151.663.500	185.250.162	282.849.620	477.594.500
TOPLAM MERSİN SU KANALİZASYON İDARESİ BÜTÇESİ	646.900.000	701.000.000	773.622.000	1.068.500.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %	23	26	37	45
MUĞLA				
MUĞLA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	45.161.000	29.132.000	30.632.000	19.355.000
MUĞLA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ TOPLAM BÜTÇESİ	697.000.000	782.000.000	817.000.000	810.000.000
ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ / MBB TOPLAM BÜTÇESİ %	6	4	4	2
MUĞLA SU KANALİZASYON İDARESİ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ	202.203.000	214.950.000	299.263.000	317.212.000
TOPLAM MUĞLA SU KANALİZASYON İDARESİ BÜTÇESİ	449.000.000	495.000.000	621.250.000	655.926.000
ÇKİD İLE İLGİLİ HEDEFLERİN BÜTÇESİ / TOPLAM İDARE BÜTÇESİ %	45	43	48	48

14 BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURULUŞ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ TOPLAMI	17.217.610.132	19.785.669.013	21.883.266.627	23.414.994.067
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURULUŞ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ TOPLAMI	7.763.946.655	9.259.235.745	9.719.996.899	10.475.232.744
13 BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURULUŞ ÇKİD HEDEFLERİ BÜTÇESİ TOPLAMI	9.453.663.477	10.526.433.268	12.163.269.728	12.939.761.323

Kaynak: www.kahip.org, Gösterge 6 ve 7.

İnceleme 2021 yılı için derinleştirildiğinde, 2021 yılında, TL cinsinden İstanbul dışında en yüksek ÇKİD bütçesini ayıran büyükşehirlerin Ankara ve İzmir, sonra Kocaeli, Adana ve Antalya olduğu görülmektedir (Çizim II.2).

Çizim II.2
Büyükşehir Belediyeleri ve Bağlı Kurumlar ÇKİD Hedefleri Bütçesi, TL, 2021

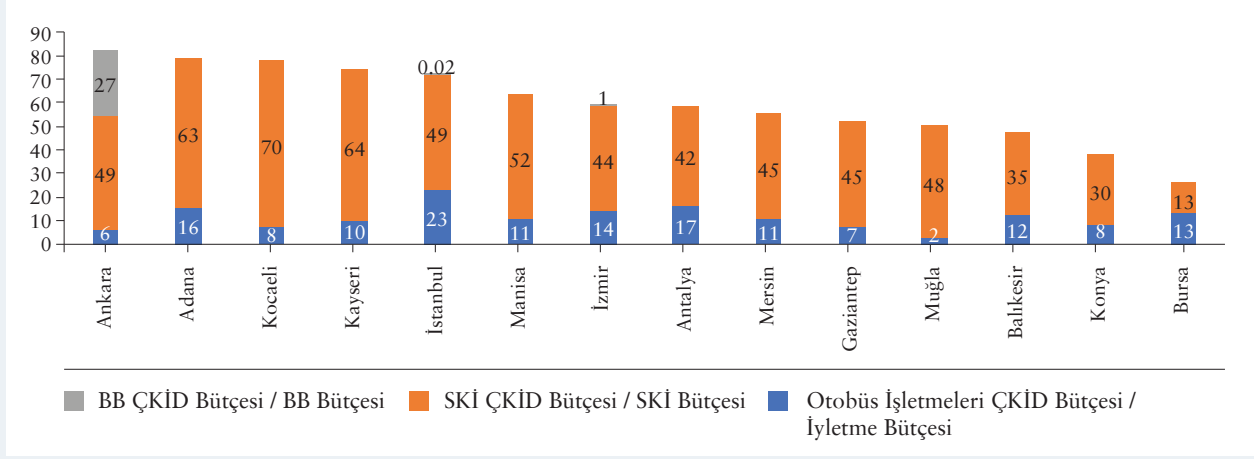
Kaynak: Tablo II.2.

Bu büyükşehirler gerek nüfus gerek ekonomik faaliyet bakımından önde gelen şehirlerdir. O nedenle hangi büyükşehirin iklim değişikliği ile mücadeleye daha fazla önem verdiğini anlamak için bütçesinin içinden ÇKİD'e ayırdığı paya bakmak daha yerinde olacaktır. Çizim II.3'te görüldüğü gibi, toplam bütçeler içinde ÇKİD bütçesinin oranlarına bakıldığında, 14 büyükşehir belediyesi içinde Ankara'nın bütçesinin en önemli kısmını ÇKİD bütçesi için ayırdığı görülmektedir.

İstanbul'da raylı sistem ile ilgili harcamalar İBB bütçesinin içinde yer almaktadır. Ankara raylı sistem hizmetini İstanbul'dan farklı olarak ulaşım ile ilgili bağlı kurumu üzerinden gerçekleştirmektedir. O nedenle Ankara'da ÇKİD bütçesinin önemli bir kısmı EGO'dan kaynaklanmaktadır.

Toplam bütçesi içinde en yüksek ÇKİD harcama oranı olan büyükşehir belediyesi olarak Ankara'dan sonra Adana, Kocaeli, Kayseri ve 5. sırada ise İstanbul bulunmaktadır. Toplam bütçesi içinde en düşük ÇKİD harcama oranı olan büyükşehir belediyeleri ise Gaziantep, Muğla, Balıkesir, Konya ve Bursa'dır. Bursa su ve kanalizasyon idaresi BUSKİ'nin 2021 performans programında toplam bütçesinin % 66'sı tek kalemde ve genel yönetim giderleri olarak verilmiştir; o nedenle ayrıştırılması mümkün olmamıştır.

Çizim II.3
Büyükşehir Belediyesi ve Bağlı Kurumları Performans Programları,
ÇKİD ile İlgili Performans Hedefleri ve Bütçeye Oranları, 2021, %

Kaynak: Tablo II.2.

Merkezi yönetim kurumları içinden özellikle iklim değişikliğine olumsuz katkısı olan kurum ve faaliyetlerin bütçelerinin azaltılması, bu şekilde oluşturulabilecek yeni kaynağın yerel yönetimlerin ÇKİD projelerine yönlendirilmesi mümkündür. Bu projelerin hangi alanlarda olabileceği bir sonraki bölümde tartışılacaktır. O nedenle bir sonraki bölümde, 14 büyükşehir belediyesinin ÇKİD harcamalarının hangi alanlarda yoğunlaştığı, hangi alanlarda eksik kaldığının görülebilmesi için 14 büyükşehir belediyesinin ÇKİD bütçeleri azaltım, uyum ve atık için ayrı ayrı tasnif edilerek incelenecektir.

Bölüm III

14 BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
VE BAĞLI KURUMLARININ
ÇKİD İLE İLGİLİ
PERFORMANS
HEDEFLERİNİN
SINIFLANDIRILMASI VE
BÜTÇELERİNİN
İNCELENMESİ:
2021 İZLEME SONUÇLARI

Kentlerin küresel ısınma ve iklim krizi ile mücadelede önemli işlevler yerine getirebilecekleri tartışılmaktadır. Bu nedenle hem sera gazlarının azaltılması hem de değişen iklime uyum sağlanması konularında öncü olabilecekleri belirtilmektedir. Avrupa’da yaklaşık 600, dünya genelinde ise 9.400 farklı ölçekteki kent, iklim değişikliğine karşı azaltım ve uyum tedbirlerini uygulamaya koymuştur. Azaltım ve uyum amacına yönelik olarak İstanbul’un da dahil olduğu büyük kentlerin uluslararası iş birlikleri yaptıkları bilinmektedir.

Azaltım; iklim değişikliği bağlamında sera gazı kaynaklarının ölçülmesini, kontrol altına alınmasını, azaltılmasını ve karbon yutaklarını artırmayı amaçlayan insan kaynaklı müdahaleleri ifade eder (İklimin, 2018; IPCC, 2018). Uyum ise; iklim değişikliğinin yarattığı risklerle mücadele edilmesini, mevcut ve gelecekte ortaya çıkabilecek muhtemel etkilerin belirlenmesi, bunların neden olabileceği zararın önlenmesi veya en aza indirilmesi için stratejilerin güçlendirilmesi ve uygulanması anlamına gelmektedir (İklimin, 2018).

Uyum ve azaltımın yanı sıra büyükşehir belediyelerinin atık toplama ve şehir, kıyı plaj vb. temizliği, doğa koruma gibi geleneksel görevleri de bulunmaktadır. Bu bölümde en yüksek harcaması olan büyükşehir belediyelerinin (BB) ve bağlı kurumlarının (BK) (su ve kanalizasyon idareleri (SKİ) ve ulaşım idareleri) 2021 Performans Programları’ndaki ÇKİD ile ilgili hedeflerinin azaltım, uyum, atık ve diğer çevre başlıkları altında sınıflaması yapılacak ve bu konulara ayrılan bütçe incelenecektir.

Bu sınıflandırma, uluslararası kaynakları dikkate alarak çalışma grubu tarafından oluşturulmuştur. Hem azaltım hem uyum başlıklarında yer alabilecek performans hedeflerinde incelenen büyükşehir belediyelerince yüklenen anlama ve harcamanın içeriğine bakarak karar verilmiştir. Çalışma grubu tarafından oluşturulan azaltım, uyum, atık ve diğer çevre başlıklarını taşıyan sınıflandırmanın ayrıntıları Ek 1’de yer almaktadır.

Bu sınıflandırmaya göre, özetle, azaltım hedefleri arasında fosil yakıt kullanmayan ulaşım araçlarından raylı sistem ve bisiklet yolu harcamaları dikkate alınmıştır. Raylı sistemin kullandığı elektriğin ne oranda fosil yakıttan kaynaklı olduğunun ayrıştırılamamakta olduğu vurgulanmalıdır. Diğer yandan güneş, rüzgâr gibi yenilenebilir enerji üretimine, hayvansal ve tarımsal atıktan enerji

üretimine, çöp gazı üretimine yenilenebilir enerji alt başlığıyla azaltım hedefleri içinde yer verilmiştir. Yenilenebilir enerji üretiminin yanı sıra yenilenebilir enerji kullanımının artırılmasına yönelik faaliyetler de azaltım hedefleri ile ilgilidir. Bu çerçevede yeşil bina, sokak, bahçe, ulaşım aracı, atık tesisi, tarım vs. de yenilenebilir enerji kullanımı ve enerji verimliliğine yönelik hedefler azaltım hedefleri arasına alınmıştır. Uzaktan taşımayı azaltacak kent tarımcılığı, organik tarım uygulamaları ve tarımda kompost uygulamalarına verilen destek ve hayvanların metan gazı salımını azaltacak yem ve ırk verimliliğini geliştirecek tüm hayvancılık uygulama ve destekleri de azaltım hedefleri içinde yer almıştır.

Uyum hedefleri kapsamında su kısıtlılığına karşı alınan tüm önlemler dikkate alınmıştır. Öncelikle içme suyu tesisi yapımı ve işletilmesi ve tarımsal sulama uyum hedefi içindedir. Diğer yandan uyum hedefi içinde suyun verimli kullanımı ve yeniden kullanımı, deniz suyunun tuzsuzlaştırılması, biyoçeşitliliğin ve endemik türlerin korunması, zararlılarla organize ve biyolojik mücadele, sıcağa uyumlu tarım uygulamalarına destek, erozyon, çölleşme ve kuraklıkla mücadele yer almaktadır. Damla sulama, kaçak ve kayıp azaltma, suyun yeniden kullanımı, suyun verimli kullanımı için eğitim ve bilinçlendirme uyum hedefleri kapsamında ele alınmıştır. Ayrıca, toprak verimliliğinin artırılması, uyumlu hayvancılık için verilen destekler ve hayvan sağlığının korunması ve veterinerlik hizmetleri, uyumlu tarım da uyum hedefleri arasında yer almaktadır. Sel ve taşkınlarla mücadele ve iklim uyarı sistemlerine, sıcak dalgalarına ayrılan kaynaklar da uyum başlığı altında sınıflandırılmıştır. Belediyelerin yeşil alan uygulamalarının azaltım hedefi olan yutak alan oluşturmaktan çok, aşırı su isteyen çim vb. uygulamalara yönelik oldukları dikkate alınarak yeşil alan uygulamaları uyum başlığı altında değerlendirilmiştir ve bu başlığa şehir ormanı gibi hedefler de eklenmiştir. Yağmur suyunun hasadı, depolanması ve geri kazanımına uyum başlığı altında yer verilmiştir.

Atık hedefi her türlü katı atık, sıvı atık ve arıtma tesisi inşaatı; atık toplama ve tesislerin yönetimini içermektedir. Ayrıca atık ayrıştırma, atık azaltım, yeniden kullanım, sıfır atık kutularının yaygınlaştırılması, atık suların geri kazanımı, belediye araçlarının vb. temizliğinde atık suyun kullanımı, dönüştürme, geri kazanım ve denetim faaliyetleri atık verimliliğinin kapsamındadır.

Diğer çevre hedefleri arasında belediyelerin geleneksel faaliyetlerinden şehir temizliği kapsamında yer alan kıyıların ve denizlerin temizliği, ana arter ve meydanların temizliği, hallerin temizliği, kent donatılarının yıkanması ve temizlenmesi, yaya personel ile cadde meydan bulvar temizliği, kaldırım, cadde, bulvar ve alanların süpürülmesine yer verilmiştir. Çevre yönetimi, gürültü azaltma ve hava kalitesi artırma ile ilgili hedefler ve çevre ölçümü diğer çevre hedefi altında ele alınmıştır. Doğa koruma ve çevre bilinci eğitimleri de bu hedef altında yer almaktadır. Sahipsiz hayvanların toplanması, kısırlaştırılması, aşılması, tedavisi, kayıt altına alınması, beslenmesi ve barınması, sokak hayvanlarının bakımı vb. diğer çevre hedefleri arasında değerlendirilmiştir.

Bu sınıflandırmaya bağlı olarak seçilen belediyelerin 2021 yılı performans hedefleri teker teker incelenerek kodlanmış ve performans hedefleri yukarıda belirtildiği gibi dört başlık altında kümelendirilmiştir.¹

1 Bu bölümde yer alan tüm çizimlerin kaynağı ilgili büyükşehir ve bağlı idarelerinin 2021 performans programlarıdır. Bu verileri bir arada görmek için bkz. www.kahip.org, Gösterge 7.

Büyükşehir belediyelerinin ulaşım hizmetlerini, bağlı kurumlar ve şirketler aracılığıyla sürdürdükleri bilinmektedir. Bunlar içerisinde en eski bağlı kurumlardan olan İETT, EGO, ESHOT çalışmanın kapsamına girmiş ve bu kurumların otobüs ile ulaşım dışı olan diğer azaltım ve uyum hedefleri dikkate alınmıştır. Ancak toplu ulaşım ve otobüs filoları ile ilgili olan hedefler inceleme dışı bırakılmıştır. Bunun iki nedeni bulunmaktadır: Her ne kadar bazı şehirlerde elektrikli otobüs kullanımı söz konusu ise de bunların filo içindeki payları düşüktür, fosil yakıt ve karbon emisyonu düşük CNG (Sıkıştırılmış Doğal Gaz) kullanan araçlardan bütçe olarak ayrıştırılamamıştır. İkincisi ise büyük şehir belediyelerinin büyük bir kısmının ulaşım hizmetlerini ortak oldukları A.Ş.'ler aracılığıyla sürdürmesidir. Bu şirketler performans programı, faaliyet raporu gibi kamu kurumlarının yayımlaması gerekli olan belgeleri yayımlamadıkları gibi faaliyetlerinin kamu hizmeti kadar kâr amacına yönelik olmaları söz konusu olmaktadır. Benzer şekilde, başta güneş enerjisi olmak üzere bazı yatırımlarının gelir paylaşımı üzerinden müteahhit tarafından yapılması durumunda da, kamu kaynağı kullanımı söz konusu olmadığı için, çalışmaya dahil edilmemiştir.

Çalışmanın ikinci önemli kısıtı sınıflandırmanın sadece 2021 performans hedefleri üzerinden yapılmış olmasıdır. Dolayısıyla bazı belediyelerin ve bağlı kurumların önceki yıllarda yapmış oldukları ÇKİD ile ilgili harcamalar ile karşılaştırma yapmak burada mümkün olmamıştır. İkinci bölümde belediyelerin ve bağlı kurumların ÇKİD ile ilgili harcamalarının toplamını ve bunların 2018-2021 yılları arasındaki gelişimini görmek mümkün olmuştur (Tablo II.1, ve II.2.). İleriki yıllarda bir yandan 2021 sonrası yılların performans hedeflerinin sınıflandırılması izlenirken, 2021 öncesi yılların sınıflandırılmasının da yapılması çalışma grubu tarafından öngörülmüştür.

Raporun bu bölümünde önce 14 büyükşehir belediyesinin (BB) ve su kanalizasyon idarelerinin (SKİ) ve varsa bağlı kurum olarak ulaşım idarelerinin ÇKİD bütçeleri içinden azaltım, uyum, atık ve diğer çevre bütçelerine ve bunların alt alanlarına ne kadar kaynak ayrıldığı gösterilecek, bu dağılımın en çarpıcı olan özelliklerine yer verilecek, sonra büyükşehir belediyelerinin azaltım, uyum, atık yönetimi gibi konularda artıları ve eksileri politika önerileriyle bir arada değerlendirilecektir.

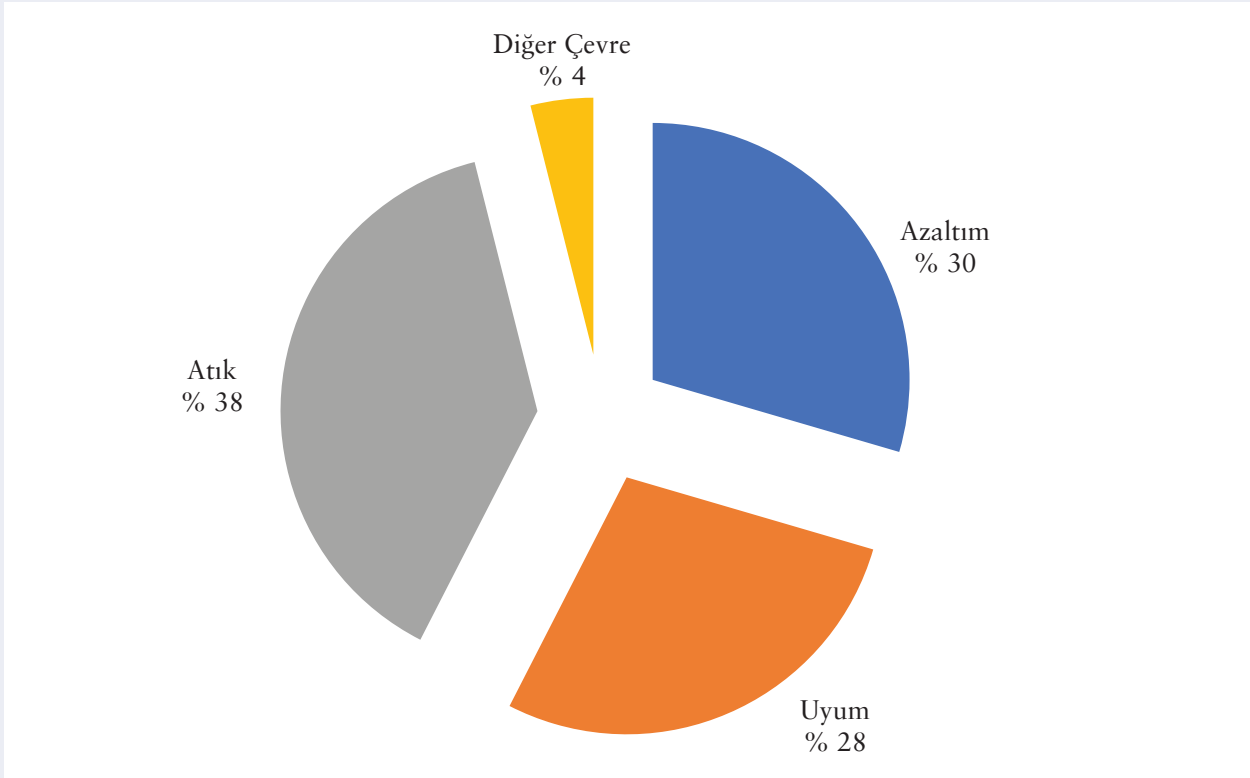

1) İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARI

ÇKİD performans hedefleri bütçesinin dağılımı:

- İBB, İSKİ ve İETT ÇKİD ile ilgili performans hedefleri toplamı yaklaşık 10 milyar 500 milyon TL'dir.
- Uyum ile ilgili olanlar toplam ÇKİD hedefleri bütçesinin % 28'ini (2 milyar 900 milyon TL) oluşturmaktadır.
- Atık yönetimine en yüksek pay ayrılmıştır. Bu pay % 38'dir (4 milyar TL).
- Azaltım ile ilgili olanlar bütçenin %30'unu (3 milyar 100 milyon TL) oluşturmaktadır. İklim krizine ciddi etkisi olan büyük kentlerin azaltım hedeflerinin daha önemli bir paya sahip olması gerekmektedir.

İSTANBUL Büyükşehir Belediyesi, İSKİ, İETT ÇKİD Performans Hedefleri, 2021

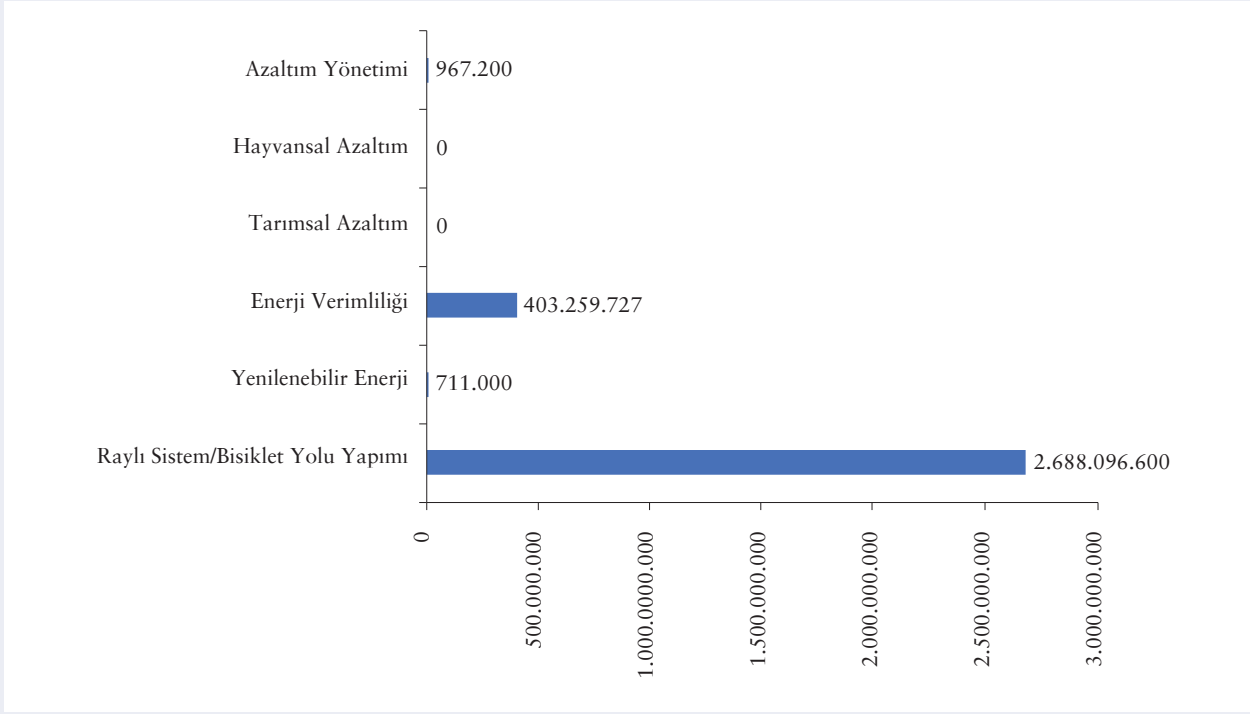

Azaltım Hedefleri Bütçesi:

- 3 milyar 100 milyon TL olan azaltım bütçesinin 2 milyar 688 milyon TL'si raylı sistem bütçesi ile ilgilidir. Bir başka deyişle azaltım bütçesinin % 90'ı raylı sistemden oluşmaktadır. Bisiklet yolu yapımına ise sadece 855 bin TL ayrılmıştır.

- Raylı sistem dışında kalan azaltım bütçesi 404 milyon 935 bin TL ile sınırlıdır. Bunun 403 milyon 260 bin TL'si belediye binalarında, park ve bahçelerde, araçlarda, atık tesislerinde yenilenebilir enerji kullanımı ve enerjinin verimliliği ile ilgilidir.

İSTANBUL Büyükşehir Belediyesi, İSKİ, İETT Azaltım Performans Hedefleri, TL, 2021

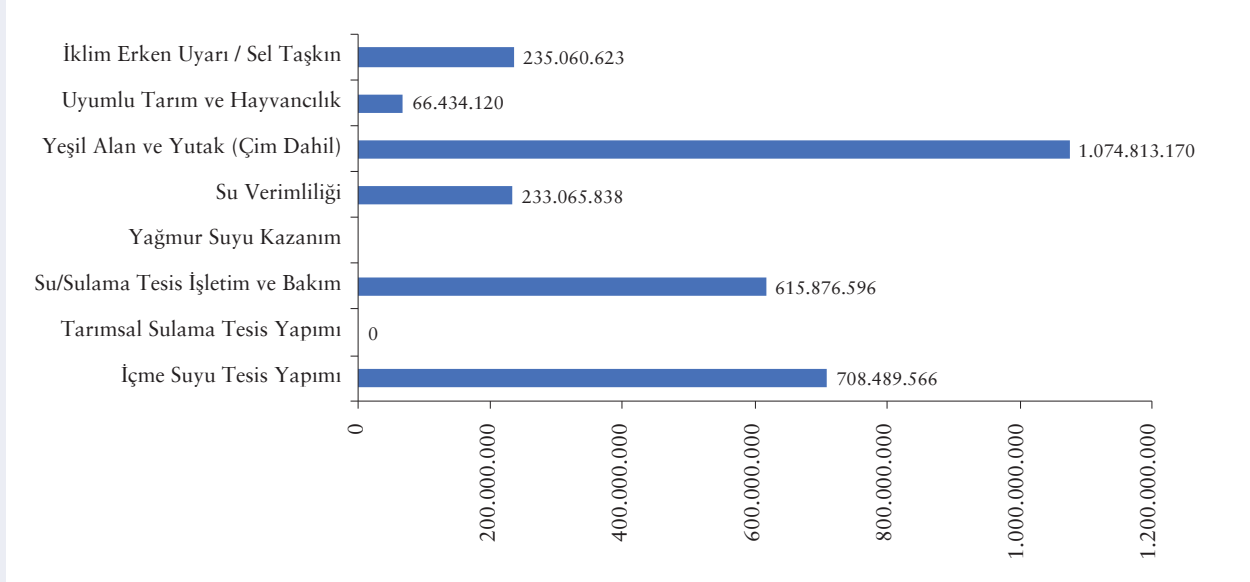
- Yenilenebilir enerji üretimi ile ilgili ayrılan bütçe ise yok denecek kadar azdır. Bu kaynak sadece 711 bin TL'dir.
- Güneş enerjisi başta olmak üzere yenilenebilir enerji üretimi ve tarımsal faaliyetler, park ve bahçelerin aydınlatılması, ulaşım araçları ve benzeri alanlarda kullanımı için kaynak ayrılmalıdır. 2021 performans hedefleri kapsamında, sadece enerji verimliliği açısından uygun donanımların artırılması hedefine bütçe ayrıldığı görülmektedir.
- İBB 2021 yılında iklim değişikliğine uyum kapsamında azaltım yönetimi ile ilgili olarak 967 bin TL ayırmıştır.
- İBB 2021 Performans Programı'nda hayvansal azaltım ve tarımsal azaltım ile ilgili performans hedefi başlıkları ve bütçesi görülmemektedir.

Uyum Hedefleri Bütçesi:

- İçme suyu tesisi yapımı (708 milyon 469 bin TL) ve işletmesi/bakımı (615 milyon 877 bin TL) en çok bütçe ayrılan uyum hedefidir.

- Su verimliliği bütçesi 233 milyon TL civarındadır. Bu bütçe su kıtlığı dikkate alındığında mutlaka artırılmalıdır.

İSTANBUL Büyükşehir Belediyesi, İSKİ, İETT Uyum Performans Hedefleri, TL, 2021

- Yeşil alanlar için önemli bir kaynak ayrıldığı görülmektedir (1 milyar 75 milyon TL). Ancak bunun içinde yer alan ve bütçesi ayrıştırılamayan çim ekiminden vazgeçilmeli ve az su isteyen örtücülere ve şehir ormanlarını geliştirme hedeflerine daha çok bütçe ayrılmalıdır.
- Yağmur suyunun hasadı, depolanması ve geri kazanımı hedefi olmadığı görülmektedir. Kaynak ayrılması gereken bir diğer elzem konudur.
- İklim erken uyarı sistemleri, taşkınlar ve sıcak dalgaları gibi afetlerle mücadele daha çok kaynak ayrılması gereken bir diğer hedefdir. İBB 2021 yılında bu alana 235 milyon ayırmıştır.
- Uyumlu tarım ve hayvancılık için ise hayvan sağlığı hizmetleri hedefi altında (hayvancılıkla ilgili olmak üzere) 66 milyon 434 bin TL gibi çok düşük bir kaynak ayrıldığı görülmektedir.

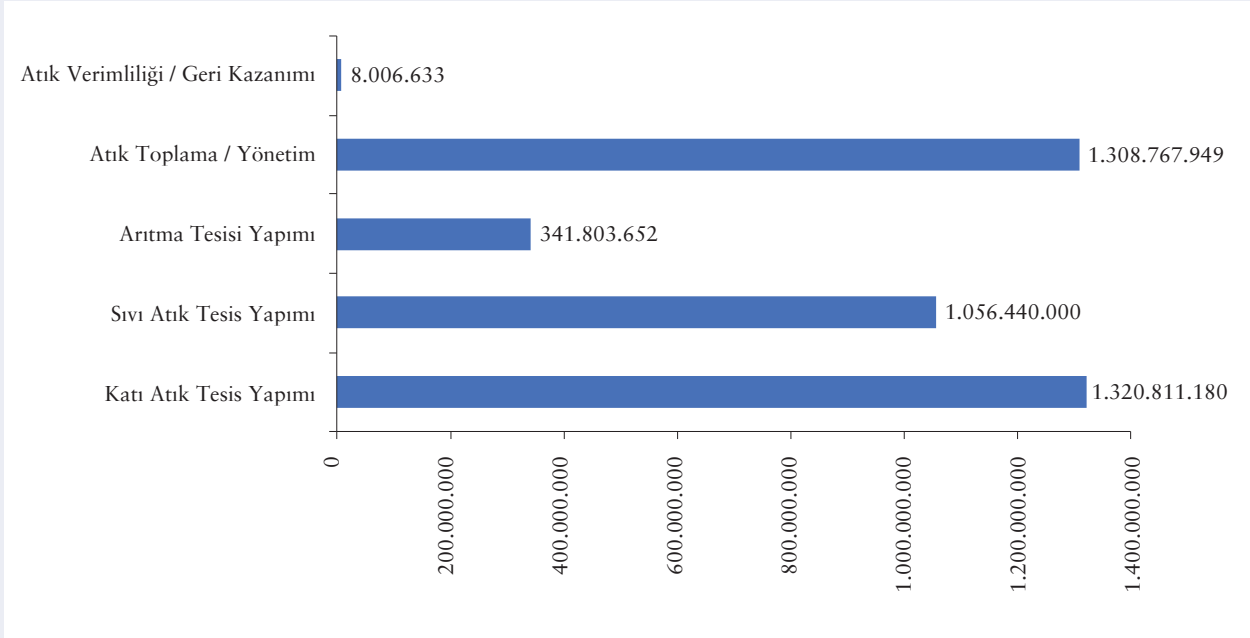
Atık Hedefleri Bütçesi:

- Atık hedefleri için ayrılan toplam 4 milyar TL bütçe içinden katı atık tesisi yapımına 1 milyar 320 milyon TL, sıvı atık tesisi yapımına ise 1 milyar TL ayrılmıştır.
- İstanbul, katı atık tesisi inşaatına 2021 yılında çok büyük bir bütçe ayırmıştır. 2021 Performans Programı'na göre, "bu faaliyet kapsamında; Tuzla Atık Kabul Tesisi ve İskele İnşaatı, İBB Atık Yakma ve Enerji Tesisi İnşaatı, Silivri Seymen Çöp Depolama Sahasında Arıt-

ma Tesis İnşaatı, Büyükçekmece Katı Atık Tesisi İnşaatı, İBB Termal Bertaraf Tesisi, Tuzla Atık Kabul Tesisi 2. Aşama (Asfaltik Yan Mamul Elde Edilmesi) İşletme Tesisi İnşaatı, Atık Bertaraf Tesisi Yapımı” yer almaktadır.

- Tesis yapımı dışında sıvı ve katı atık toplama ve yönetimine 1 milyar 300 milyon TL bütçe ayrıldığı görülmektedir.
- Marmara denizinin kirliliği dikkate alındığında sıvı atık arıtma tesisi yapımına ayrılmış olan 341 milyon 804 bin TL'nin yetersiz olduğu vurgulanabilir.

İSTANBUL Büyükşehir Belediyesi, İSKİ, İETT Atık Performans Hedefleri, TL, 2021

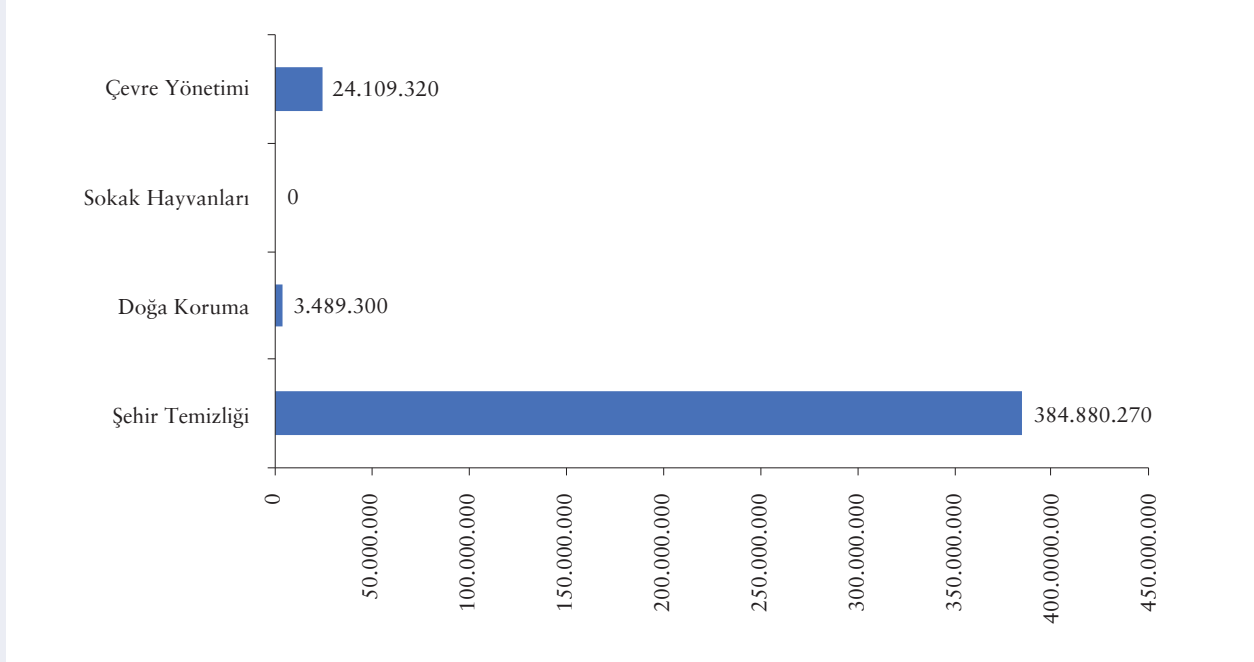

- Atık verimliliği ve geri kazanımı için ayrılan kaynak ise 8 milyon TL gibi çok düşük bir bütçeye sahiptir.
- Toplam ÇKİD bütçesinde en yüksek paya sahip olan atık hedeflerinin içinde atık verimliliği, sıfır atık ve geri kazanım hedeflerine daha çok bütçe ayrılmalıdır.

Diğer Çevre Hedefleri Bütçesi:

- Şehir temizliği başlığında topladığımız hedeflerin bütçesi diğer çevre bütçesinin % 93'üne sahiptir.
- Doğa koruma ve çevre yönetimi ile ilgili hedeflere ayrılan bütçeler çok düşüktür.

İSTANBUL Büyükşehir Belediyesi, İSKİ, İETT Diğer Çevre Performans Hedefleri, TL, 2021

- Sokak hayvanlarının bakımı için özel bir bütçe ayrılmalıdır.

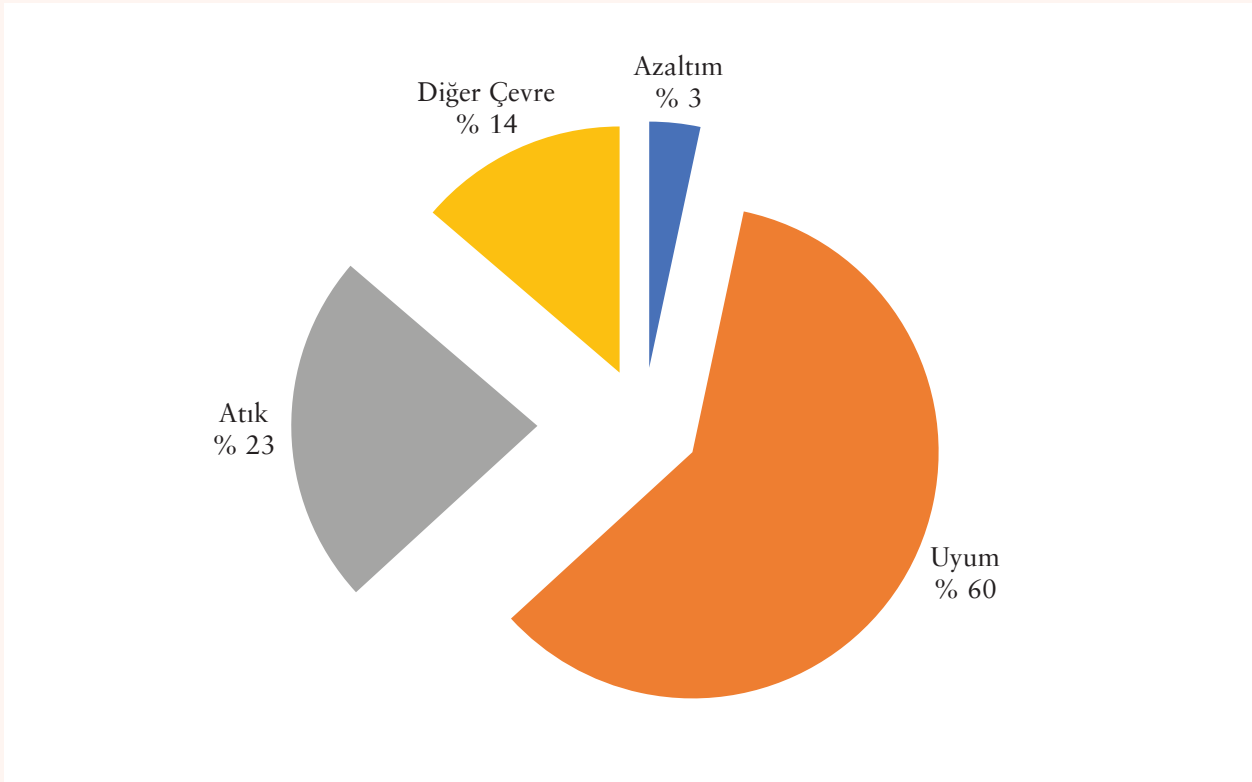

2) ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARI

ÇKİD performans hedefleri bütçesinin dağılımı:

- Adana BB ve SKİ ÇKİD ile ilgili performans hedefleri toplamı yaklaşık 1 milyar 133 milyon TL'dir.
- Uyum ile ilgili olanlar toplam ÇKİD bütçesinin % 60'ını (676 milyon 417 bin TL) oluşturmaktadır.
- Azaltım ile ilgili olanlar toplam ÇKİD bütçesinin % 3'ünü (37 milyon 820 bin TL) oluşturmaktadır. Adana BB azaltıma en düşük pay ayıran BB'lerden biridir. Bu payı yükseltmesi gerekmektedir.

ADANA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Performans Hedefleri, TL, 2021

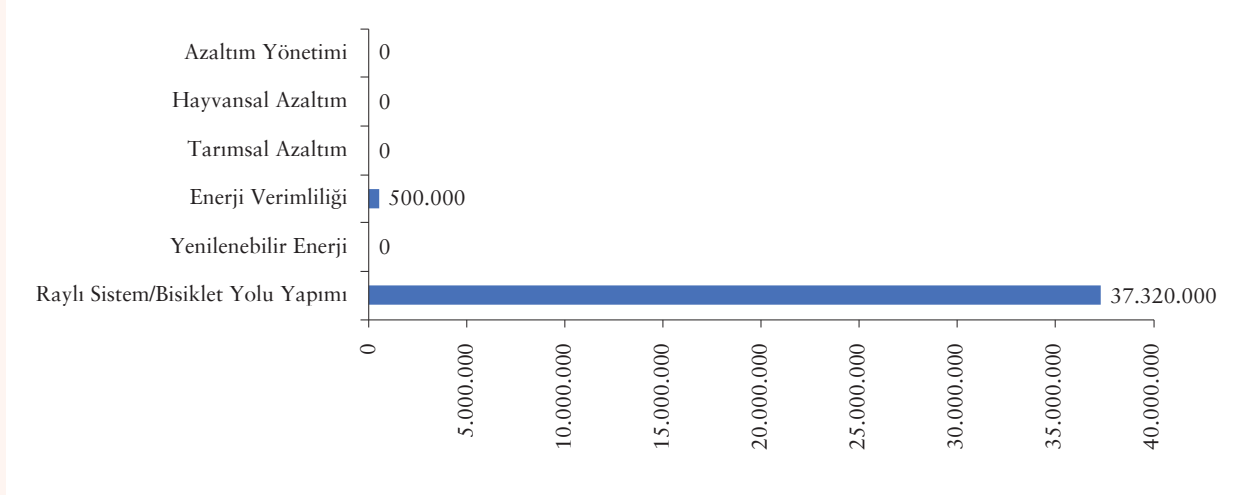

Azaltım Hedefleri Bütçesi:

- Azaltım bütçesinin % 99'u raylı sisteme ayrılmış; bisiklet yolu ise projelendirilmesine rağmen kaynak ayrılmayan bir hedef olmuştur.
- Enerji verimliliğine ayrılan kaynak ise proje ve uygulama çalışmaları ağırlıklıdır.

- 2021 yılı için herhangi bir yenilenebilir enerji kaynağı üretimine kaynak ayrılmamış olması dikkat çekicidir. Adana'da güneş enerji santrali kurulması için 2018 yılında kaynak ayrılmış ancak çalışmalar devam etmesine rağmen 2021 yılı performans programında herhangi bir bütçe ayrılmamıştır. 2019 ve 2020 faaliyet raporlarında ihale iptali, kamulaştırılmanın tamamlanamaması, pandemi nedeniyle yatırımların ertelenmesi gibi nedenler yer almaktadır.

ADANA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Azaltım Performans Hedefleri, TL, 2021

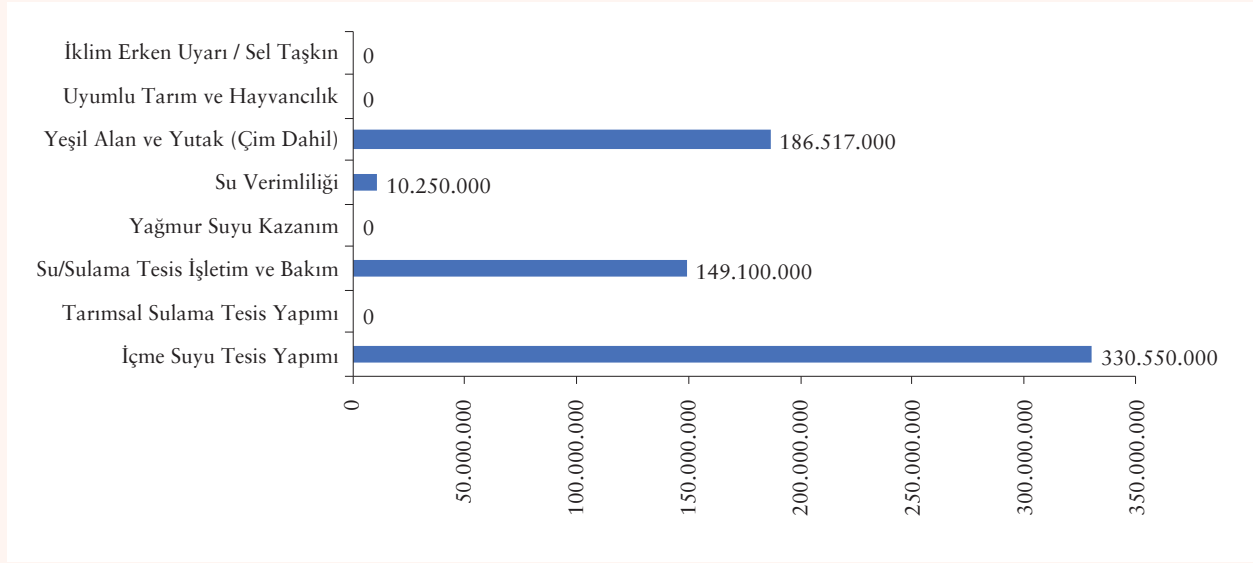

- Tarımsal desteklerin, tarımsal azaltım ve hayvansal azaltım ile ilgili hedeflerin olmaması en önemli eksikliklerdendir.

Uyum Hedefleri Bütçesi:

- İçme suyu tesis yapımı (330 milyon 500 bin TL) ve işletmesi/bakımı (149 milyon TL) en çok bütçe ayrılan uyum hedefidir.
- İkinci büyük kaynak, yeşil alan ve yutak (çim dahil 186 milyon 517 bin TL) olarak yer almaktadır. Çim dışında daha az su isteyen örtücülere ve yeni yeşil alanlar/ormanlar oluşturulması için bütçe ayrılmalıdır.

ADANA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Uyum Performans Hedefleri, TL, 2021

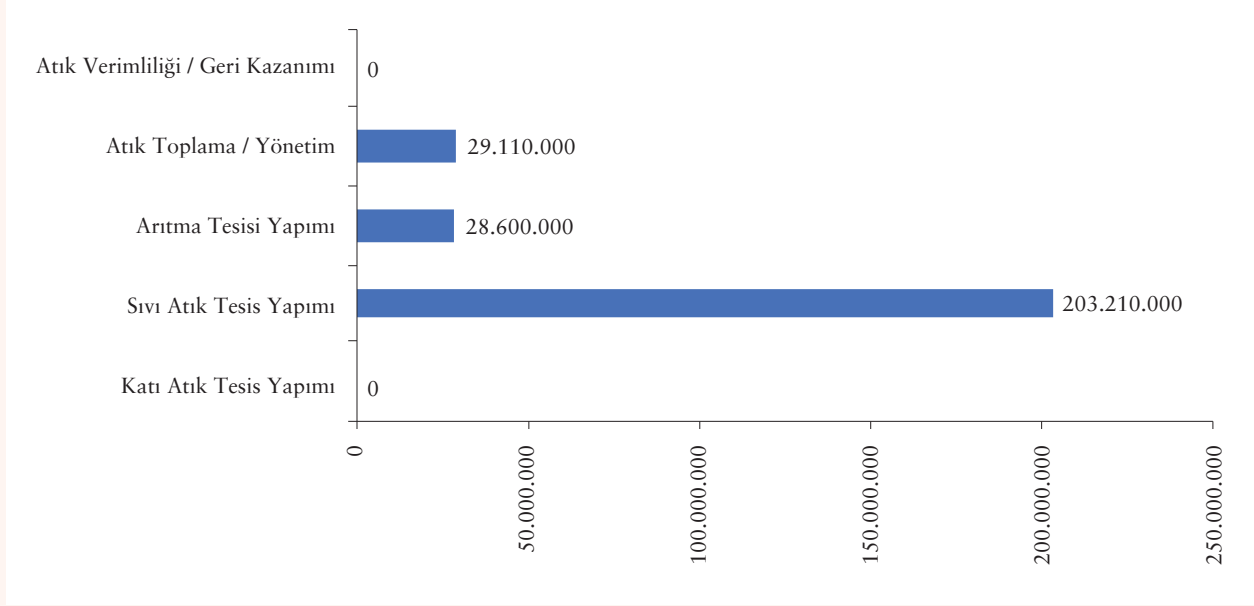

- Su verimliliğine ayrılan 10 milyon 250 bin TL bütçenin çok büyük bir oranı kayıp kaçakların önlenmesine ayrılmıştır.
- Su verimliliğini artırmak için yağmur suyu hasadı, depolanması ve geri kazanımına; erozyon, çölleşme, kuraklık ile mücadele için sürdürülebilir tarım uygulamalarına ve iklim erken uyarı sistemlerinin kurulumuna kaynak ayrılmamış olması önemli eksikliklerdir.

Atık Hedefleri Bütçesi:

- Tüm kaynaklar kanalizasyon ve yağmur suyu alt ve üst yapısını tamamlamaya, tesis yapımına, işletilmesine ve yönetimine ayrılmıştır.
- Arıtma tesisi yapımı için ayrılan 28 milyon 600 bin TL oldukça düşük bir bütçedir.
- Katı atıkların ayrıştırılması, geri kazanımı ve sıfır atık hedeflerinin konulması ve kaynak ayrılması gerekmektedir.

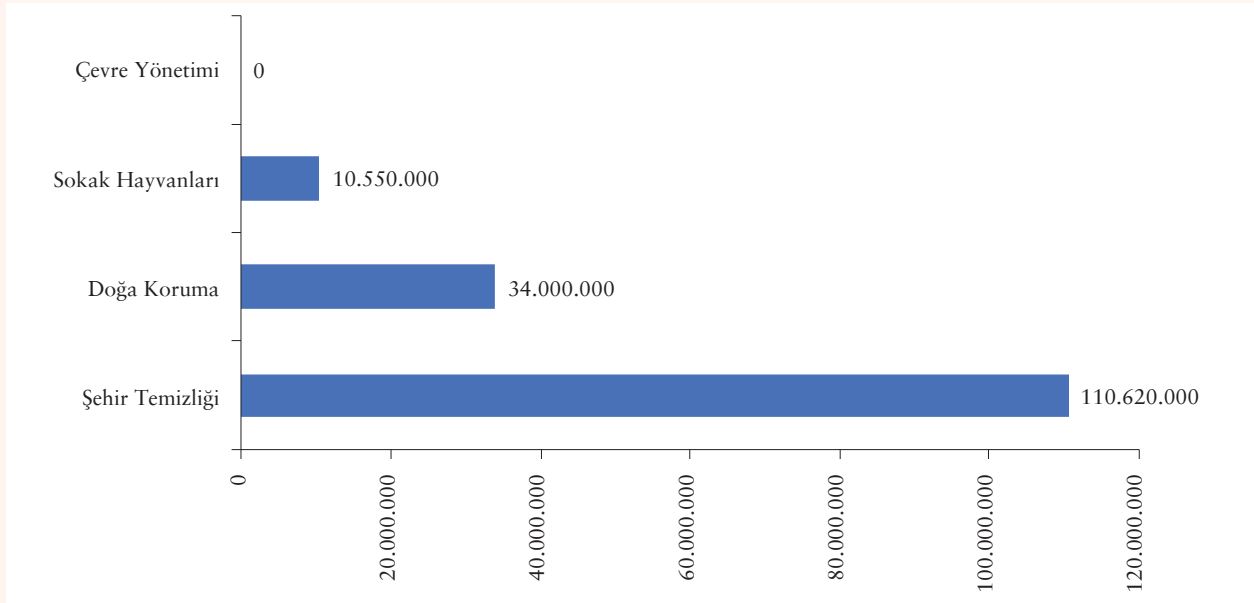
ADANA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Atık Performans Hedefleri, TL, 2021

Diğer Çevre Hedefleri Bütçesi:

- Diğer çevre bütçesinde en yüksek kaynak şehir temizliğine ayrılmıştır.

ADANA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Diğer Çevre Performans Hedefleri, TL, 2021

- Sokak hayvanlarının bakımı, ıslahı vb. hizmetlere bütçe ayrılması olumlu olmakla birlikte, çevre kirliliğine karşı toplumsal duyarlılığı artırmaya da yeterli kaynak ayrılması önemlidir.

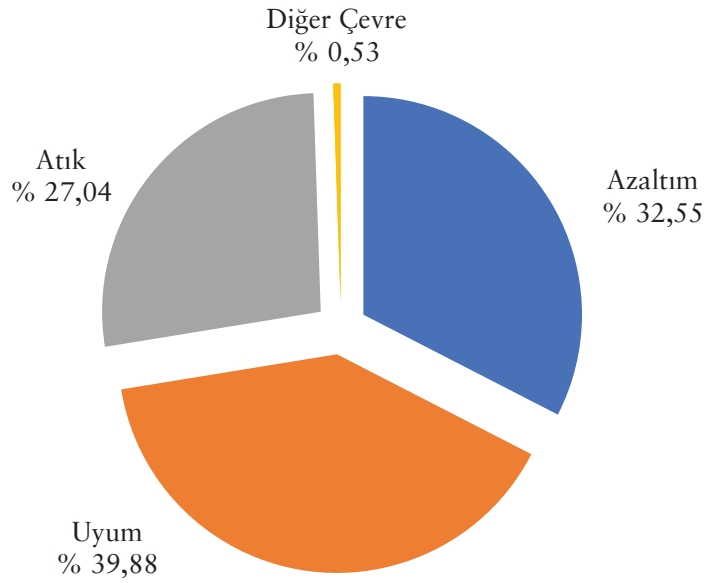

3) ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARI

ÇKİD performans hedefleri bütçesinin dağılımı:

- ABB, ASKİ ve EGO ÇKİD ile ilgili performans hedefleri toplamı 2 milyar 848 milyon 997 bin TL'dir.
- Uyum ile ilgili olanlar toplam ÇKİD hedefleri bütçesinin % 40'ını (1 milyar 136 milyon 94 bin TL) oluşturmaktadır ve toplam ÇKİD bütçesi içinde en yüksek paya sahiptir.
- Azaltıma ayrılan pay toplam ÇKİD bütçesinin % 32,5'ini (927 milyon 450 bin TL) oluşturmaktadır.
- Atık yönetimine ayrılan pay % 27'dir (770 milyon 253 bin TL).
- Toplam ÇKİD hedefleri bütçesinde diğer çevreye ayrılan pay % 0,5 (15 milyon 200 bin TL) ile en düşük orana sahiptir.

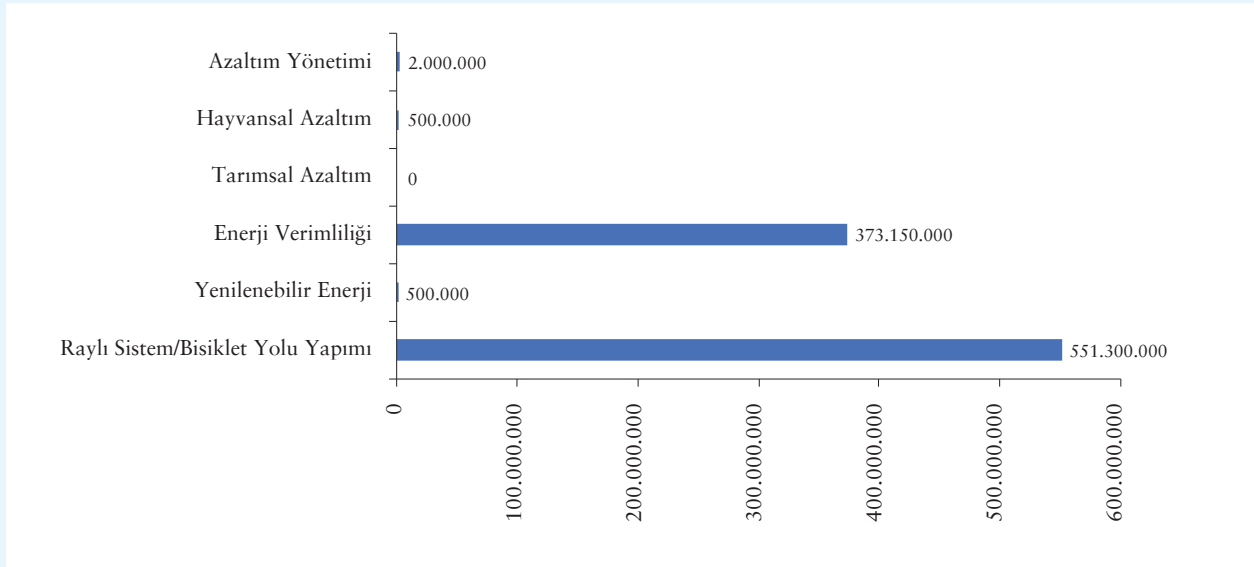
ANKARA Büyükşehir Belediyesi, ASKİ, EGO ÇKİD Performans Hedefleri, TL, 2021

Azaltım Hedefleri Bütçesi:

- Azaltım bütçesinin % 59'u raylı sistemden oluşmaktadır. Raylı sistemlerin elektrik giderleri için 150 milyon TL bütçe ayrılmıştır. Bisiklet yolu yapımına ise bütçe ayrılmamıştır.
- Hidrolik dahil rüzgâr, güneş, jeotermal kaynaklı enerji üretimi, çöp gazından enerji üretimi ve hayvansal ve tarımsal atıktan biyogaz üretimi gibi yenilenebilir enerji üretimi ile ilgili ayrılan bütçe ise yok denecek kadar azdır ve bu kaynak da sadece güneş enerjisi santral yapımı için ayrılan 500 bin TL'dir.
- Kırsal ekonomiyi çeşitlendirerek, iyileştirmek ve desteklemek stratejik hedefinde organik tarım ile ilgili çalışmalar hakkında detaylı bilgi, performans programında yer almamaktadır, tarımsal azaltıma bir bütçe ayrılmadığı görülmektedir.

ANKARA Büyükşehir Belediyesi, ASKİ, EGO Azaltım Performans Hedefleri, TL, 2021

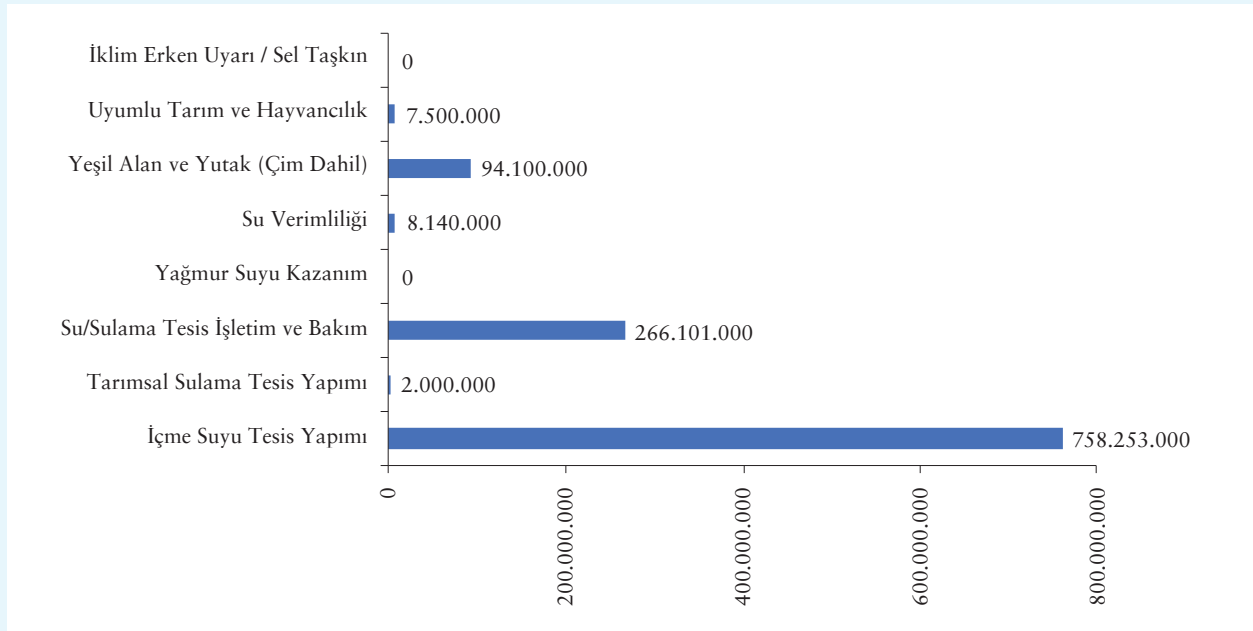

- Hayvansal azaltım konusunda 500 bin TL gibi çok düşük bir bütçe görülmektedir.
- Enerji verimliliğini sağlayan faaliyetlere ayrılan bütçe 373 milyon 150 bin TL'dir ve azaltım hedeflerinin % 40'ını oluşturmaktadır. Eylül 2020 verilerine göre EGO'nun parktaki otobüs sayısı 1.635 iken, faal otobüs filosu 1.547'dir. Otobüslerden kaynaklı karbon salımlarını azaltmak amacıyla düşük emisyonlu doğalgazlı ve elektrikli otobüs alımı için 50 milyon TL'lik bir bütçe ayrılmıştır.

Uyum Hedefleri Bütçesi:

- İçme suyu tesis yapımı 758 milyar 253 milyon TL ile uyum hedefleri bütçesinin % 67'lik payına sahiptir.
- ABB ve ASKİ'nin performans programlarında yağmur suyunun hasadı, depolanması ve geri kazanımı hedefi olmadığı görülmektedir fakat Ankara'da 40 prestij parkında yağmur suyu depolama sistemine geçilmesi ile ilgili çalışmalar yapılmakta ve Göksu Parkı'nda yağmur suyu depolama deposunun kurulduğu anlaşılmaktadır.² ANFA Ltd. Şirketi ile birlikte yapılacağı belirtilen proje belediyenin iştiraki üzerinden yapılacağı için performans programına yansımamıştır.
- Suyun verimli kullanımı hedefleri bütçesi 8 milyon 140 bin TL civarındadır ve su kıtlığı dikkate alındığında mutlaka artırılmalıdır.

ANKARA Büyükşehir Belediyesi, ASKİ, EGO Uyum Performans Hedefleri, TL, 2021

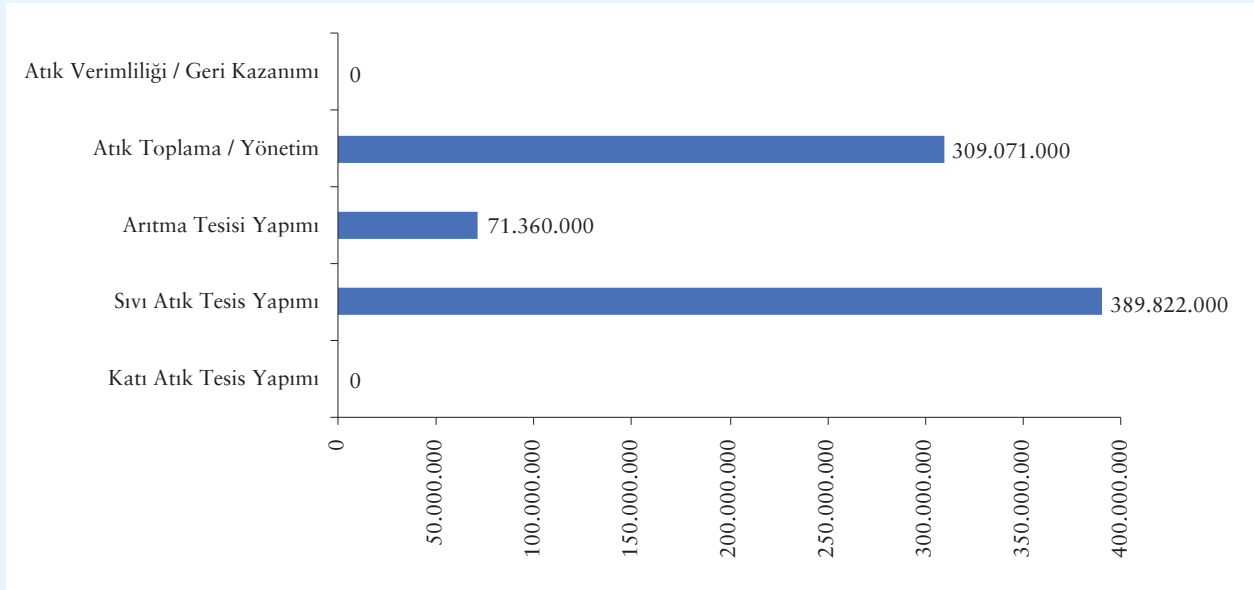

- Uyum için ayrılan bütçenin % 8'i yeşil alan ve yutak için ayrılmaktadır. Çok su isteyen çim yerine az su isteyen örtüçülere daha çok bütçe ayrılmalıdır.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin tarım ve tarımsal üretim ile ilgili küçük bir bütçesi bulunmaktadır.
- Uyum hedefleri arasında yer alan iklim erken uyarı sistemleri ve taşkın önleme için bütçe ayrılmadığı görülmektedir.

Atık Hedefleri Bütçesi:

- Atık hedefleri için ayrılan toplam 770 milyon 253 bin TL bütçe içinden sıvı atık tesisi yapımına 389 milyon 822 bin TL ayrılırken katı atık tesisi yapımına bütçe ayrılmadığı görülmektedir. Tesis yapımı dışında sıvı ve katı atık toplama ve yönetimine 309 milyon 71 bin TL bütçe ayrıldığı görülmektedir.

ANKARA Büyükşehir Belediyesi, ASKİ, EGO Atık Performans Hedefleri, TL, 2021

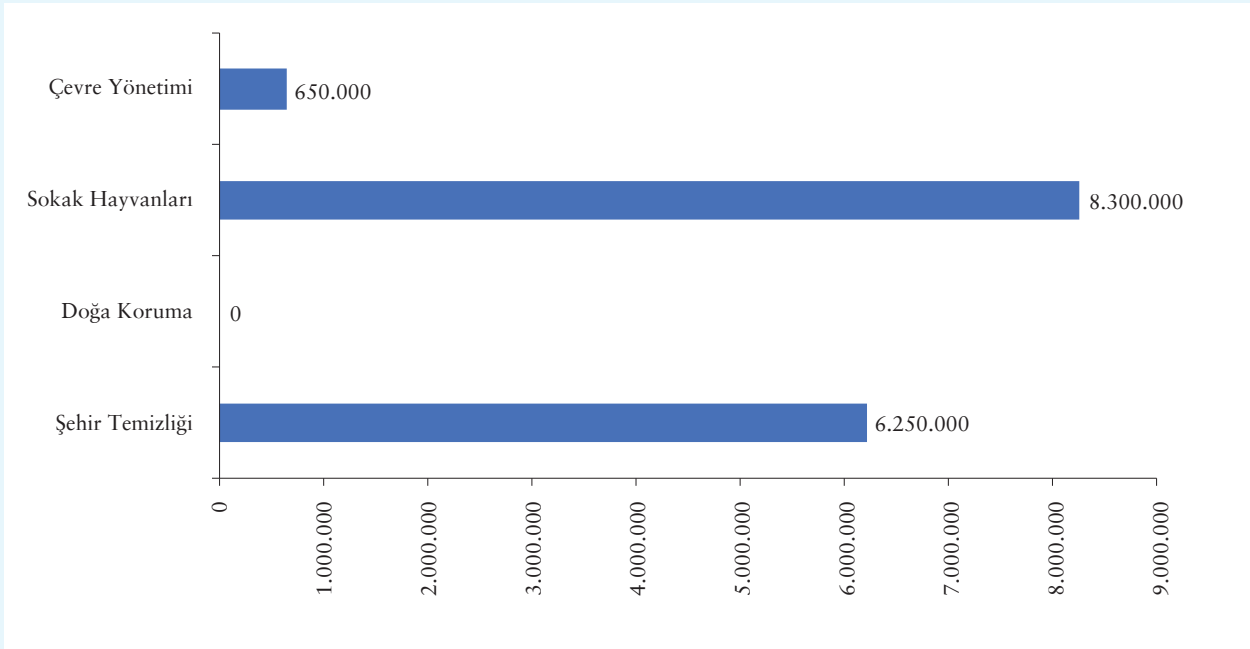
- Atık verimliliği hedefleri arasında yer alan çöplerin; atıkların ayrıştırılması, atık suyun yeniden kullanılması, çöplerin geri dönüştürülmesi faaliyetlerine bütçe ayrılmadığı görülmektedir.
- Daha önceki yıllarda arıtma tesisi yapımına bütçe ayrılan Ankara'da, 2021 yılı için 71 milyon 360 bin TL bütçe ayrılmıştır.
- Katı atık tesisi yapımına 2021 yılı için bütçe ayrılmadığı görülmektedir.

Diğer Çevre Hedefleri Bütçesi:

- Sokak hayvanları ile ilgili olarak ayrılan bütçe diğer çevre performans hedefleri için ayrılan bütçenin % 55'ini (8 milyon 300 bin TL) oluşturmaktadır. Sokak hayvanları için iyi bir bütçe ayrıldığı görülmektedir.

ANKARA Büyükşehir Belediyesi, ASKİ, EGO Diğer Çevre Performans Hedefleri, TL, 2021

- Şehir temizliği başlığı diğer çevre toplam bütçesinin % 41'ini oluşturmaktadır.
- Doğa koruma, çocuklara ve gençlere yönelik bilinçlendirme ve çevre yönetimi hedefine ayrılan bütçe de çok düşüktür.

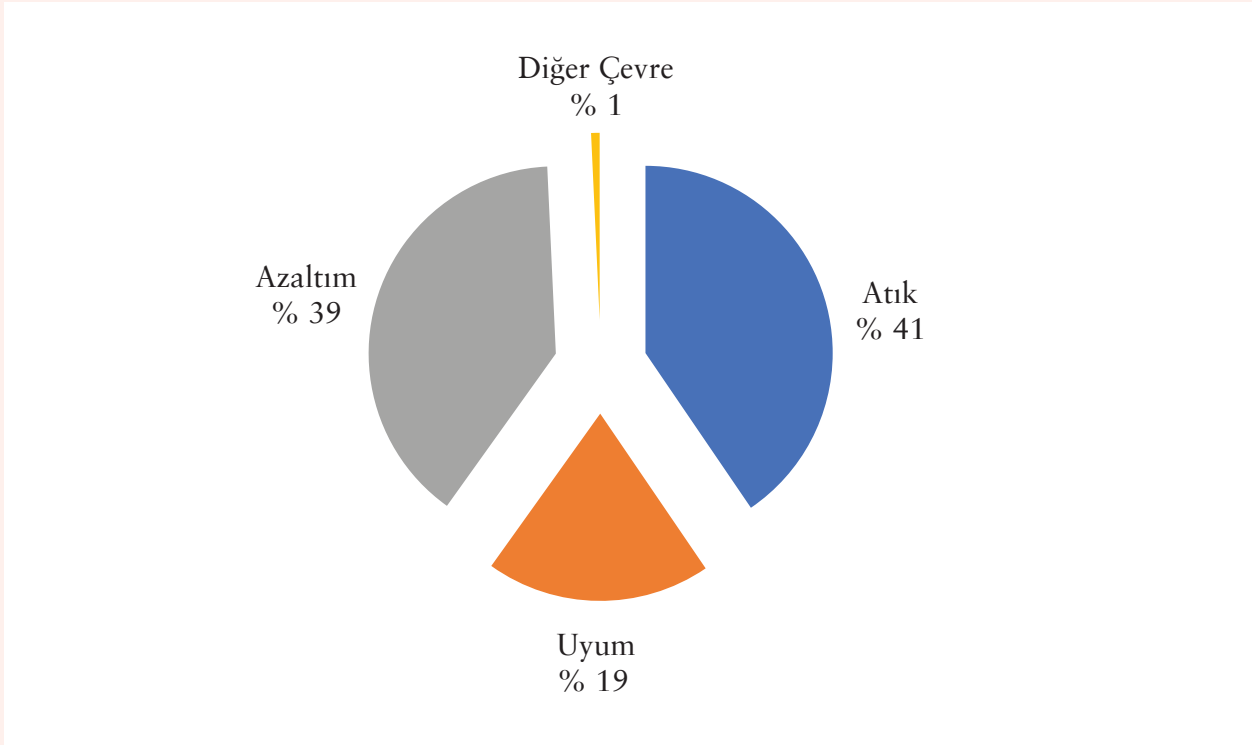

4) ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARI

ÇKİD performans hedefleri bütçesinin dağılımı:

- Antalya BB ve SKİ'nin (ASAT) ÇKİD ile ilgili performans hedefleri toplamı yaklaşık 1 milyar 103 milyon TL'dir.
- Uyum ile ilgili olanlar toplam ÇKİD hedefleri bütçesinin % 19'unu (214 milyon TL) oluşturmaktadır.
- Atık yönetimi ile ilgili olarak en yüksek pay ayrılmıştır. Bu pay % 40'tır (446 milyon 574 bin TL).

ANTALYA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Performans Hedefleri, TL, 2021

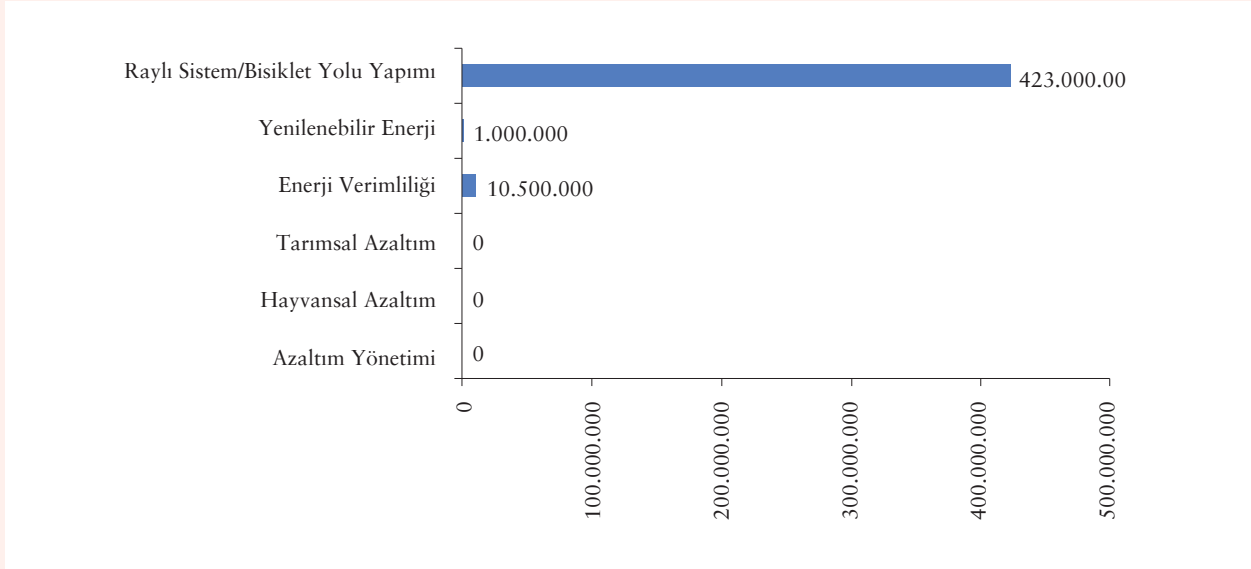

- Azaltım ile ilgili olanlar ise % 39'unu (434 milyon 500 bin TL) oluşturmaktadır.

Azaltım Hedefleri Bütçesi:

- Azaltım bütçesinin % 97'si raylı sistemden oluşmaktadır. Bisiklet yolu yapımına ise sadece 500 bin TL ayrılmıştır.

ANTALYA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Azaltım Performans Hedefleri, TL, 2021

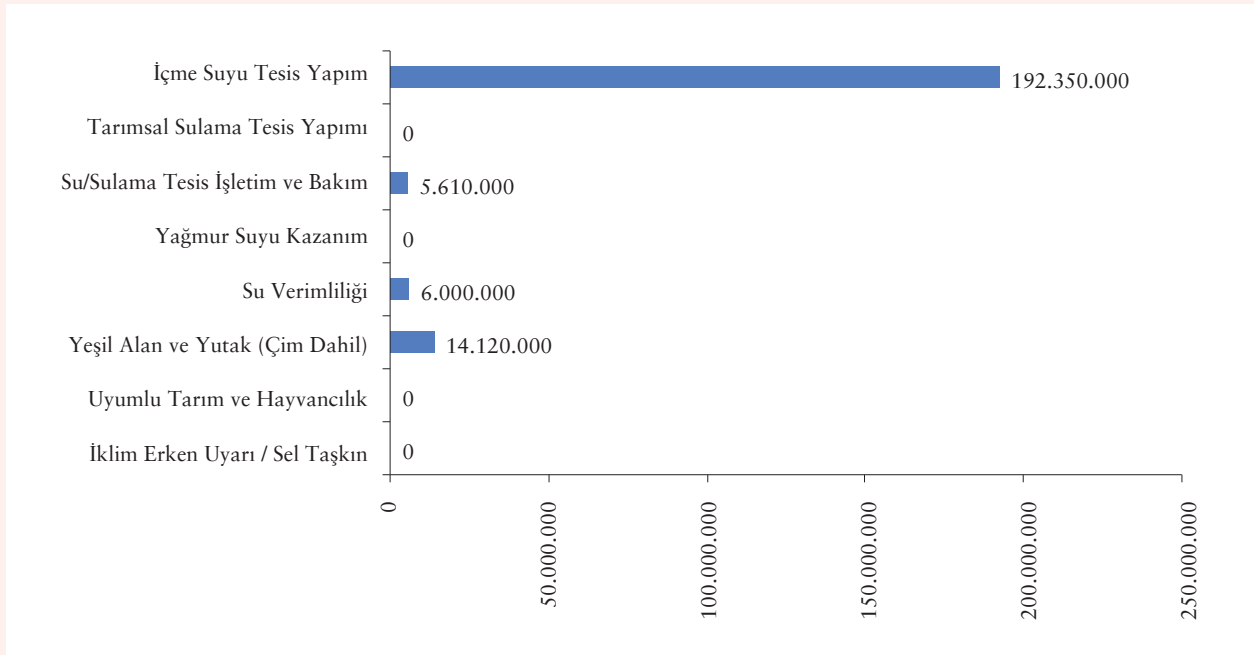

- 434 milyon 500 bin TL olan azaltım bütçesinin 423 milyon TL'si raylı sistem bütçesi ile ilgilidir.
- Raylı sistem dışında kalan azaltım bütçesi 11 milyon 500 bin TL ile sınırlıdır. Bunun 10 milyon 500 bin TL'si belediye binalarında ve tarımsal sulamada güneş kaynaklı yenilenebilir enerji kullanımı ve enerjinin verimliliği ile ilgilidir.
- Yenilenebilir enerji üretimi ile ilgili güneş enerjisi santrali yapımı için küçük bir kaynak ayrılmıştır.
- Güneş enerjisi başta olmak üzere, yenilenebilir enerji üretimi ve kullanımı için daha fazla kaynak ayrılmalıdır.
- Tarımsal ve hayvansal azaltım performans hedefi başlıkları ve bütçesi görülmektedir.

Uyum Hedefleri Bütçesi:

- İçme suyu tesisi yapımı (192 milyon 350 bin TL) ve işletmesi/bakımı (5 milyon 610 bin TL) en çok bütçe ayrılan uyum hedefidir.
- Su verimliliği bütçesi 6 milyon TL'dir ve su kıtlığı dikkate alındığında mutlaka artırılmalıdır.
- Yeşil alanlar için önemli bir oranda kaynak ayrıldığı görülmektedir (14 milyon TL). Şehir ormanlarını geliştirme hedeflerine daha çok bütçe ayrılmalıdır.
- Yağmur suyunun hasadı, depolanması ve geri kazanımı hedefi olmadığı görülmektedir. Bu konuda mutlaka kaynak ayrılmalıdır.

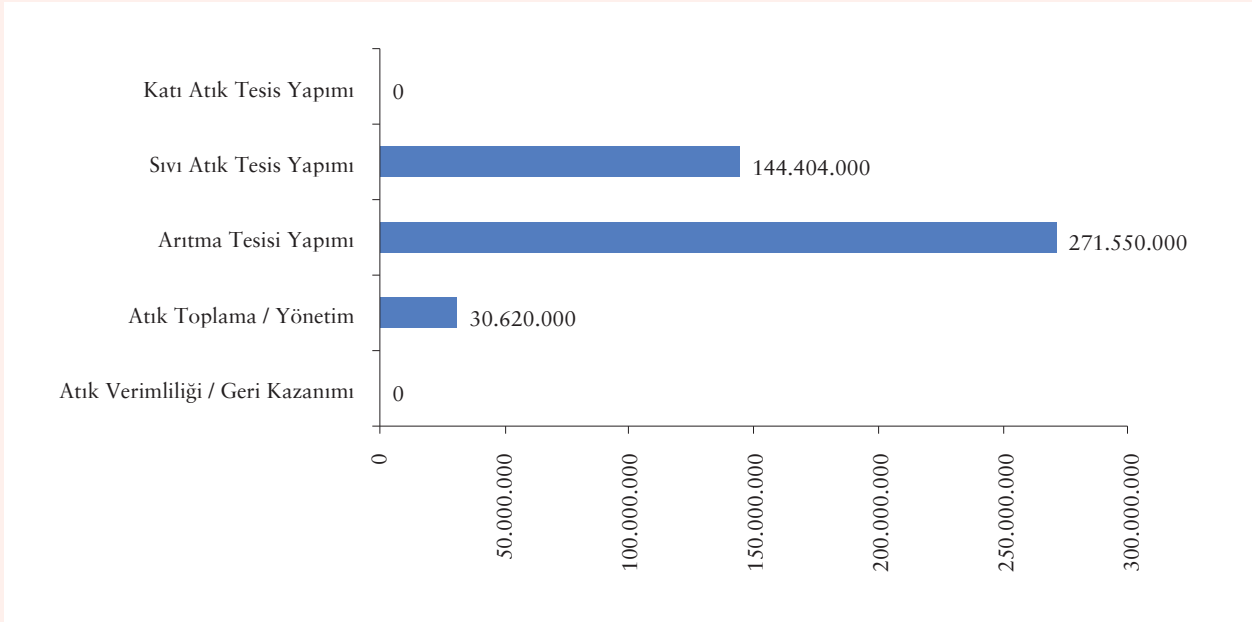
ANTALYA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Azaltım Performans Hedefleri, TL, 2021

- İklim erken uyarı sistemleri, taşkınlarla mücadele için kaynak ayrılmadığı görülmektedir.
- Uyumlu tarım ve hayvancılık için kaynak ayrılmadığı görülmektedir.

Atık Hedefleri Bütçesi:

- Atık hedefleri için ayrılan toplam 446 milyon TL bütçe içinden sıvı atık tesisi yapımına 144 milyon 404 bin TL; tesis yapımı dışında sıvı ve katı atık toplama ve yönetimine 30 milyon 620 bin TL bütçe ayrıldığı görülmektedir. Katı atık tesisi yapımına ise 2021 Performans Programı'nda bütçe ayrılmadığı görülmektedir.

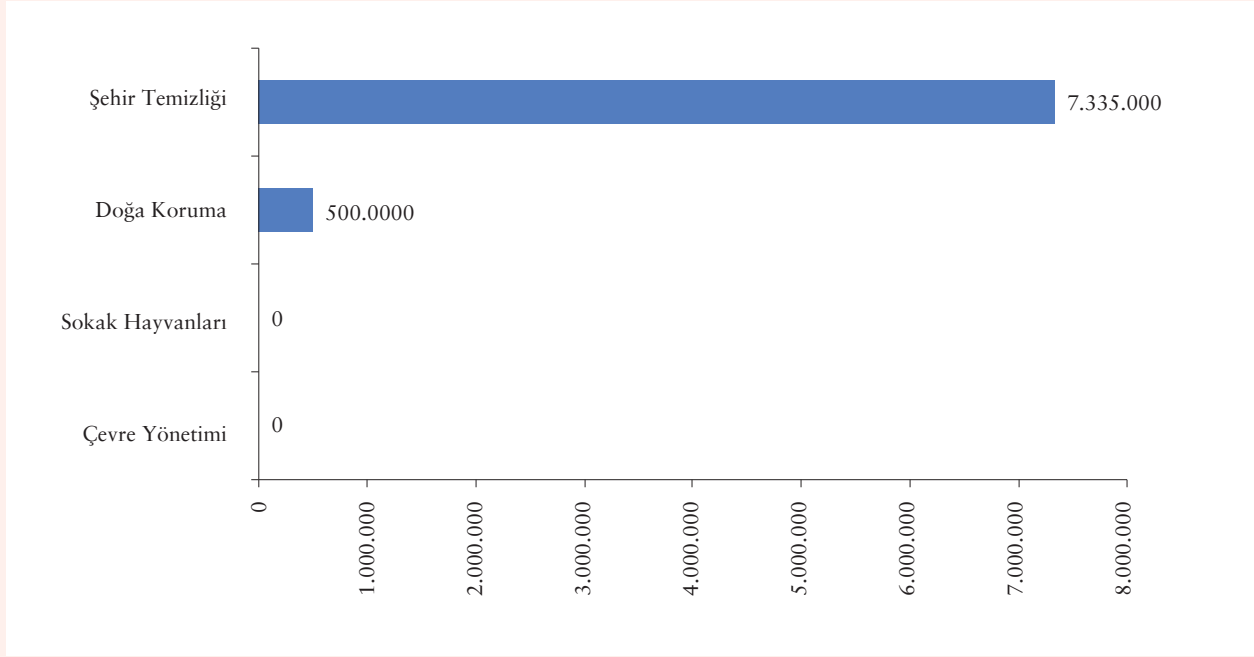
ANTALYA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Atık Performans Hedefleri, TL, 2021

- Sıvı atık arıtma tesisi yapımına ayrılmış olan 271 milyon 550 bin TL'nin yetersiz olduğu söylenebilir. Ancak atık hedefleri içinde arıtma tesisine en büyük payın ayrılmış olması önemlidir.
- Atık verimlilik faaliyetlerinin bulunduğu atık verimliliği ve geri kazanımı için bütçe ayrılmamıştır.
- Toplam ÇKİD bütçesi içinde en yüksek paya sahip olan atık hedeflerinin içinde olan atık verimliliği, sıfır atık ve geri kazanım hedeflerine bütçe ayrılmalıdır.

Diğer Çevre Hedefleri Bütçesi:

- Şehir temizliği başlığında toplanan hedeflerin bütçesi diğer çevre bütçesinin % 93'üne sahiptir.

ANTALYA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Diğer Çevre Performans Hedefleri, TL, 2021

- Doğa koruma ve çevre yönetimi ile ilgili hedeflere ayrılan bütçeler yok denecek kadar azdır.
- Sokak hayvanlarına yönelik özel bir bütçe ayrıldığı görülmektedir.

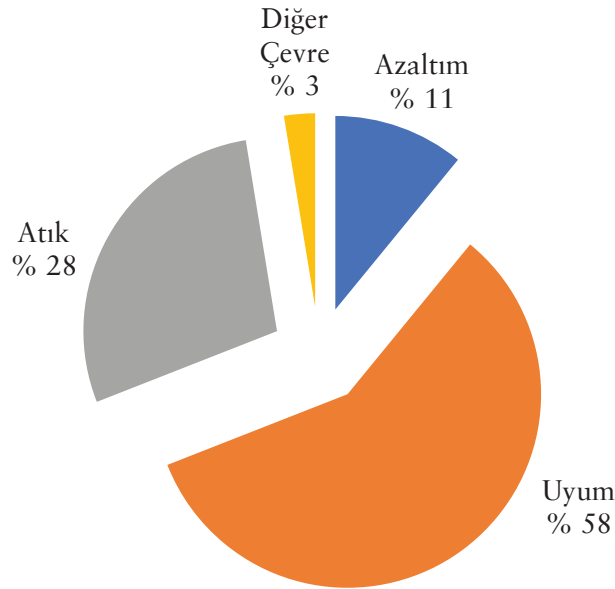

5) BALIKESİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARI

ÇKİD performans hedefleri bütçesinin dağılımı:

- Balıkesir BB ve SKİ'nin (BASKİ) ÇKİD ile ilgili performans hedefleri toplamı 415 milyon 624 bin TL'dir.
- Uyum ile ilgili olanlar toplam ÇKİD hedefleri bütçesinin % 58'ini (241 milyon 590 bin TL) oluşturmaktadır.
- Atık yönetimi ile ilgili hedefler için ÇKİD bütçesinden % 28'lik (117 milyon 908 bin TL) bir pay ayrılmıştır.

BALIKESİR Büyükşehir Belediyesi, SKİ Performans Hedefleri, 2021

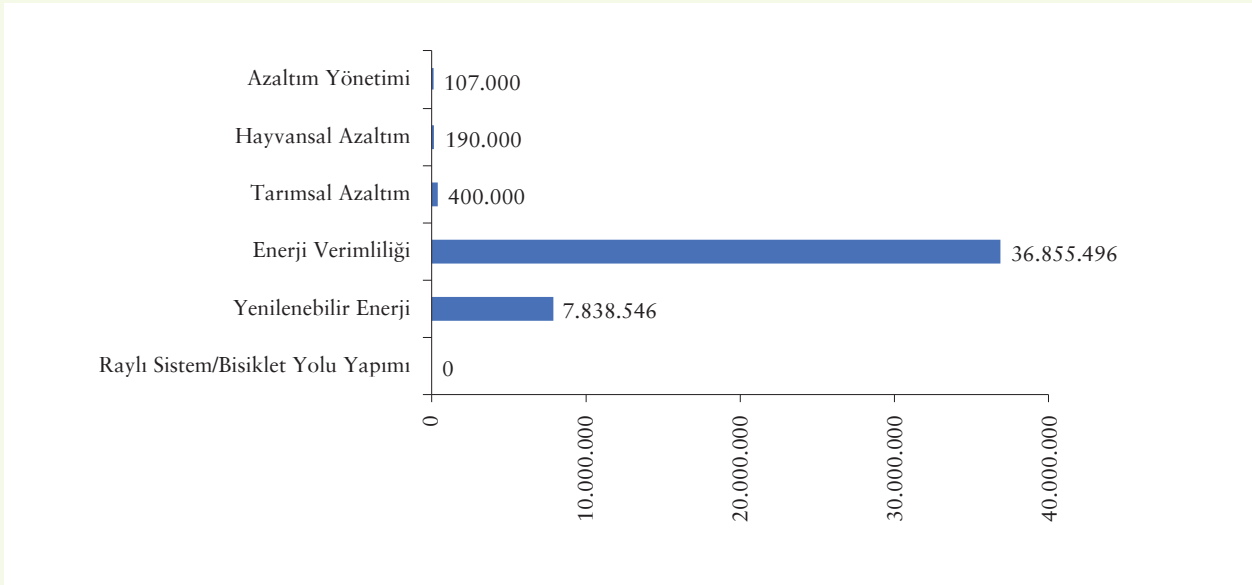

- Azaltım hedeflerine ÇKİD bütçesinden ayrılan pay ise Balıkesir'de % 11'dir (45 milyon 391 bin TL).
- Diğer çevre koruma harcamaları ise ÇKİD bütçesinin % 3'lük bir dilimini kapsamaktadır.

Azaltım Hedefleri Bütçesi:

- Azaltım bütçesinin % 81'i enerji verimliliği harcamalarından oluşmaktadır. Enerji verimliliği harcamalarının büyük kısmı; arıtma ve içme suyu tesislerindeki ekipmanların enerji ihtiyacını verimli karşılamak için bakım ve onarımının yapılması ve bunun için gerçekleştirilen personel alımlarını içermektedir. Diğer önemli kalemler ise; Balıkesir BB tasarrufundaki aboneliklere enerji tasarrufu sağlamak için kompanzasyon sistemlerinin yenilenmesi çalışmaları ile park ve bahçelerin aydınlatma alt yapılarının düzenlenmesidir.

BALIKESİR Büyükşehir Belediyesi, SKİ Performans Hedefleri. TL, 2021

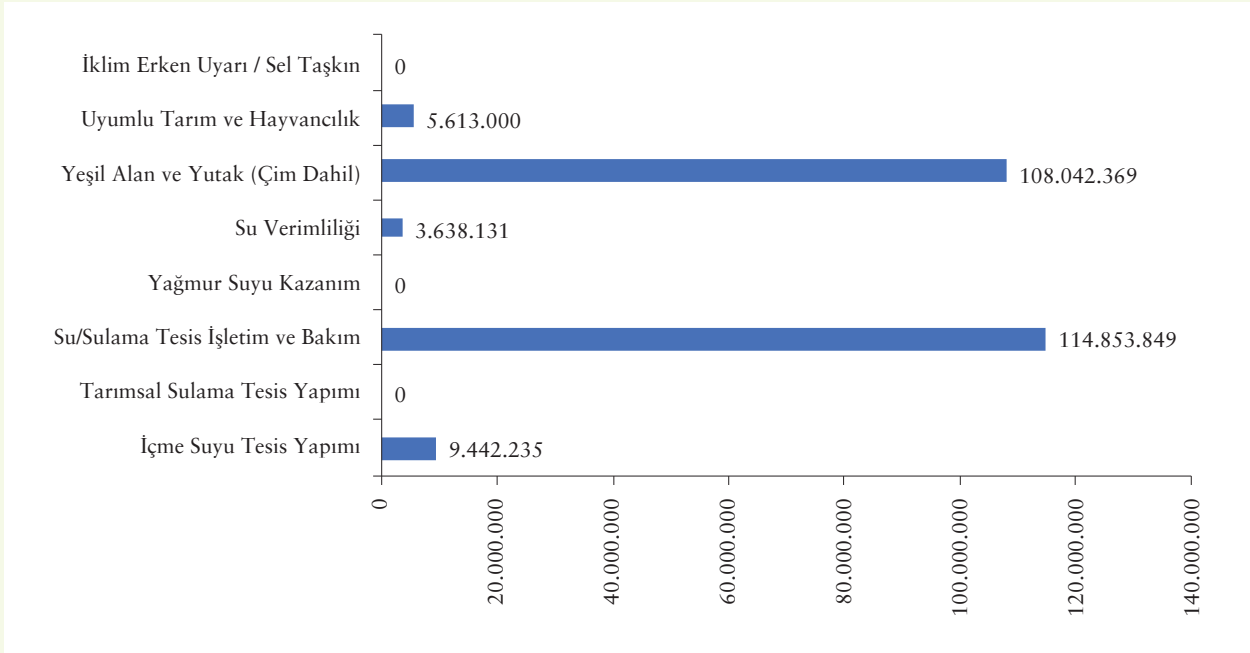
- Azaltım bütçesinin % 17'si ise yenilenebilir enerji (Güneş-Rüzgâr-Hidroelektrik) ar-ge ve fi-zibilite çalışmalarına ve güneş enerjisi santrali kurulumuna ayrılmıştır.
- Yöresel ürünlerin, iyi veya organik tarımın teşvik edilmesi, yerli hayvan türlerinin beslenmesiyle ilgili hedefler azaltım bütçesinde az bir paya sahiptir.
- Balıkesir BB 2018 yılında raylı sistemlerle ilgili proje hazırlamak için bir hedef koymuş fakat sonraki yıllarda raylı sistem, bisiklet yolu gibi toplu ulaşım projelerine yönelik hiç hedef belirlememiştir.

Uyum Hedefleri Bütçesi:

- Uyum bütçesinin % 48'i içme suyu şebekesinin bakım ve işletilmesine ayrılmıştır.
- Meydan ve yeşil alan projeleri çevre ve peyzaj düzenlemelerine ayrılması öngörülen harcamalar ise uyum bütçesinin % 45'ini oluşturmaktadır.

BALIKESİR Büyükşehir Belediyesi, SKİ, Uyum Performans Hedefleri. TL, 2021

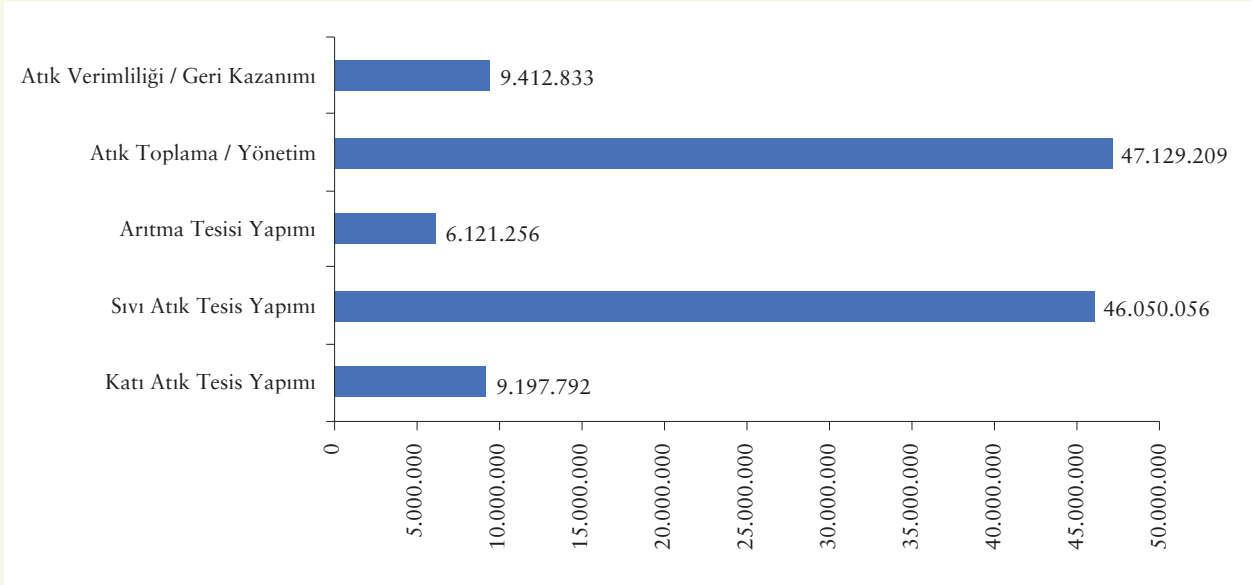

- Uyum hedeflerinin % 4'lük bölümü içme suyu sondajı, isale terfi hattı, arıtma tesisi yapımından ve bu amaca yönelik kamulaştırma faaliyetlerinden oluşmaktadır.
- Uyum bütçesinin % 3'lük bölümü ise çiftçilere yönelik tarım ve hayvancılıkla ilgili eğitimleri ve teşvikleri; tehlike altında olan mercanların korunması hedeflerini kapsamaktadır.
- Su verimliliği ile ilgili son derece kısıtlı % 2'lik bütçe ise bilinçlendirme faaliyetleri ve kaçakların azaltılması için depo yapım çalışmaları harcamalarından ibarettir.
- 2021 performans programlarında Balıkesir BB ve SKİ'nin sel ve taşkınları önleme amaçlı bir erken uyarı sistemine ya da verimli tarımsal sulama tesisi yapımına ilişkin çalışmaları bulunmamaktadır.
- Balıkesir BB tarım ve hayvancılıkla ilgili belediye faaliyetleri yaygın olmasına rağmen, 2018 yılından sonra su tasarrufu sağlayan sulama sistemlerini özendirme (arazi toplulaştırma; gölet; şebeke tadilatı) için bir çalışma yapmamıştır. 2018'de de bu hedefe ayırdığı bütçe toplam içinde çok küçük bir paya sahiptir (1 milyon 649 bin TL).
- Son üç yıldır belediyenin harcamalarındaki en büyük kalemin meydan ve yeşil alanlarda çevre ve peyzaj düzenlenmesine ayırdığı görülüyor.

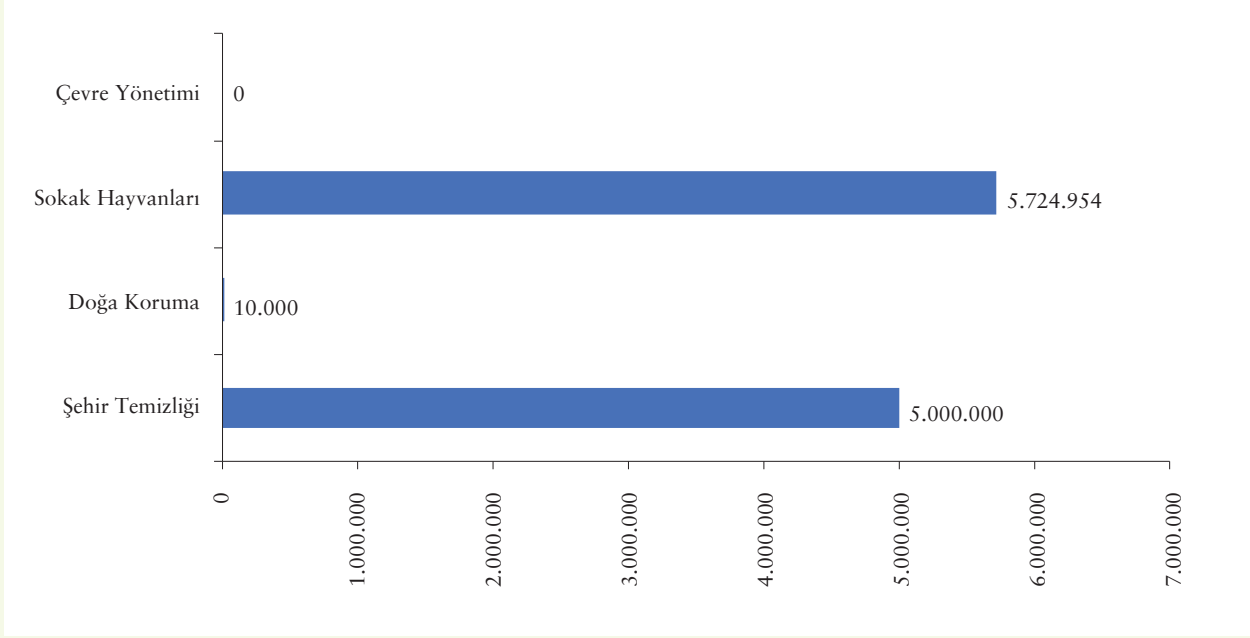
Atık Hedefleri Bütçesi:

- Balıkesir BB ve SKİ, atık hedefleriyle ilgili bütçesinin % 40'ı atık toplama ve yönetim faaliyetlerine ayrılmıştır. Bu faaliyetler arasında en büyük kalemleri ise (21,5 milyon TL) ilçe belediyelerinin atıklarının mevcut depolama sahalarına taşınması ve kanalizasyon şebekesinin bakım ve onarımı (10 milyon TL) oluşturmaktadır.

BALIKESİR Büyükşehir Belediyesi, SKİ Atık Performans Hedefleri, TL, 2021

- Atık hedefleri bütçesinin % 40'lık bir diğer dilimi sıvı atık tesisleri yapımını kapsamaktadır. Bu başlık altında kanalizasyon terfi hattı, derin deniz deşarjı ve foseptik projelerinin yapımı için öngörülen harcamalar bulunmaktadır.
- Atık hedefleri bütçesinin % 7'si vahşi depolama sahalarının rehabilite edilmesi ve Güney Marmara ve körfez bölgelerinde atık depolama sahalarının yapımına yönelik hedefleri içermektedir.
- Atık verimliliği ve geri kazanımıyla ilgili hedeflere ayrılan pay da atık hedefleri bütçesinin % 8'ini oluşturmaktadır.
- Yeni atık su projelerine ayrılan pay ise atık hedefleri bütçesinin % 5'ini oluşturmaktadır.

Diğer Çevre Hedefleri Bütçesi:**BALIKESİR Büyükşehir Belediyesi, SKİ Diğer Çevre Performans Hedefleri, TL, 2021**

- Balıkesir BB'nin diğer çevre hedeflerinin % 54'ü sokak hayvanları için yeni bakımevleri yapımına, mevcut bakımevlerinin modernizasyonuna ve işletilmesine yöneliktir.
- Diğer çevre hedefleri bütçesinin % 47'sini oluşturan şehir temizliği ise belediyeye tahsisli mavi bayraklı plaj sayısının artırılmasını ve buna yönelik temizlik ve bakım faaliyetlerini kapsamaktadır.
- Doğa koruma bütçesi kapsamında değerlendirmeye alınan performans hedefi ise sürdürülebilir balıkçılık ve çevre bilincini artırmaya yönelik sportif amaçlı olta balıkçılığına yönelik teşviiktir.
- Çevre koruma kontrol ve denetim faaliyetleri için de 2019 sonrası hedef konulmamıştır.

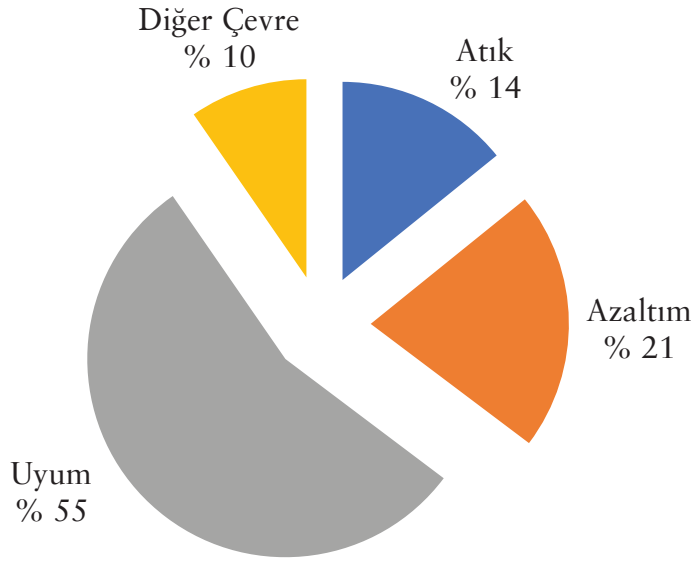

6) BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARI

ÇKİD performans hedefleri bütçesinin dağılımı:

- Bursa BB ve SKİ'nin (BUSKİ) ÇKİD ile ilgili performans hedefleri toplamı yaklaşık 501 milyon 657 bin TL'dir.
- Uyum ile ilgili olanlar toplam ÇKİD hedefleri bütçesinin % 55'ini (276 milyon 399 bin TL) oluşturmaktadır.
- Atık yönetimi ile ilgili olarak en yüksek pay ayrılmıştır. Bu pay % 14'tür (71 milyon 166 bin TL).
- Azaltım ile ilgili olanlar % 21'ini (105 milyon 786 bin TL) oluşturmaktadır.

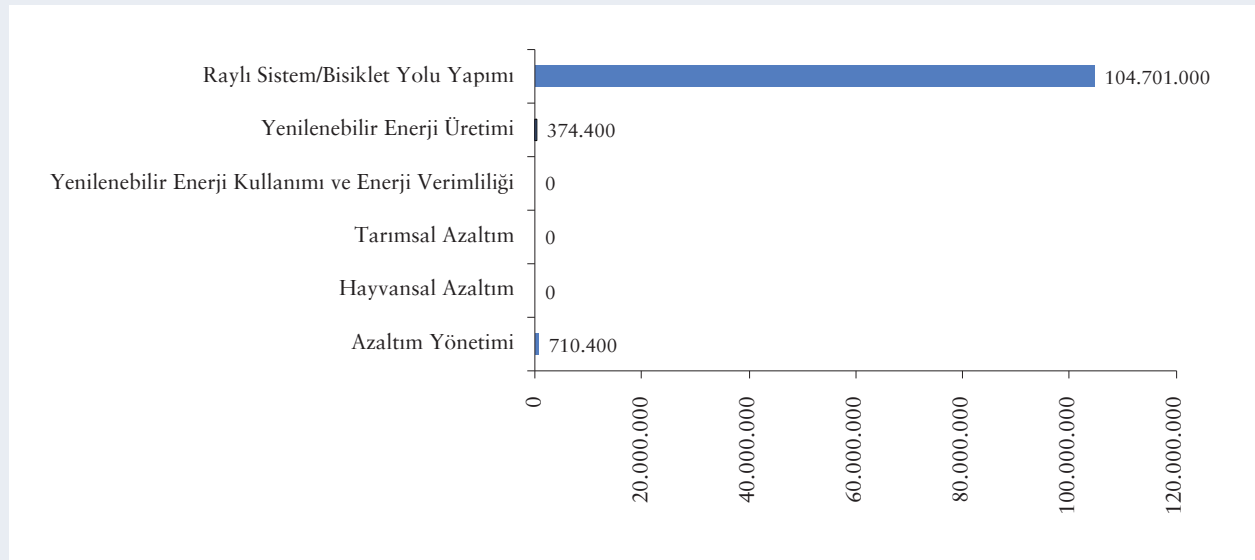
BURSA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Performans Hedefleri, TL, 2021

Azaltım Hedefleri Bütçesi:

- Azaltım bütçesinin % 99'u raylı sistemden oluşmaktadır. TL olarak ifade etmek gerekirse, 105 milyon 785 bin TL olan azaltım bütçesinin 104 milyon 701 bin TL'si raylı sistem bütçesi ile ilgilidir. Bisiklet yolu yapımına ise sadece 1 milyon 510 bin TL ayrılmıştır.
- Raylı sistem dışında kalan azaltım bütçesi 1 milyon 84 bin TL ile sınırlıdır ve Sürdürülebilir Enerji İklim Değişikliği Eylem Planı'nın revizyonunun yapılması (710 bin TL) ve metan gazından enerji eldesi tesisinin işletilmesi (374 bin TL) ile ilgilidir.
- Tarımsal ve hayvansal azaltım ile ilgili performans hedefi başlıkları ve bütçesi görülmektedir.

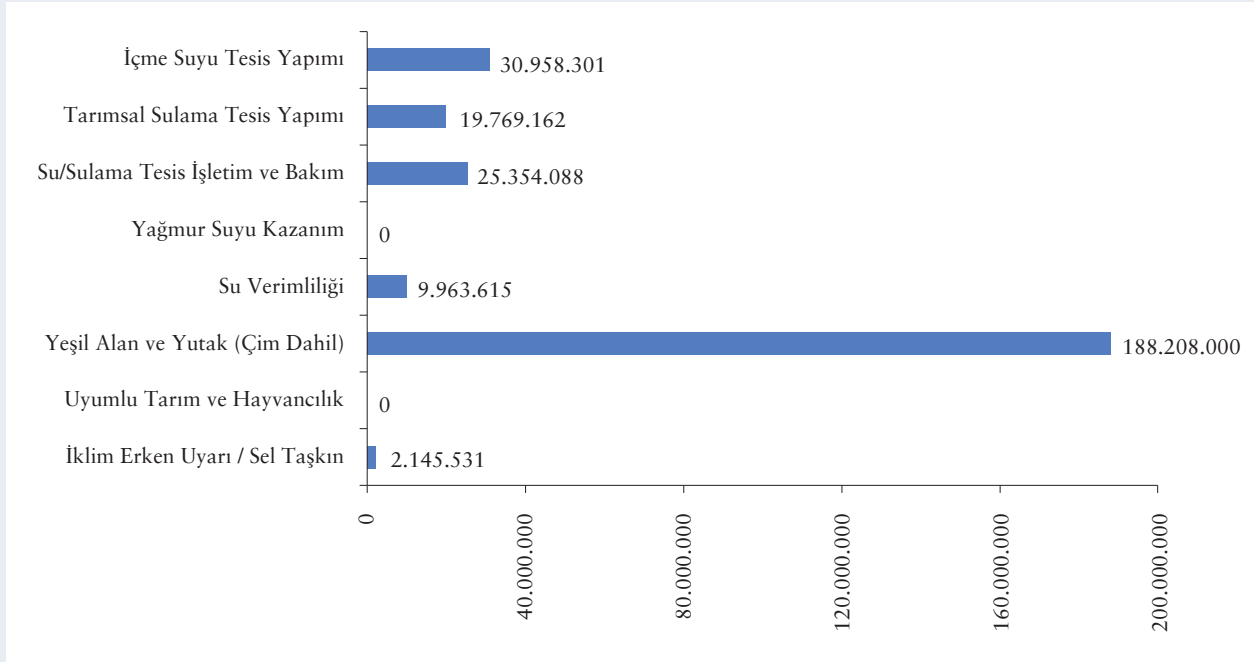
BURSA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Azaltım Performans Hedefleri, TL, 2021

Uyum Hedefleri Bütçesi:

- İçme suyu tesisi yapımı (30 milyon 958 bin TL) ve işletmesi/bakımı (25 milyon 354 bin TL) için düşük bir kaynak ayrılmıştır.
- Su verimliliği bütçesi 10 milyon TL civarındadır ve su kıtlığı dikkate alındığında mutlaka artırılmalıdır.
- Çim alan bakım ve sulama dahil yeşil alanlar en çok bütçe ayrılan uyum hedefidir (188 milyon 208 bin TL).

BURSA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Uyum Performans Hedefleri, TL, 2021

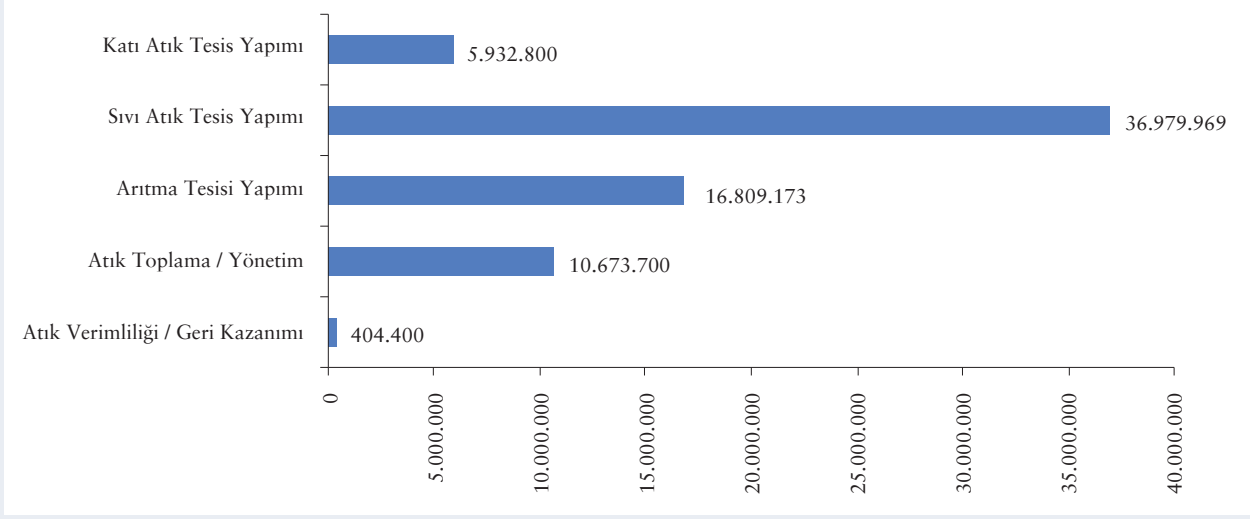

- Tarımsal sulama tesisi yapımına ayrılan bütçe 19 milyon 769 bin TL civarındadır ve su kıtlığı dikkate alındığında bu konu önemlidir.
- Yağmur suyunun hasadı, depolanması ve geri kazanımı hedefi olmadığı görülmektedir, bu konuda mutlaka kaynak ayrılmalıdır.
- İklim erken uyarı sistemleri için 2 milyon 146 bin TL bütçe ayrılmıştır. Taşkınlarla mücadele ve derelerin betonlaştırılmadan ıslahı için kaynak mutlaka artırılmalıdır.
- Uyumlu tarım ve hayvancılık için kaynak ayrılmadığı görülmektedir.

Atık Hedefleri Bütçesi:

- Atık hedefleri için ayrılan toplam 70 milyon 800 bin TL bütçe içinden katı atık tesisi yapımına yaklaşık 5 milyon 933 bin TL; sıvı atık tesisi yapımına yaklaşık 36 milyon 980 bin TL; tesis yapımı dışında sıvı ve katı atık toplanmasına ve yönetimine 10 milyon 673 bin TL bütçe ayrıldığı görülmektedir.
- Marmara denizinin kirliliği dikkate alındığında sıvı atık arıtma tesisi yapımına ayrılmış olan yaklaşık 16 milyon TL'nin yetersiz olduğu vurgulanabilir.
- Atık verimliliği ve geri kazanımı için ayrılan kaynak ise 404 bin TL gibi yok denecek kadar az bir bütçeye sahiptir.

BURSA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Atık Performans Hedefleri, TL, 2021

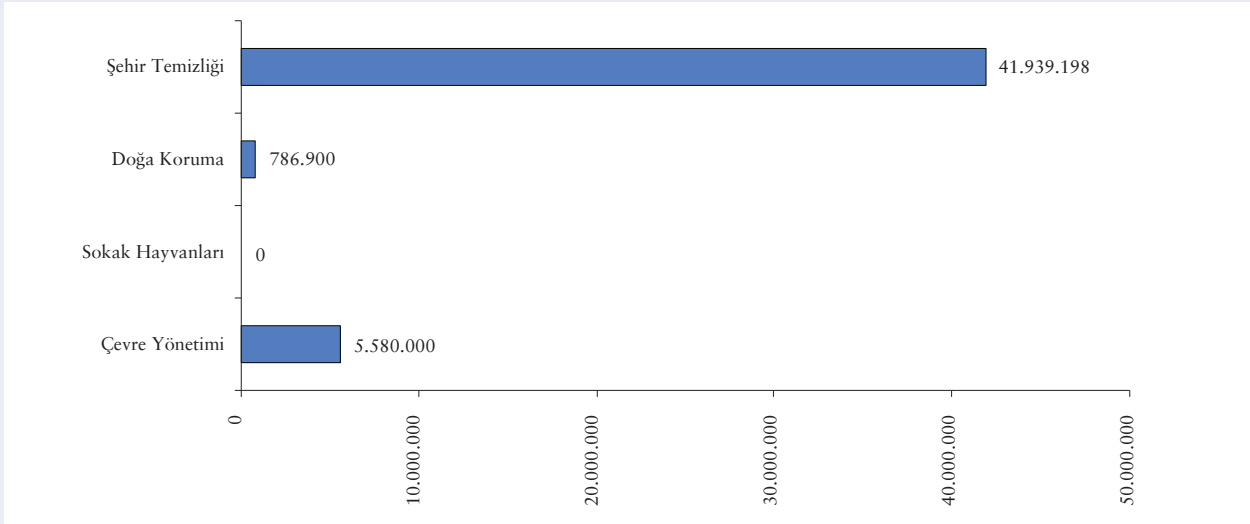

- Toplam ÇKİD bütçesi içinde en yüksek paya sahip olan atık hedeflerinin içinde atık verimliliği, sıfır atık ve geri kazanım hedeflerine daha çok bütçe ayrılmalıdır.

Diğer Çevre Hedefleri Bütçesi:

- Şehir temizliği başlığında topladığımız hedeflerin bütçesi diğer çevre bütçesinin % 87'sine sahiptir.
- Doğa koruma hedefi, çevre yönetimi hedefi için ayrılan bütçeler çok düşüktür.
- Sokak hayvanlarına yönelik özel bir bütçe görülmemektedir.

BURSA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Diğer Çevre Performans Hedefleri, TL, 2021

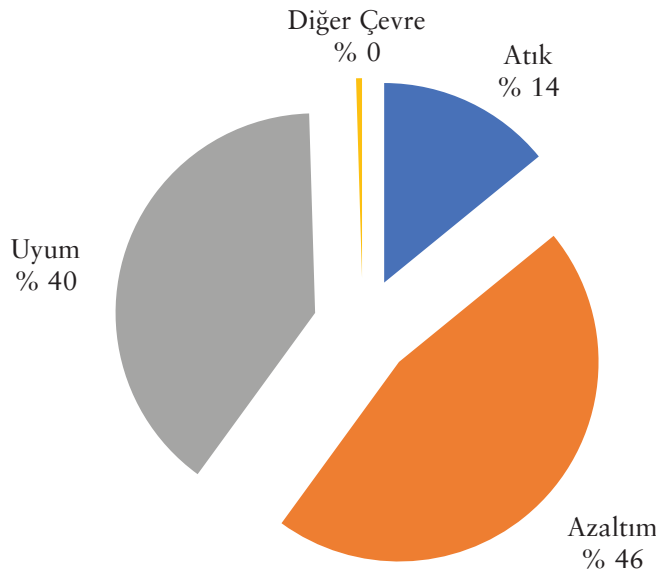

7) GAZİANTEP BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARI

ÇKİD performans hedefleri bütçesinin dağılımı:

- Gaziantep BB ve SKİ'nin (GASKİ) ÇKİD ile ilgili performans hedefleri toplamı 571 milyon 430 bin TL'dir.
- Uyum ile ilgili olanlar toplam ÇKİD hedefleri bütçesinin % 40'ını (225 milyon 725 bin TL) oluşturmaktadır.
- Azaltım ile ilgili olarak diğer büyükşehir belediyelerine göre en yüksek oran ayrılmıştır. Bu pay % 48'dir (262 milyon 338 bin TL). Azaltım hedeflerine ayrılan bütçenin ÇKİD bütçesine oranının en yüksek olduğu büyükşehir Gaziantep'tir.
- Atık ile ilgili olanlar % 14'ünü (80 milyon 637 bin TL) oluşturmaktadır.

GAZİANTEP Büyükşehir Belediyesi, SKİ Performans Hedefleri, TL, 2021

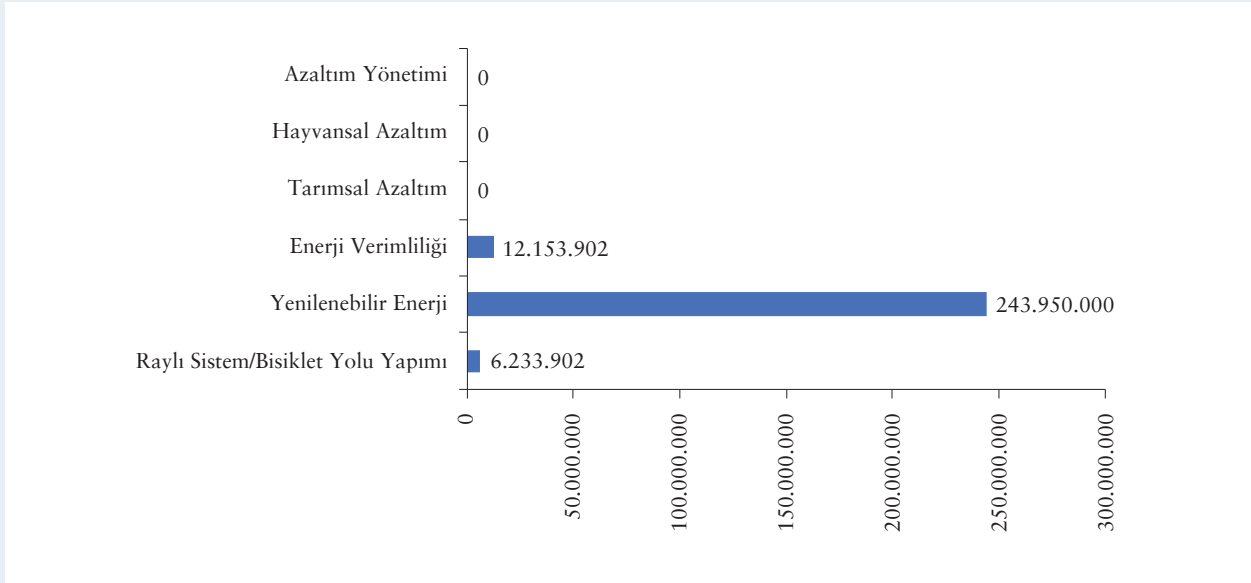

Azaltım Hedefleri Bütçesi:

- Azaltım bütçesinin % 93'ünü yenilenebilir enerji santrallerinin kurulması oluşturmaktadır. 10 milyon TL'ye 15 MW kapasiteli Solar Park projesi hayata geçirilmiştir. Raylı sisteme ayrılan bütçeden daha büyük bir bütçenin yenilenebilir enerjiye ayrıldığı nadir şehirlerden biridir.

GAZİANTEP Büyükşehir Belediyesi, SKİ Azaltım Performans Hedefleri, TL, 2021

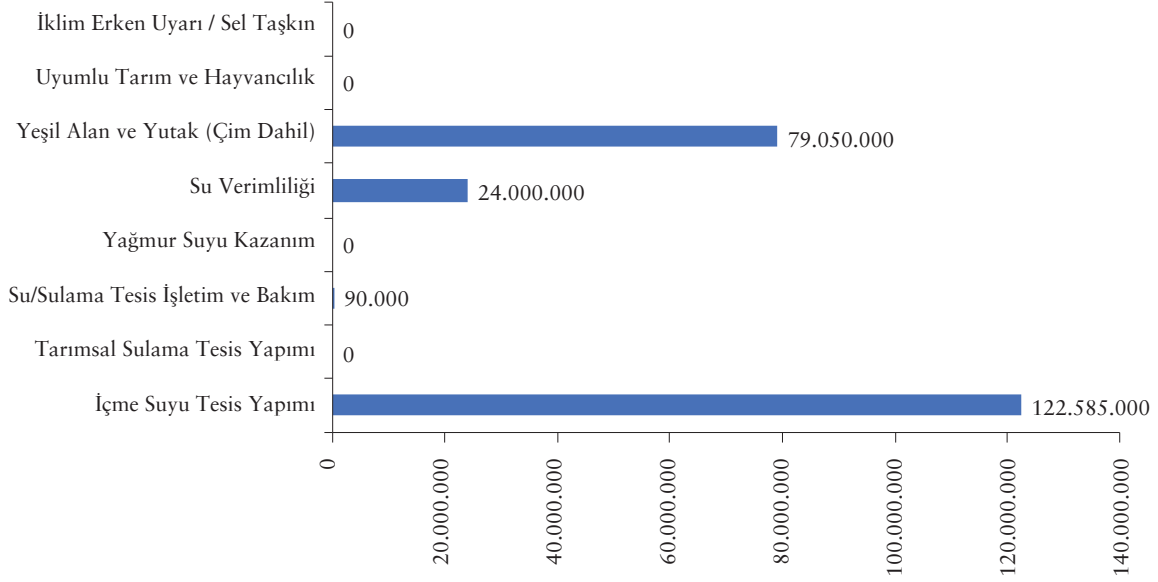

- 262 milyon TL olan azaltım bütçesinin 6 milyon TL'si raylı sistemler bütçesi ile ilgilidir. Bisiklet yolu ile ilgili herhangi bir bütçe ayrılmamıştır. Ayrıca çevre dostu toplu taşıma araç filosunun kapasite artırımı için yaklaşık 950 bin TL ayrılmıştır.
- Tarımsal azaltım ve hayvansal azaltım için hiç bütçe ayrılmaması dikkat çeken bir noktadır.

Uyum Hedefleri Bütçesi:

- İçme suyu tesisi yapımı (122 milyon 585 bin TL) en çok bütçe ayrılan uyum hedefidir.
- Su verimliliği hedefinin bütçesi 24 milyon TL'dir ve su kıtlığı dikkate alındığında mutlaka artırılmalıdır.
- Gaziantep'teki yoğun tarımsal faaliyetler düşünüldüğünde, tarımsal destek ve uyumlu tarımın yanı sıra damla sulama gibi su verimliliğini artıracak uygulamaların yapılması önemlidir.
- Yeşil alanlar için önemli bir kaynak ayrıldığı görülmektedir (79 milyon TL). Şehir ormanlarını geliştirme hedeflerine bütçe ayrılmalıdır.
- Yağmur suyunun hasadı, depolanması ve geri kazanımı hedefi olmadığı görülmektedir, bu konuda mutlaka kaynak ayrılması gereği vurgulanmalıdır.
- İklim erken uyarı sistemleri, taşkınlarla mücadele gibi hedefler için kaynak ayrılmamıştır, bu hedeflere kaynak ayrılması önemlidir.

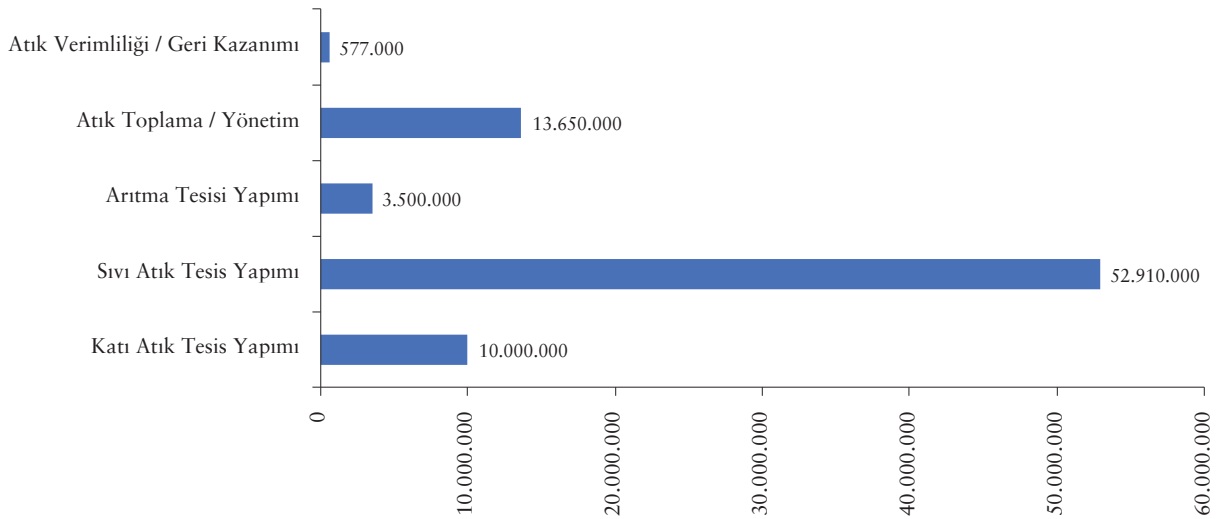
GAZİANTEP Büyükşehir Belediyesi, SKİ Uyum Performans Hedefleri, TL, 2021

Atık Hedefleri Bütçesi:

- Atık hedefleri için ayrılan toplam 80 milyon 637 bin TL bütçe içinden katı atık tesisi yapımına 10 milyon TL; sıvı atık tesisi yapımına 53 milyon TL; tesis yapımı dışında sıvı ve katı atık toplama ve yönetimine 14 milyon TL bütçe ayrıldığı görülmektedir.

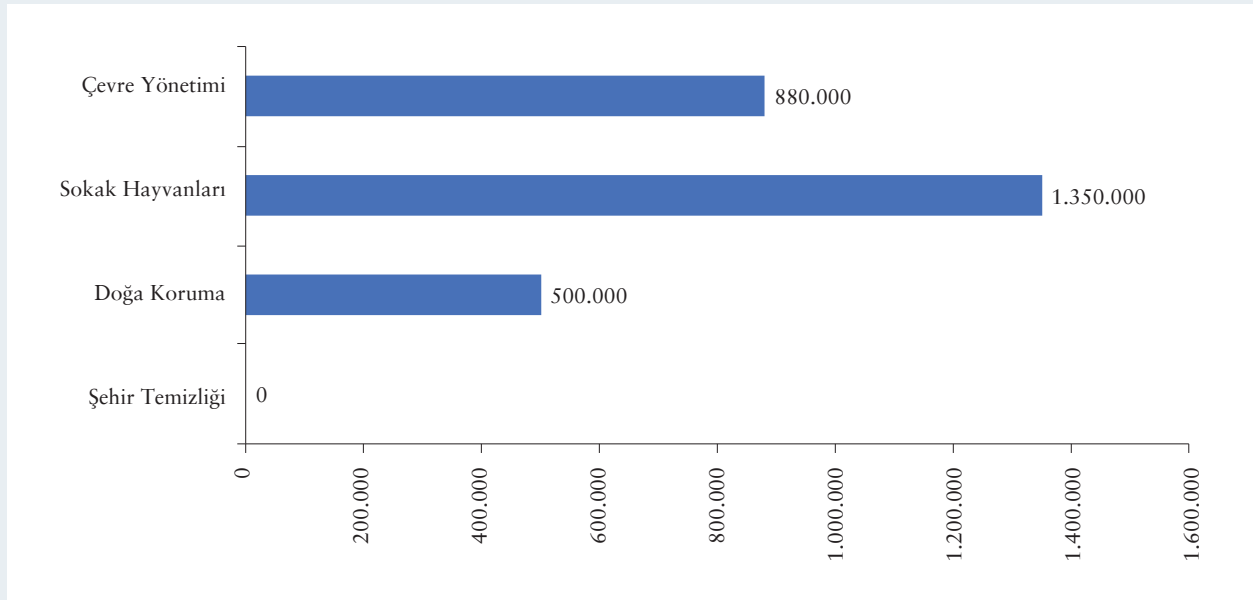
GAZİANTEP Büyükşehir Belediyesi, SKİ Atık Performans Hedefleri, TL, 2021

- Arıtma tesisi yapımına 3 milyon 500 bin TL gibi küçük bir kaynak ayrılmıştır.
- Atık verimliliği ve geri kazanımı için ayrılan kaynak ise 577 bin TL'dir. Bu bütçenin tümü Sıfır Atık Evi projesinin hayata geçirilmesi için ayrılmıştır.
- Ülkemizin kaynaklarının çöpe gitmemesi için atık verimliliği, sıfır atık ve geri kazanım hedeflerine daha çok bütçe ayrılmalıdır.

Diğer Çevre Hedefleri Bütçesi:

GAZİANTEP Büyükşehir Belediyesi, SKİ Diğer Çevre Performans Hedefleri, TL, 2021

- Doğa koruma, sokak hayvanları ve çevre yönetimi gibi önemli başlıkların bulunduğu Diğer Çevre hedefinde sahipsiz hayvanlar için barınak yapımı ve hayvanların ıslahına yönelik çalışmaların bulunduğu Sokak Hayvanları hedefi % 49 ile en yüksek orana sahiptir.
- Bütçede kent genelinde metro, durak, otopark, sokak sağlıklılaştırma çalışmaları için malzeme alımı, hizmet sağlanması için yaklaşık 6 milyon TL'lik bir bütçe ayrılmıştır. Ancak malzemenin ve hizmetlerin belediyenin tüm ihtiyaçlarına yönelik olması ve ayrıntılarının belli olmaması nedeniyle şehir temizliğine yönelik bütçeye yer verilmemiştir.
- Doğa koruma hedefi 500.000 TL gibi küçük bir bütçeye sahiptir.
- Çevre yönetimi ile ilgili hedeflere ayrılan bütçe 880.000 TL'dir. Bu kaynak çok düşüktür.

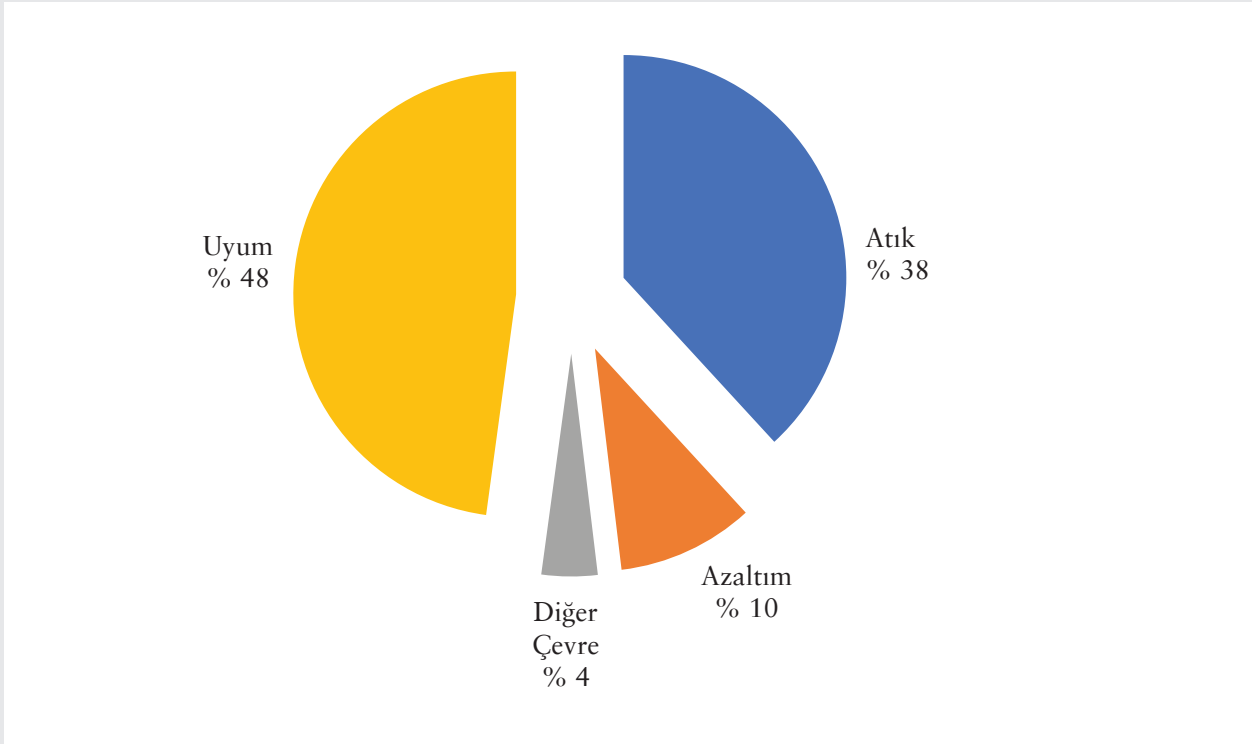

8) İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARI

ÇKİD performans hedefleri bütçesinin dağılımı:

- İzmir BB, SKİ (İZBAN) ve ulaşım idaresi ESHOT'un ÇKİD ile ilgili performans hedefleri toplamı yaklaşık 2 milyar 635 milyon TL'dir.
- Uyum ile ilgili en yüksek payı toplam ÇKİD hedeflerinin % 48'ini (1 milyar 260 milyon 973 bin TL) kapsamaktadır.

İZMİR Büyükşehir Belediyesi, İZMİRSU, ESHOT, ÇKİD Performans Hedefleri, 2021

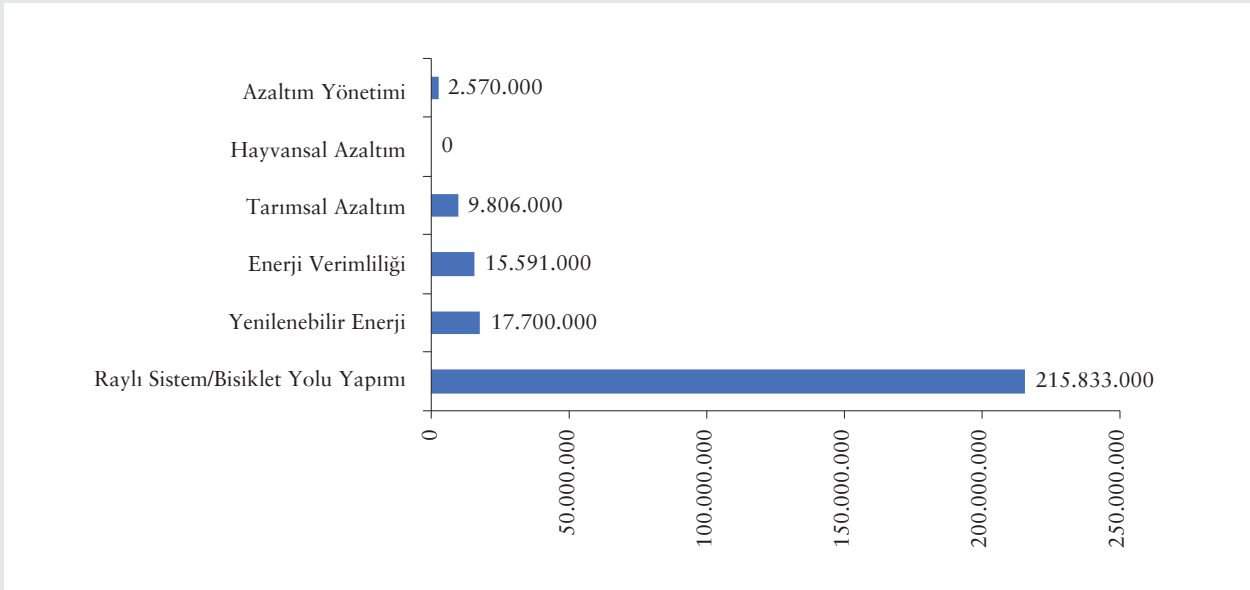

- Atık yönetimi ile ilgili ayrılan pay ise toplam ÇKİD hedeflerinin % 38'ini (1 milyar 005 milyon 897 bin TL) oluşturmaktadır.
- Bu büyükşehirin de azaltım hedefinin payı düşüktür ve artırılmalıdır. Azaltım ile ilgili toplam ÇKİD hedeflerinin % 10'luk (261,5 milyon TL) payını oluşturmaktadır.
- Diğer çevre hedeflerine yönelik bütçe ise toplam ÇKİD hedefleri bütçesinin sadece % 4'üdür (107 milyon TL).

Azaltım Hedefleri Bütçesi:

- Azaltım bütçesinin % 82'si raylı sistemden oluşmaktadır. Raylı sistem enerji verimliliği ve sera gazı emisyon azaltımı açısından önemlidir ve artırılmalıdır. Bisiklet ve yaya bölgelerinin, bölgede artırma çalışmalarına ayrılan bütçe ise 11,5 milyon TL'dir.
- Çevre dostu araçların yaygınlaştırılması için alınan otobüs filosu 464 adettir. Araçlardan 100 adedi elektrikli. Diğerleri ayrıştırma yapılamadığından azaltım hedeflerine yazılmamıştır.
- Azaltım toplam bütçesinin raylı sistem ve bisiklet yoluna ayrılan payı 215 milyon 833 bin TL'dir. Geriye kalan bütçe 45 milyon 667 bin TL'dir ve bunlar elektrik tüketimini sağlayacak güneş panelleri kurulması (17 milyon 700 bin TL), tarımsal azaltım (2 milyon 570 bin TL), atık ve arıtma tesis projelerinde ve araçlarda (Yeşil Filo) yenilenebilir enerji kullanımı ve enerji verimliliği (15 milyon 591 bin TL) ile ilgilidir.

İZMİR Büyükşehir Belediyesi, İZMİRSU, ESHOT Azaltım Performans Hedefleri, TL, 2021

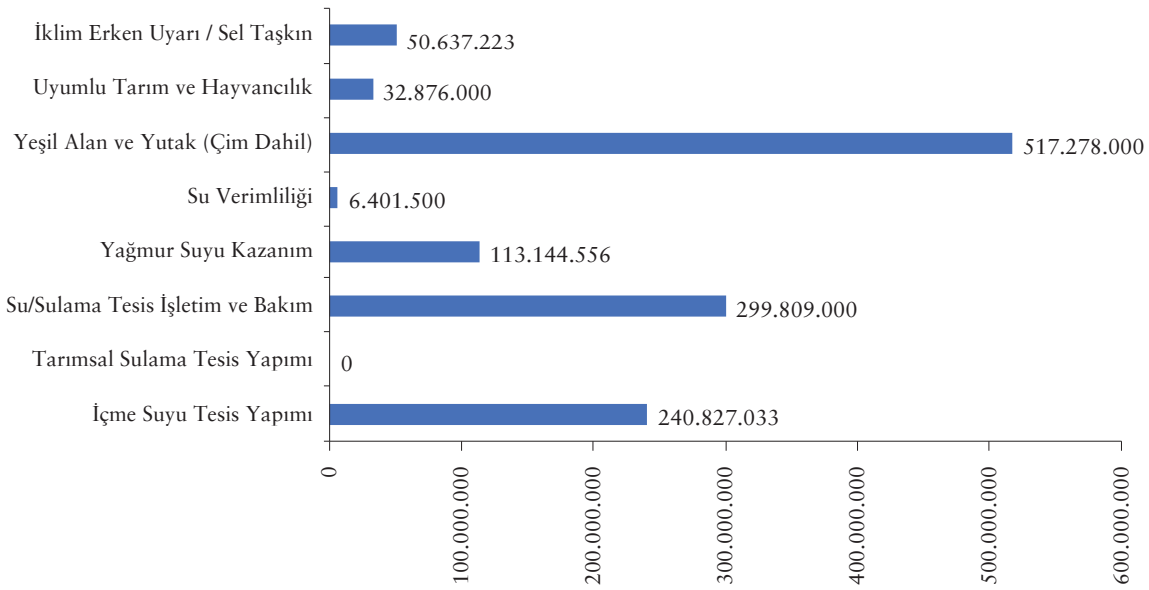

- Düşük emisyon bölgeleri oluşturulması, arıtma çamurlarının yenilenebilir enerji kaynakları ile kurutulması ile ilgili bütçe oldukça düşüktür.

Uyum Hedefleri Bütçesi

- Uyum bütçesinin toplamı 1 milyar 260 milyon 973 bin TL'dir. Bütçenin % 41'lik (517 milyon 278 bin TL) payını yeşil alanlar oluşturmaktadır. Çim için ayrılan alanlar bütçede ayrıştırılamamıştır. Su tüketimi yüksek olan çim alanlar yerine biyoçeşitliliğe ve ekolojik faaliyetlere daha fazla bütçe ayrılmalıdır.
- Su/sulama tesisi işletme ve bakımı tarımsal sulama dahil toplam bütçede % 24'lük (299 milyon 809 bin TL) paya sahiptir.
- İçme suyu tesis yapımı toplam bütçenin % 19'lük (240 milyon 827 bin TL) payını oluşturmaktadır.

İZMİR Büyükşehir Belediyesi, İZMİRSU, ESHOT Uyum Performans Hedefleri, TL, 2021

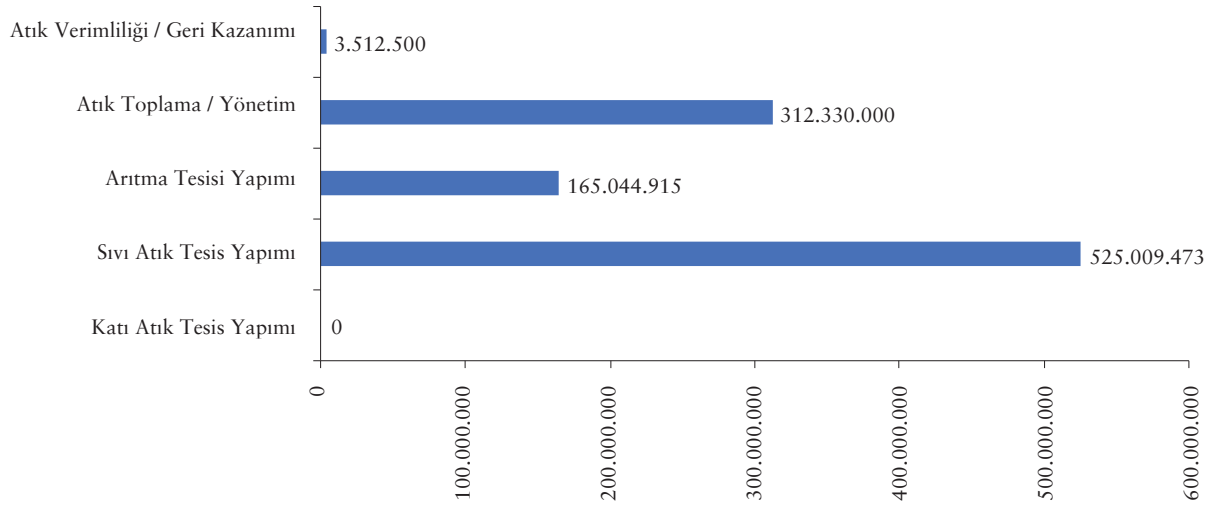
- Yağmur suyu kazanımı, ayrıştırması ve şebeke hatlarının yapımının toplam uyum bütçesindeki oranı % 9'dur (113 milyon 144 bin TL).
- Su verimliliğine ise % 0,5'lik (6 milyon 401 bin TL) pay ile oldukça düşük bir bütçe ayrılmıştır. Su kaynaklarının verimli kullanılması, depolanması, yağmur hasadı için kaynak artırılmalıdır.
- İklim erken uyarı sistemleri, iklim uyum süreçlerinde büyük öneme sahiptir. Bütçede ayrılan pay % 4'tür (50 milyon 637 bin TL). Sel ve taşkınların önlenmesi ve tarımsal erken uyarı sistemlerinin yaygınlaştırılması çalışmalarına kaynak ayrılmalıdır.

- Hayvan türlerini ve sağlığını korumaya yönelik veterinerlik hizmetleri uyumlu tarım ve hayvancılık başlığı altında toplanmış olup bütçenin % 2,6'sıdır (32 milyon 876 bin TL). Ayrılan bu pay yok denecek kadar azdır.
- Sürdürülebilir tarım uygulamalarının geliştirilmesi ve uygulanması doğrultusunda kaynak artırımına gidilmelidir.

Atık Hedefleri Bütçesi:

- Atık hedefleri bütçesinin toplamı 1 milyar TL civarındadır. Bütçenin içinden sıvı atık tesis yapımı % 52'si (525 milyon TL), atık toplama /yönetimi % 31'i (312 milyon 330 bin TL), arıtma tesis yapımı % 16'sı (165 milyon TL), atık verimliliği % 0,3'ü (3,5 milyon TL) olarak paylara ayrılmıştır. Katı atık tesis yapımı ise 2021 performans hedeflerinde yer almamaktadır.
- Her ne kadar arıtma tesisi yapımına bir kaynak ayrılmışsa da arıtılmış suların geri kazanımı, belediye araçlarının temizliğinde atık suların kullanımı, atık su SCADA sistemini oluşturmak vb. atık verimliliği faaliyetleri oluşturmak için 3,5 milyon TL oldukça düşüktür.

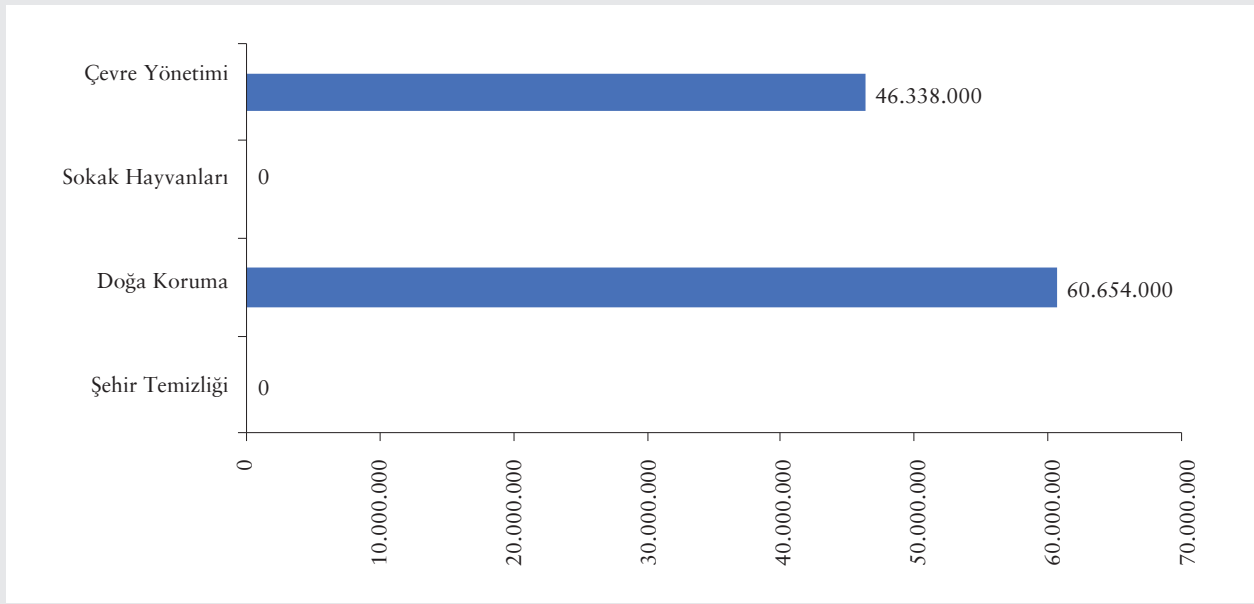
İZMİR Büyükşehir Belediyesi, İZMİRSU, ESHOT Atık Performans Hedefleri, TL, 2021

Diğer Çevre Hedefleri Bütçesi:

- Diğer çevre hedefleri bütçesi toplamı olan 106 milyon 992 bin TL içerisinde doğa koruma % 56 (60 milyon 654 bin TL), çevre yönetimi % 43 (46 milyon 338 bin TL) paya sahiptir.
- Doğa koruma hedeflerinin içinde yer alan körfez su kalitesi ve ekosisteminin izlenmesi ve geliştirilmesi, doğal alanların korunması ve envanterlerinin çıkarılması da yer almakla birlikte ayrılan bütçeler oldukça düşüktür.

İZMİR Büyükşehir Belediyesi, İZMİRSU, ESHOT Diğer Çevre Performans Hedefleri, TL, 2021

- Şehir temizliğine ayrılan kaynak diğer temizlik faaliyetleri arasından ayrıştırılamamaktadır.
- Çevre yönetimini içeren bütçe 46 milyon 338 bin TL ile çok düşük bir bütçedir.

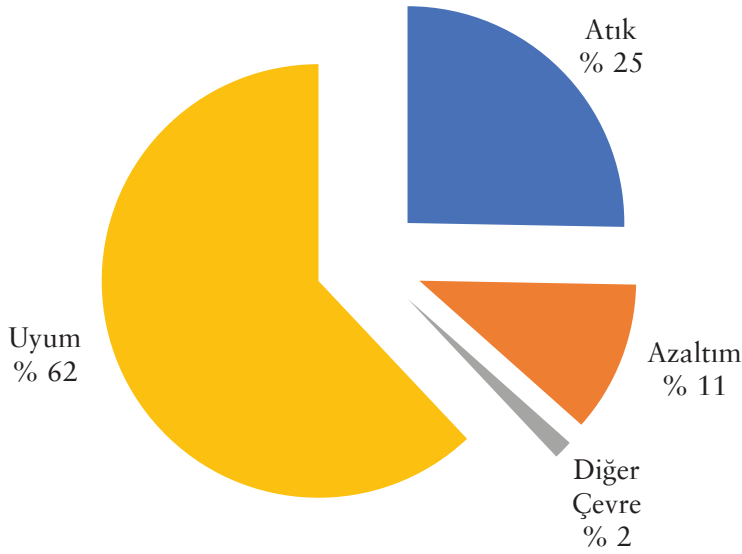

9) KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARI

ÇKİD performans hedefleri bütçesinin dağılımı:

- Kayseri BB ve SKİ'nin (KASKİ) ÇKİD ile ilgili performans hedefleri toplamı 437 milyon 79 bin TL'dir.
- Uyum ile ilgili olanlar toplam ÇKİD hedefleri bütçesinin içinde % 62'lik pay ile (271 milyon TL) en yüksek oranı oluşturmaktadır.
- Atık hedeflerine ayrılan bütçe 110 milyon 524 bin TL ile % 25'lik payı kapsamaktadır.
- Azaltım ise 49 milyon 303 bin TL olup % 11'lik payla oldukça düşük bir bütçede yer almaktadır.

KAYSERİ Büyükşehir Belediyesi, SKİ ÇKİD Performans Hedefleri, 2021

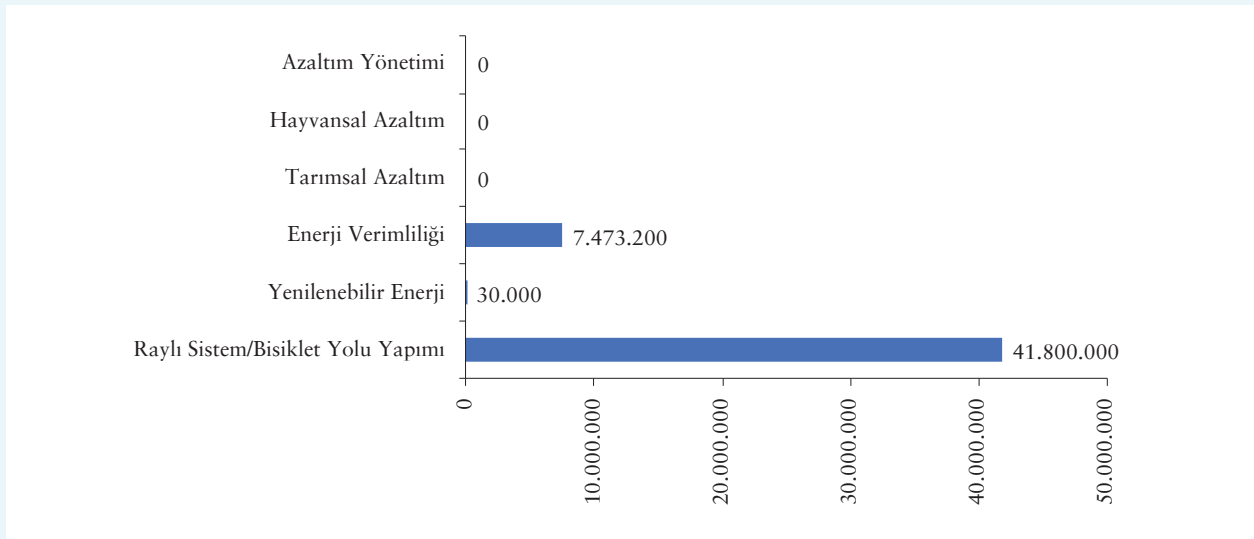

- Diğer Çevre hedefi toplam ÇKİD bütçesi içinde % 2'lik (6 milyon TL) paya sahiptir.

Azaltım Hedefleri Bütçesi:

- Azaltım için ayrılan bütçenin % 85'i (41 milyon 800 bin TL) raylı sisteme ayrılmıştır.
- Enerji verimliliği ve tarımsal alanlarda, içmesuyu /atıksu tesisleri gibi alanlarda yenilenebilir enerji kullanımına yönelik ayrılan bütçe 7 milyon 473 bin TL oldukça düşüktür.
- Yenilenebilir enerjide güneş enerjisine ayrılan bütçe 30 bin TL'dir ve çok düşüktür.

KAYSERİ Büyükşehir Belediyesi, SKİ Azaltım Performans Hedefleri, TL, 2021

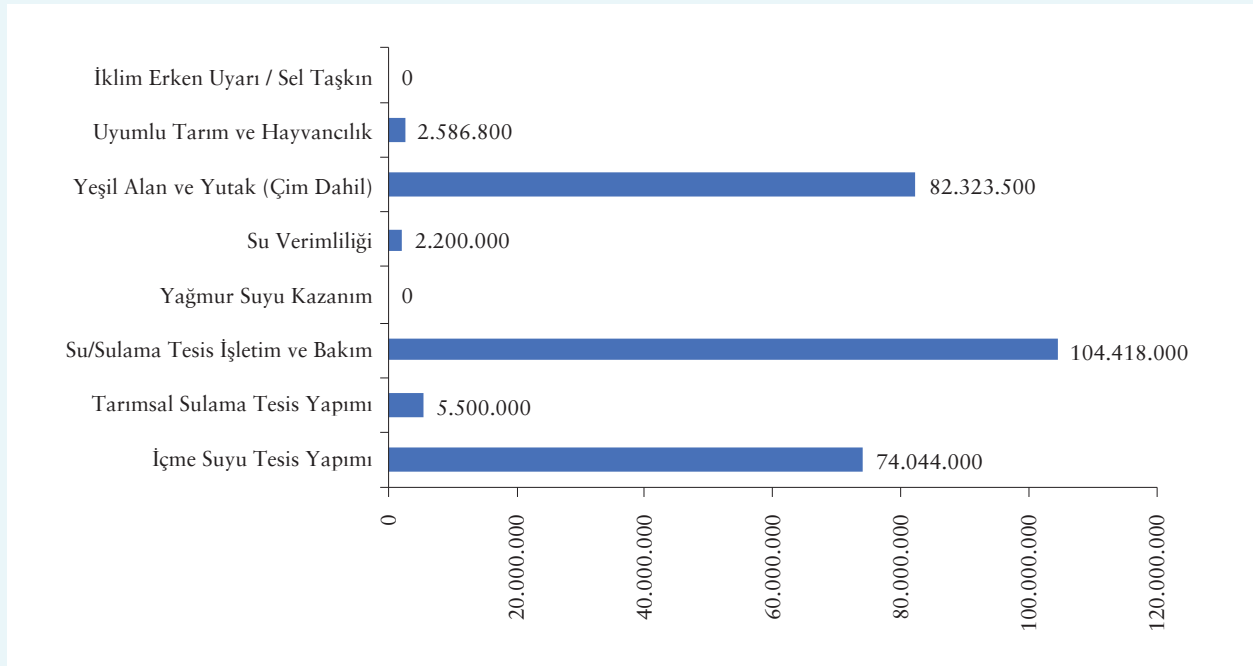

- Tarım ve hayvansal azaltım için bütçe ayrılmalıdır.
- Azaltım yönetimi bütçesinin olmadığı görülmektedir, iklim krizi ve çevre kirliliği açısından önem verilmesi gereken bir konudur.

Uyum Hedefleri Bütçesi:

- Uyum hedeflerinde su/sulama işletme/bakım (104 milyon 418 bin TL), içme suyu tesisi yapımına (74 milyon TL) ve tarımsal sulama tesis yapımına (5,5 milyon TL) en çok pay ayrılan hedeflerdir.
- Yeşil alan ve yutak (çim dahil) için 82 milyon 323 bin TL ayrılmıştır.
- Su verimliliğine ayrılan pay 2 milyon 200 bin TL çok düşüktür; su verimliliğinin önemi çalışmalarını bütçesi artırılmalıdır.

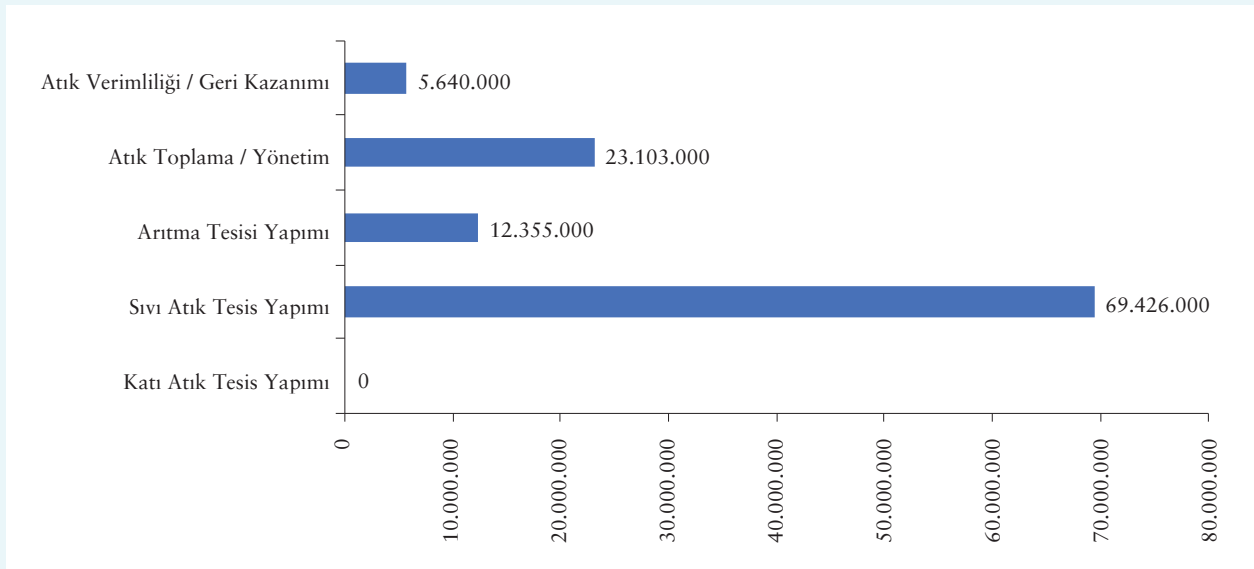
KAYSERİ Büyükşehir Belediyesi, SKİ Uyum Performans Hedefleri, TL, 2021

- Yağmur suyu kazanımı projelerine bütçe ayrılmamıştır. Depolama ve geri kazanım için uyum hedeflerine kaynak ayrılmalıdır.
- Erken uyarı sistemleri, sıcak dalgaları, sel, taşkın, hava kirliliği ile ilgili tedbirlerin alınmasına yönelik olarak kaynak ayrılması önemlidir.
- Uyumlu tarım ve hayvancılığa ayrılan pay 2 milyon 587 bin TL'dir ve çok düşüktür. İklim uyum hedefleri doğrultusunda tarımsal ve hayvansal verimliliğin artırılması çalışmalarına önem verilmelidir.

Atık Hedefleri Bütçesi:

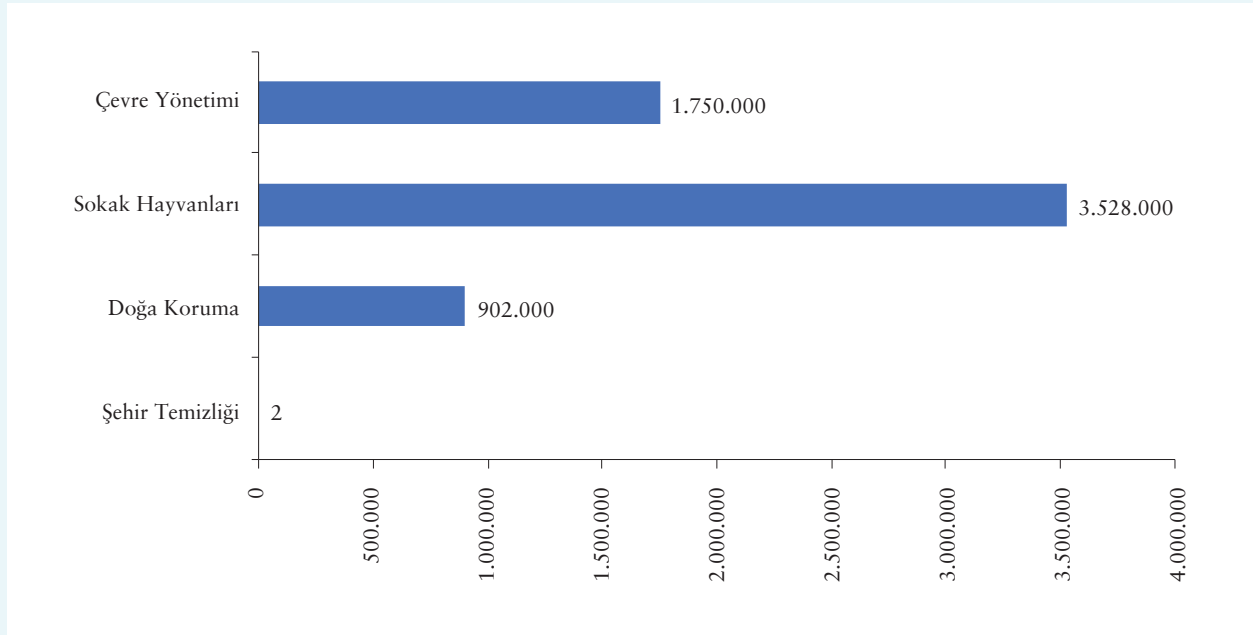
- Atık hedefleri toplam bütçesi 110 milyon 524 bin TL'dir. Bu miktar atık verimliliği 5 milyon 640 bin TL, atık toplama/yönetim 23 milyon 103 bin TL ve sıvı atık tesisi yapımı 69 milyon 426 bin TL olarak bütçelenmiştir.
- 2021 performans hedeflerinde katı atık tesisi yapımına bütçe ayrılmadığı görülmektedir.
- Arıtma tesis yapımına 12 milyon 355 bin TL ayrılmıştır ve artırılmalıdır.
- Atıkların çevre kirliliğine olan etkisi yüksek olduğundan arıtma ve çöp dönüşüm tesislerine bütçe ayrılması önemlidir.

KAYSERİ Büyükşehir Belediyesi, SKİ Atık Performans Hedefleri, TL, 2021

Diğer Çevre Hedefleri Bütçesi

- Sokak hayvanlarının bakımı, sahiplendirme, rehabilitasyon çalışmalarına 3 milyon 528 bin TL ile en yüksek bütçe ayrılmıştır.
- Çevre yönetimi içerisinde yer alan su yönetimi bilincinin gelişmesi, analizleri, sosyal sorumluluk projelerinin hazırlanması ve uygulanması, hava kirliliği, gürültü kirliliği vb. doğa ve çevre koruma hedefleri oldukça düşüktür.
- Bazı diğer şehirlerde olduğu gibi şehir temizliği yapıldığı halde bu bütçe performans programında ayrı bir başlık altında gösterildiğinden dolayı şehir temizliği bütçesi bulunmamaktadır.

KAYSERİ Büyükşehir Belediyesi, SKİ Diğer Çevre Performans Hedefleri, TL, 2021

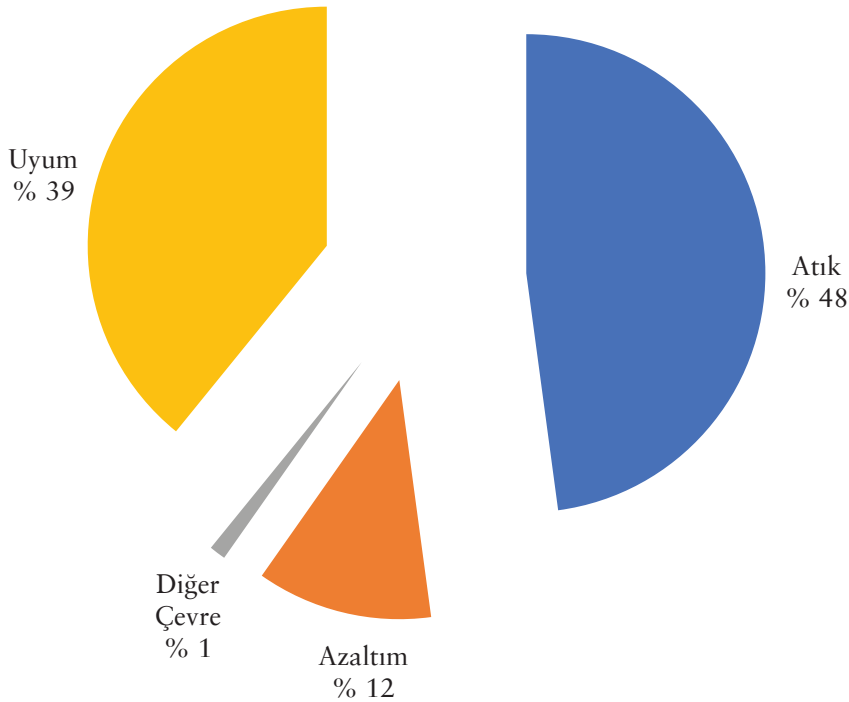

10) KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARI

ÇKİD performans hedefleri bütçesinin dağılımı:

- Kocaeli BB ve SKİ'nin ÇKİD ile ilgili performans hedefleri toplamı yaklaşık 1 milyar 171 milyon TL'dir.
- Uyum ile ilgili olanlar toplam ÇKİD hedefleri bütçesinin % 40'ını (464 milyon 867 bin TL) oluşturmaktadır.
- Atık yönetimi ile ilgili olarak en yüksek pay ayrılmıştır. Bu pay % 49'dur (568 milyon 569 bin TL).
- Azaltım ile ilgili olanları ise % 12 gibi (141 milyon 124 bin TL) düşük bir paya sahiptir.

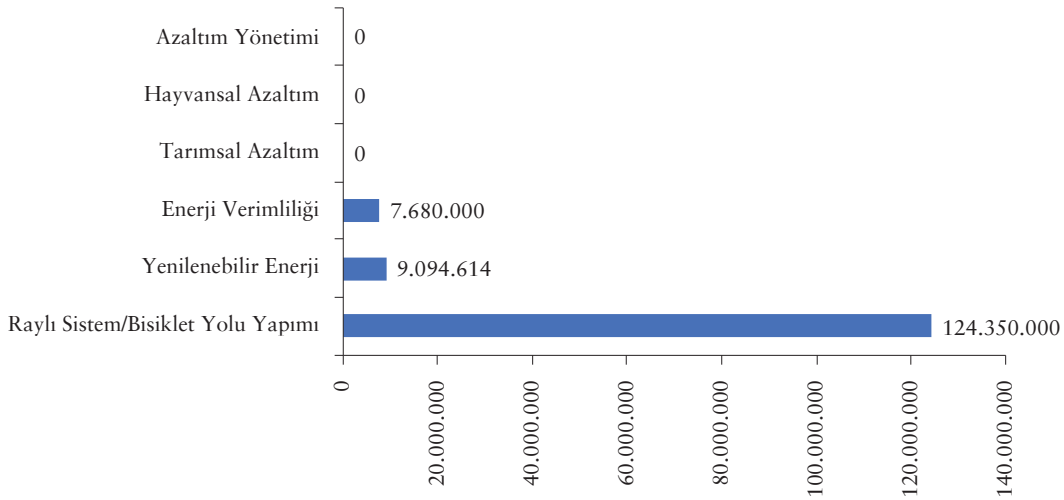
KOCAELİ Büyükşehir Belediyesi, SKİ ÇKİD Performans Hedefleri, TL, 2021

Azaltım Hedefleri Bütçesi:

- 141 milyon 125 bin TL olan azaltım bütçesinin 124 milyon 350 bin TL'si raylı sistem ve bisiklet yolları ile ilgilidir.
- Sadece raylı sisteme ise azaltım bütçesinin % 82'si ayrılmıştır (116 milyon 200 bin TL). Bisiklet yolu yapımına ise sadece 1 milyon 600 bin TL ayrılmıştır. Mevcut istasyonların ve bisikletlerin yapım onarım işi için ise 5 milyon 550 bin TL ayrılmıştır. Doğada yürüyüş, bisiklet parkuru yapılmasına da 1 milyon TL ayrılmıştır.
- Raylı sistem ve bisiklet yolları dışında kalan azaltım bütçesi 16 milyon TL ile sınırlıdır. Bunun 9 milyon TL'si elektrik enerjisi üretmek için HES/GES kurulması ve 7 milyon 680 bin TL'si tesislerin LED dönüşümünün yapılması ve diğer enerji tasarrufu işleri ile ilgilidir ve mutlaka artırılmalıdır.

KOCAELİ Büyükşehir Belediyesi, SKİ Azaltım Performans Hedefleri, TL, 2021

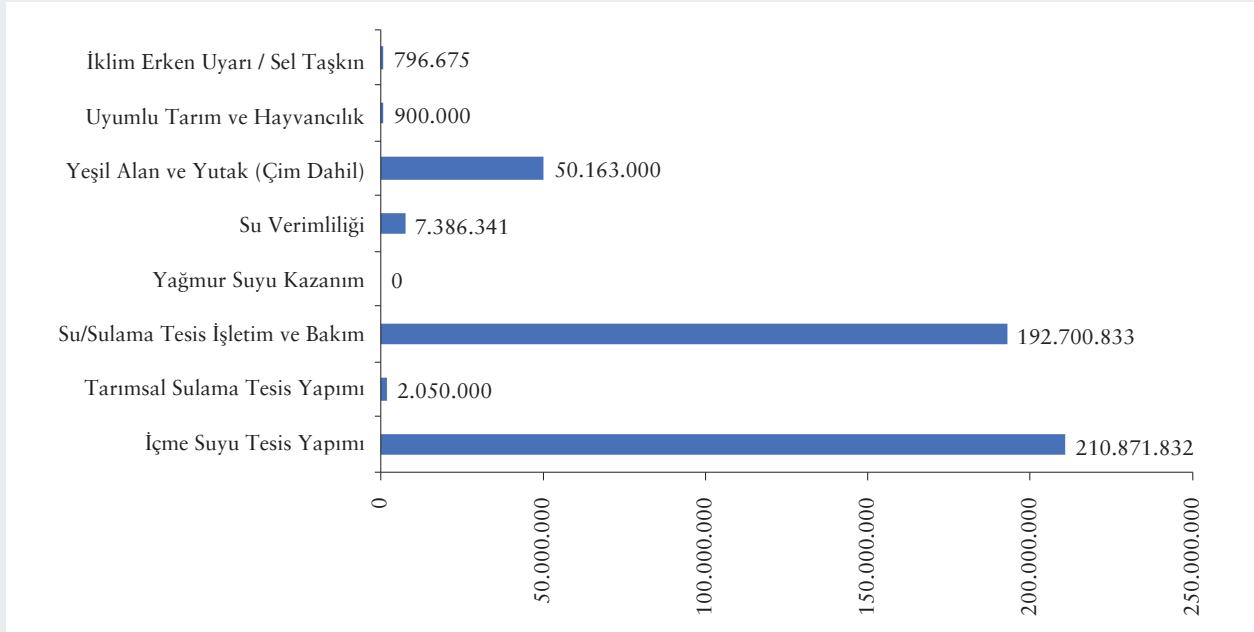

- Kocaeli BB 2021 Performans Programı'nda çevre köylerde tarımsal faaliyetlerin desteklenmesine yönelik ve ayrıca tarım ve hayvancılık azaltım uygulamalarına bütçe konulmadığı görülmektedir.

Uyum Hedefleri Bütçesi:

- İçme suyu tesisi yapımı (211 milyon TL) ve işletmesi/bakımı (193 milyon TL) en çok bütçe ayrılan uyum hedefidir.
- Damla sulamayı ve kaçak/kayıp azaltmayı kapsayan bütçesi çok düşüktür ve su kıtlığı dikkate alındığında mutlaka artırılmalıdır.

KOCAELİ Büyükşehir Belediyesi, SKİ Uyum Performans Hedefleri, TL, 2021

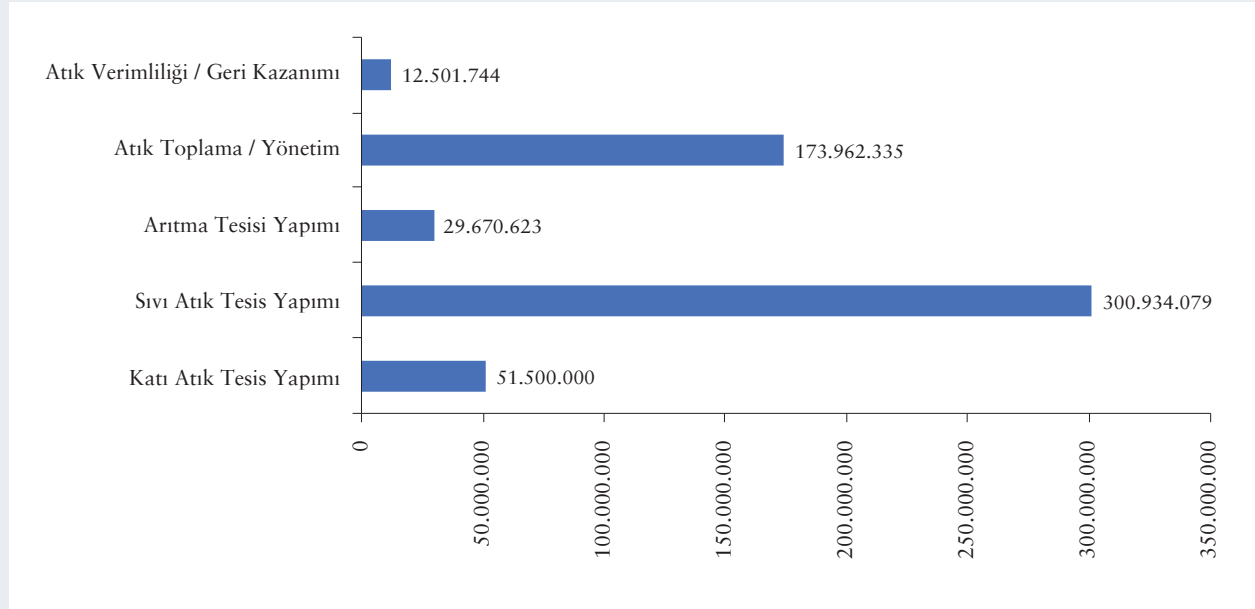
- Yeşil alanlar için önemli bir kaynak ayrıldığı görülmektedir (50 milyon TL). Yutak alanlar ve şehir ormanlarını geliştirme hedeflerine ise daha çok bütçe ayrılmalıdır.
- KBB hedefleri arasında yağmur suyunun hasadı, depolanması ve geri kazanımı hedeflerine bütçe ayrılmadığı görülmektedir, bu konuda mutlaka kaynak ayrılmalıdır.
- İklim erken uyarı sistemleri, büyükşehir belediyeleri için kaçınılmaz bir hedeftir, taşkınlarla mücadele ve derelerin ıslahı için kaynak ayrılması gereklidir.
- Sürdürülebilir tarım uygulamaları ile ilgili hiçbir hedef bulunmazken hayvansal destekleme faaliyetleri hedefi altında 900 bin TL gibi çok düşük bir kaynak ayrıldığı görülmektedir.

Atık Hedefleri Bütçesi:

- Atık hedefleri için ayrılan toplam 567 milyon TL'dir. Bütçe içinden katı atık tesisi yapımına 51 milyon 500 bin TL; sıvı atık tesisi yapımına ise 301 milyon TL ayrılmıştır.
- Tesis yapımı dışında sıvı ve katı atık toplama ve yönetimine 174 milyon TL bütçe ayrıldığı görülmektedir.
- Marmara denizinin kirliliği dikkate alındığında sıvı atık arıtma tesisi yapımına ayrılmış olan 29 milyon 670 bin TL'nin yetersiz olduğu vurgulanabilir.

KOCAELİ Büyükşehir Belediyesi, SKİ Atık Performans Hedefleri, TL, 2021

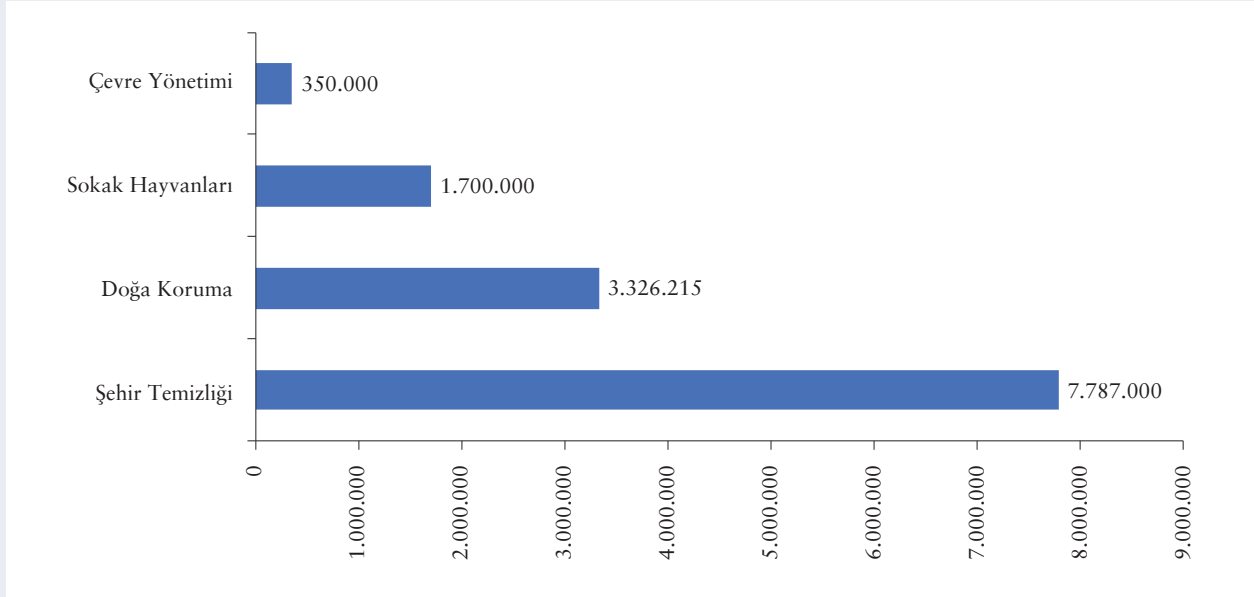

- Arasında atık suların geri kazanımı, sanayicinin bilgilendirilmesine yönelik eğitim, sıfır atık hedefi doğrultusunda eğitim ve yaygınlaştırma faaliyetleri, endüstriyel atık su denetimleri, atık geri kazanım vb. atık verimlilik faaliyetlerinin bulunduğu atık verimliliği ve geri kazanımı için ayrılan kaynak ise 12 milyon TL gibi çok düşük bir bütçeye sahiptir. Bunun içinden su ve atık su SCADA su sistemlerinin etki alanını artırma başlığında 5 milyon TL ayrılmıştır.
- Toplam ÇKİD bütçesi içinde en yüksek paya sahip olan atık hedeflerinin içinde atık verimliliği, sıfır atık ve geri kazanım hedeflerine daha çok bütçe ayrılmalıdır.

Diğer Çevre Hedefleri Bütçesi:

- Şehir temizliği başlığında topladığımız hedeflerin bütçesi diğer çevre bütçesinin % 59'una sahiptir.
- Çevre yönetimi ve doğa koruma ile ilgili hedeflere ayrılan bütçelerin düşük olduğu söylenebilir.
- Sokak hayvanlarının bakımına çok düşük bir bütçe ayrılmıştır.

KOCAELİ Büyükşehir Belediyesi, SKİ Diğer Çevre Performans Hedefleri, TL, 2021

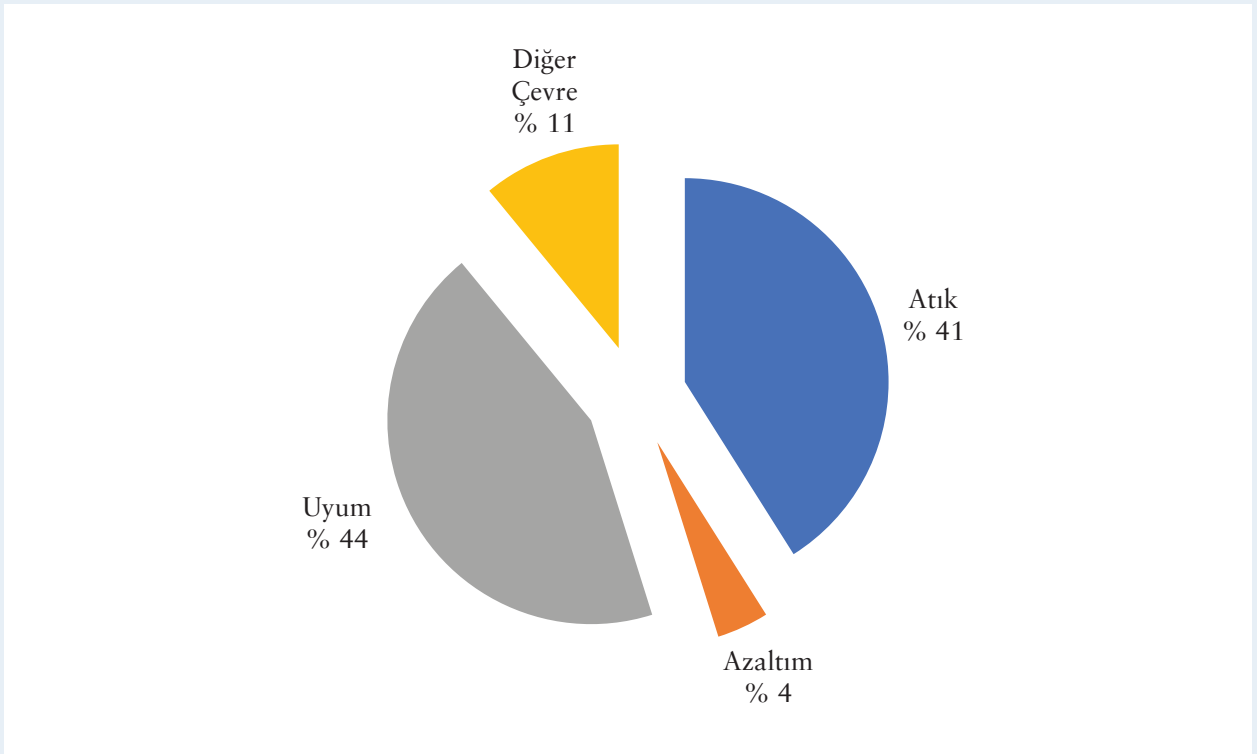

11) KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARI

ÇKİD performans hedefleri bütçesinin dağılımı:

- Konya BB ve SKİ'nin (KOSKİ) 2021 bütçesinden 555 milyon 985 bin TL'nin ÇKİD'e bağlı harcamalara tahsis edildiği görülmektedir.

KONYA Büyükşehir Belediyesi, SKİ ÇKİD Performans Hedefleri, 2021

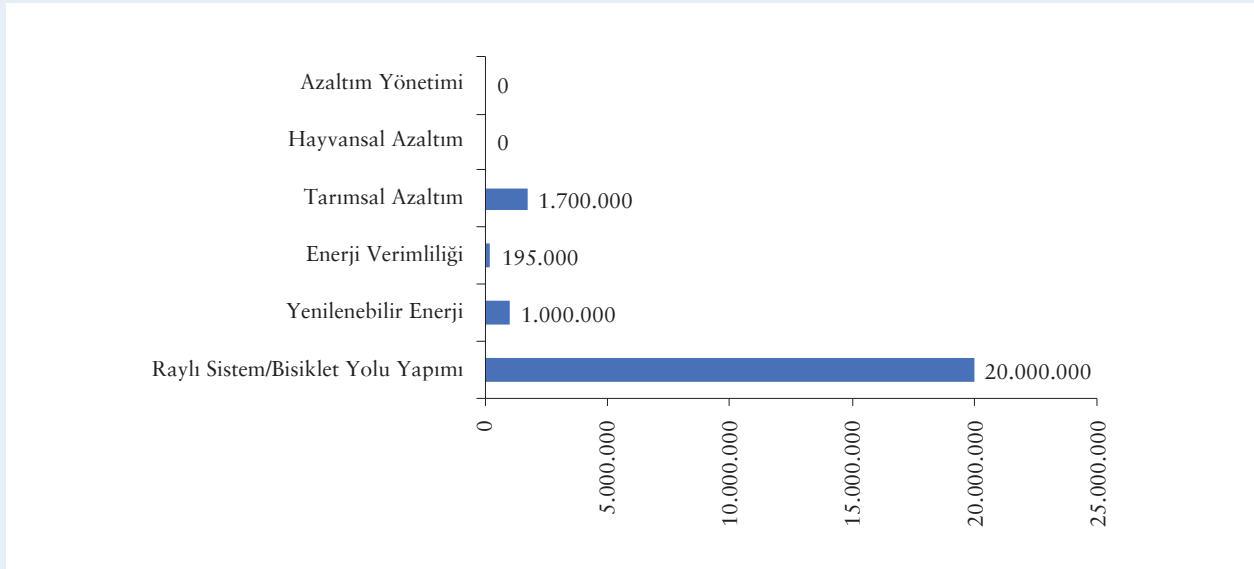

- Konya BB ve SKİ'nin 2021 performans hedefleri arasında yer alan harcamaların % 44'ü (244 milyon TL) uyum kapsamında yapılan harcamalardır.
- Yalnızca % 4'ü (22 milyon 895 bin TL) azaltım kapsamında kabul edilebilir. Bu incelenen büyükşehirler arasında en düşük oranlardan biridir.
- ÇKİD harcamalarının % 41'i (228 milyon 150 bin TL) atık yönetimi alanındadır.

Azaltım Hedefleri Bütçesi:

- Konya BB ve SKİ bütçelerinin azaltım başlığı altında değerlendirilebilecek 22 milyon 895 bin TL'lik bütçenin en önemli kısmını yani 20 milyonunu raylı sistem yatırımları ve bisiklet yolu ve garaj yapımı oluşturmaktadır.
- Belediye yönetiminin iklim krizini azaltım hedeflerine hiç kaynak ayırmadığı görülmektedir.
- Anadolu'nun en büyük tarım havzalarından olan Konya Ovası'nın bağlı bulunduğu belediyenin 2021 performans programında tarımsal azaltım başlığı altında yalnızca 1 milyon 700 bin lira tahsis edilen arıcılık desteği yer almaktadır.

KONYA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Azaltım Performans Hedefleri, TL, 2021

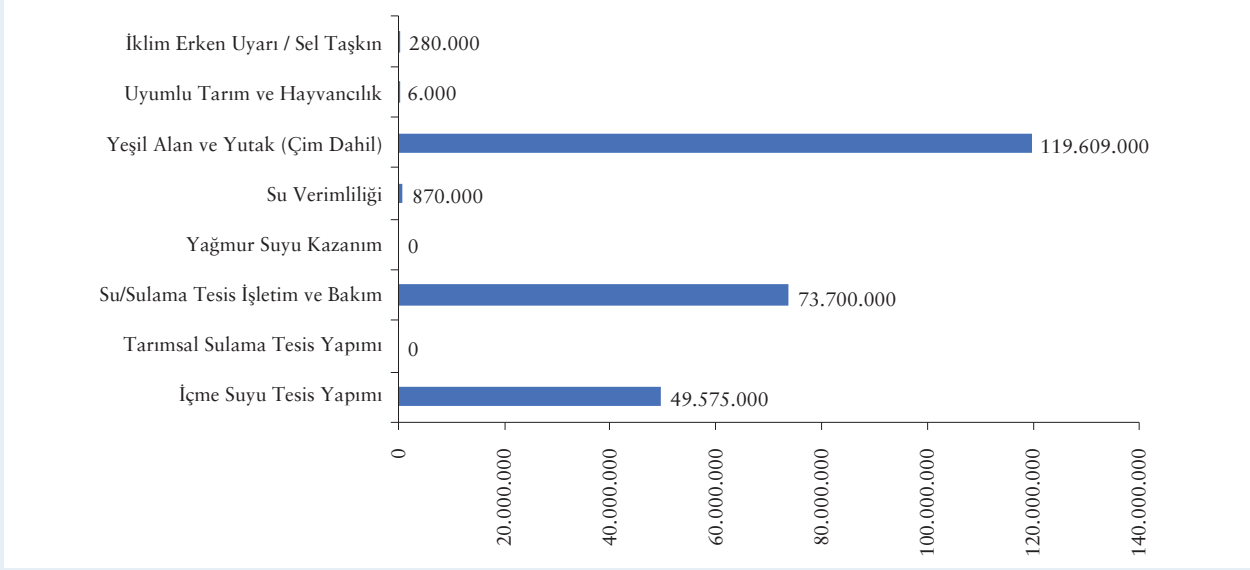

- Konya BB'nin 2021 yılı içerisinde Güneş Enerji Santrali inşaatı için 1 milyon TL gibi çok küçük bir bütçe ayırdığı görülmektedir.

Uyum Hedefleri Bütçesi:

- Önemli bir tarım kenti olan Konya BB 2021 yılı performans hedefleri arasında uyumlu tarım uygulamalarına ve tarımsal sulama tesisi inşasına bütçe ayrılmamıştır.
- Bütçesinin önemli bir kısmının yani 119 milyon 609 bin TL'lik bütçenin, yeşil alan bakım ve yaygınlaştırma çalışmalarına ayrıldığı anlaşılmaktadır. Çamlıbel Şifa Bahçeleri düzenlemeleri bu harcamanın 80 milyonunu oluşturmaktadır.
- Uyumlu tarım kapsamında sadece 6 bin TL, modern sulama konusunda çiftçi eğitimleri hedefine ayrılmıştır.

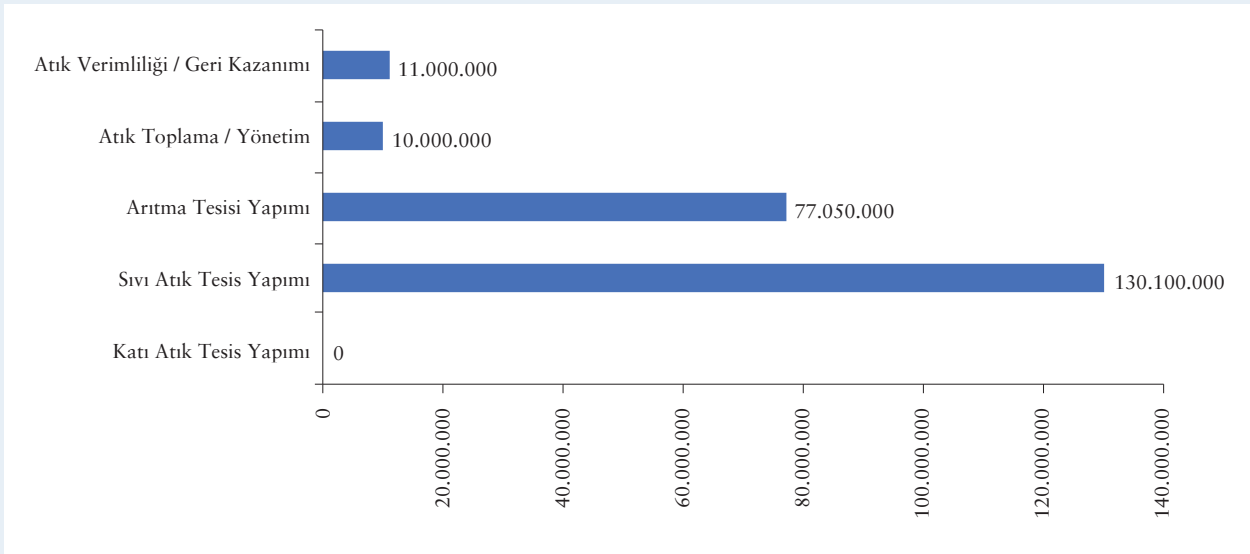
KONYA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Uyum Performans Hedefleri, TL, 2021

Atık Hedefleri Bütçesi:

- Atık bütçesinin en önemli kısmı sıvı atık tesisi inşası için ayrılmıştır.
- Ancak ikinci önemli harcama atık su arıtması ile ilgilidir. Atık su tesisi yapımına bütçe ayrılmış olması önemlidir.

KONYA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Atık Performans Hedefleri, TL, 2021

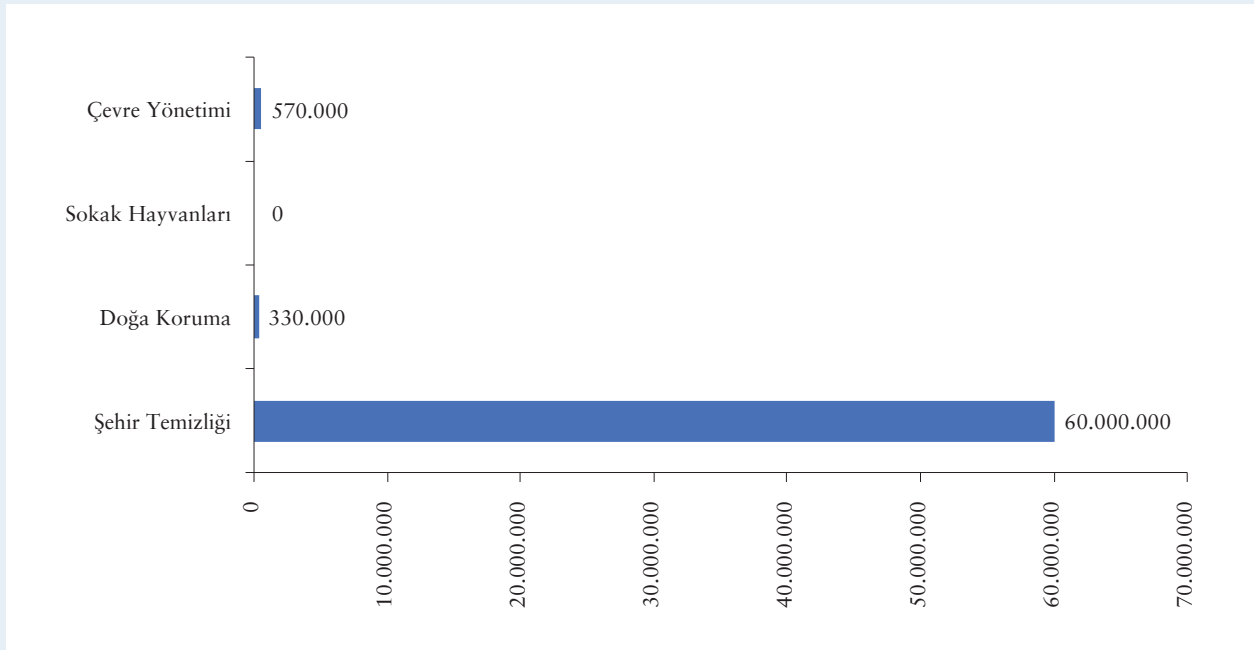

- Atık verimliliği kapsamında bütçe ayrıldığı görülmektedir. Hal atıklarının geri dönüşümü için 5 milyon, gıda atıklarının geri dönüşümü için de 6 milyon ayrıldığı 2021 performans gelirleri arasında yer almaktadır.

Diğer Çevre Hedefleri Bütçesi:

- Diğer belediyelerin çoğunda olduğu gibi bu alanın en önemli bütçesi şehir temizliğine ayrılmıştır. Sokak hayvanları için ayrılmış kaynak yoktur. Doğa koruma hedeflerine ayrılmış kaynak çok düşüktür.
- Çevre yönetimi kapsamında hava kirliliği ölçümü ve gürültü kirliliği ile ilgili 570 milyon TL bir bütçe ayrıldığı görülmektedir.

KONYA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Diğer Çevre Performans Hedefleri, TL, 2021

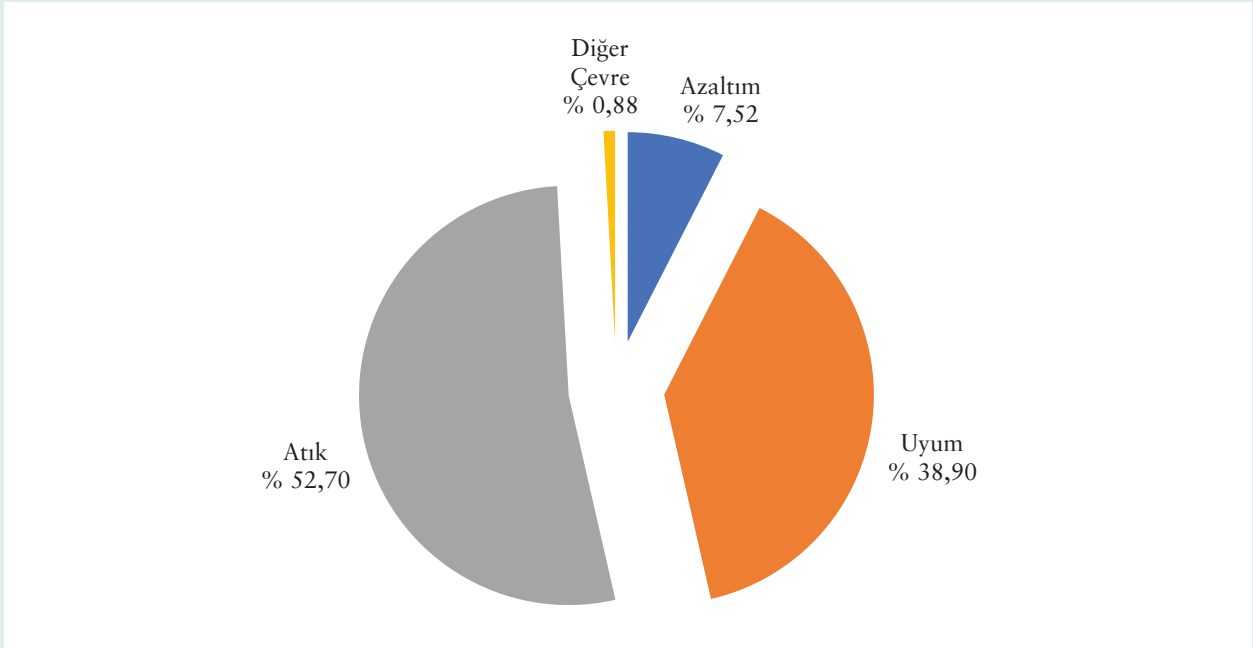

12) MANİSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARI

ÇKİD performans hedefleri bütçesinin dağılımı:

- Manisa BB ve SKİ'nin (MASKİ) ÇKİD ile ilgili performans hedefleri toplamı yaklaşık 508 milyon TL'dir.
- Uyum ile ilgili olanlar toplam ÇKİD hedefleri bütçesinin % 38,9'unu (197 milyon 622 bin TL) oluşturmaktadır.
- Atık yönetimi ile ilgili olarak en yüksek pay ayrılmıştır. Bu pay % 52,7'dir (268 milyon 746 bin TL).
- Azaltım ile ilgili olanlar toplam ÇKİD bütçesinin % 7,5'idir (38 milyon 199 bin TL). Diğer şehirlerle karşılaştırıldığında oldukça düşük bir oran olduğu görülmektedir.

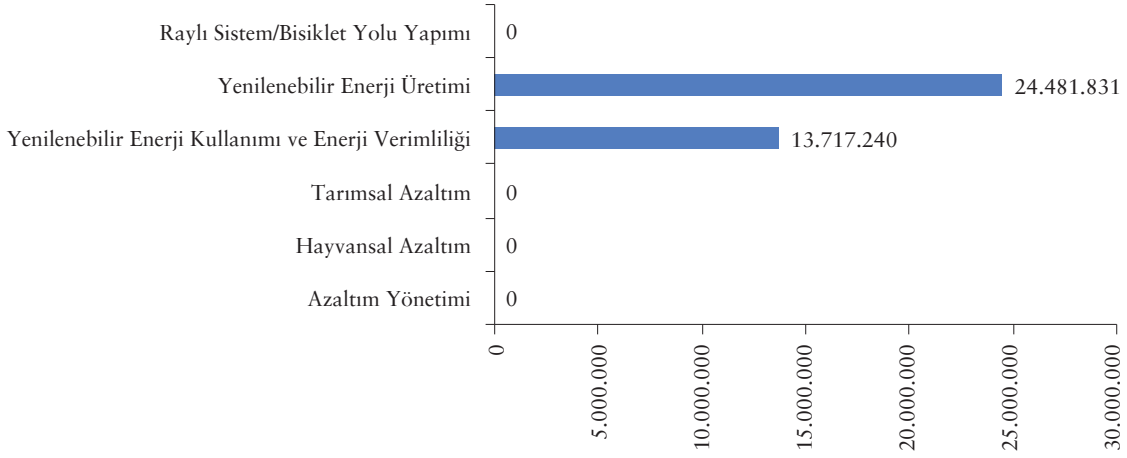
MANİSA Büyükşehir Belediyesi ve SKİ ÇKİD Performans Hedefleri, 2021

Azaltım Hedefleri Bütçesi:

- Manisa BB 2021 Performans Programı'nda tarımsal ve hayvansal azaltım hedeflerine yönelik bütçe bulunmamaktadır. Azaltım bütçesi açısından orta ölçekli kırsala yakın kentlerde hayvansal ve tarımsal azaltım konuları özellikle dikkate alınmalıdır. Kompost benzeri uygulamalara bütçe ayrılması gerekmektedir.

MANİSA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Azaltım Performans Hedefleri, TL, 2021

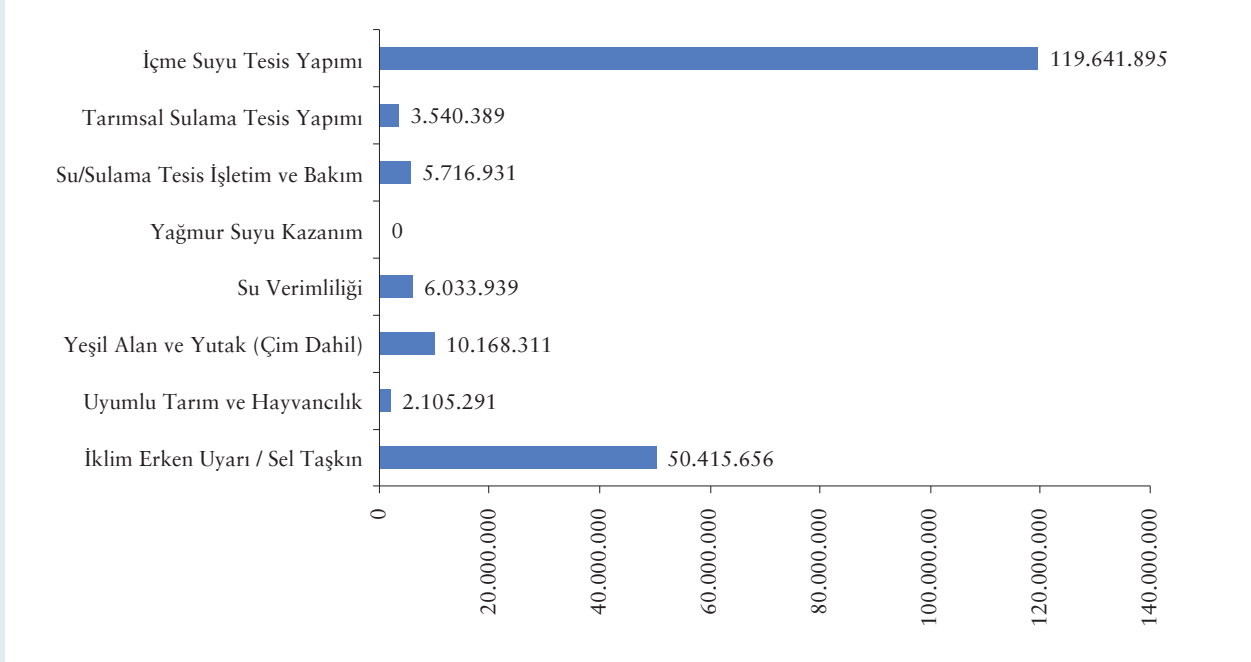

- Enerji verimliliği uygulamalarına ayrılan bütçe çok kısıtlıdır (13 milyon 717 bin TL).
- Manisa'da güneş enerjisi santralının kurulması için 2021 yılında 24 milyon 482 bin TL ayrılmıştır. Yenilenebilir enerji açısından güneş gibi modern uygulamaların öne çıkarılması olumlu bir adım olsa da diğer yenilenebilir enerji uygulamaları da yaygınlaştırılmalıdır.

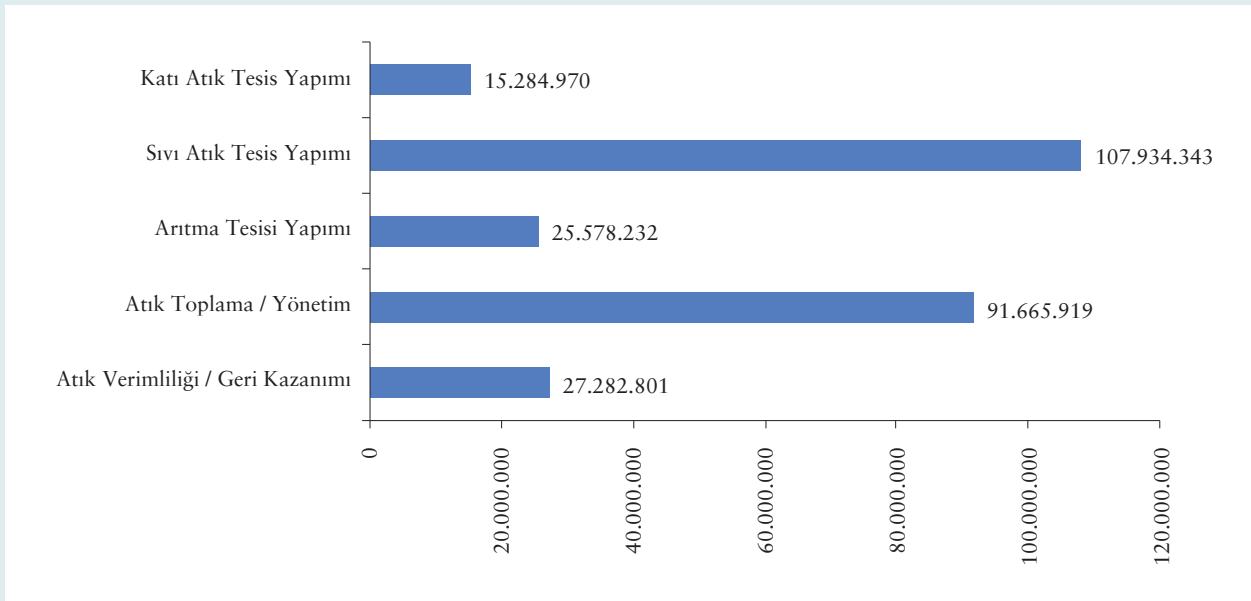
Uyum Hedefleri Bütçesi:

- Uyum hedefleri bakımından en önemli bütçe içme suyu tesisi yapımına ayrılmıştır.
- Su verimliliği, yağmur suyu kazanımı kuraklık riski ve su kıtlığı dikkate alındığında mutlaka artırılmalıdır.
- Yeşil alanlar kapsamında en düşük hedeflere sahip olan şehirlerden biridir. Yutak alan ve şehir ormanlarını geliştirme hedeflerine daha çok bütçe ayrılmalıdır.
- Kırsal bölgeye yakın orta ölçekli bir kent açısından kuraklık ile mücadele gibi sürdürülebilir tarım uygulamaları, tarımda ve hayvancılıkta verim artırma, sıcağa uyumlu az su isteyen ürünlere geçiş, toprağın verimini artırmaya yönelik uygulamalar gibi hedeflere kaynak ayrılmalıdır.
- Önemli bir kaynak iklim erken uyarı ve sel/taşkın önleme için ayrılmıştır. Bu kaynak ağırlıklı olarak dere, yağmur atık ve diğer kanallarda yapılan temizlik ve bakım faaliyetleridir. Halk sağlığı ve çevre açısından birçok olumsuz etkiye neden olabilecek sıcak dalgalarına karşı da erken uyarı sistemleri geliştirilmelidir.

MANİSA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Uyum Performans Hedefleri, TL, 2021**Atık Hedefleri Bütçesi:**

- Atık bütçesi hedefleri içinde sıvı atık tesisi yapımı ve atık toplama alanlarına bütçe ayrıldığı görülmektedir.

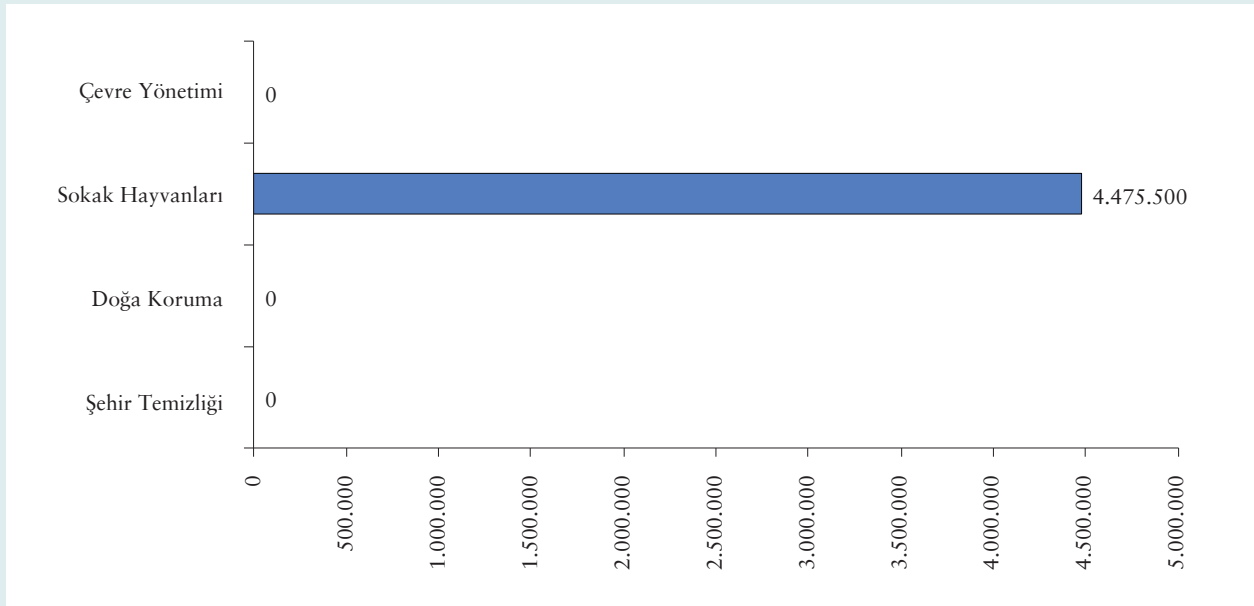
MANİSA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Atık Performans Hedefleri, TL, 2021

- Kırsala yakın orta ölçekli bir kent açısından atık verimliliğinin artırılması ve arıtma tesisi yapımına daha çok kaynak ayrılmalıdır.

Diğer Çevre Hedefleri Bütçesi:

- Küçük de olsa tüm kaynak doğa koruma çerçevesinde öğrencilere ve topluma yönelik çevre bilinci ve doğa koruma eğitimlerine ayrılmıştır.

MANİSA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Diğer Çevre Performans Hedefleri, TL, 2021

- Çevre yönetimi, sokak hayvanları ve şehir temizliği açısından yapılan harcamalar ayrıştırlamamaktadır.

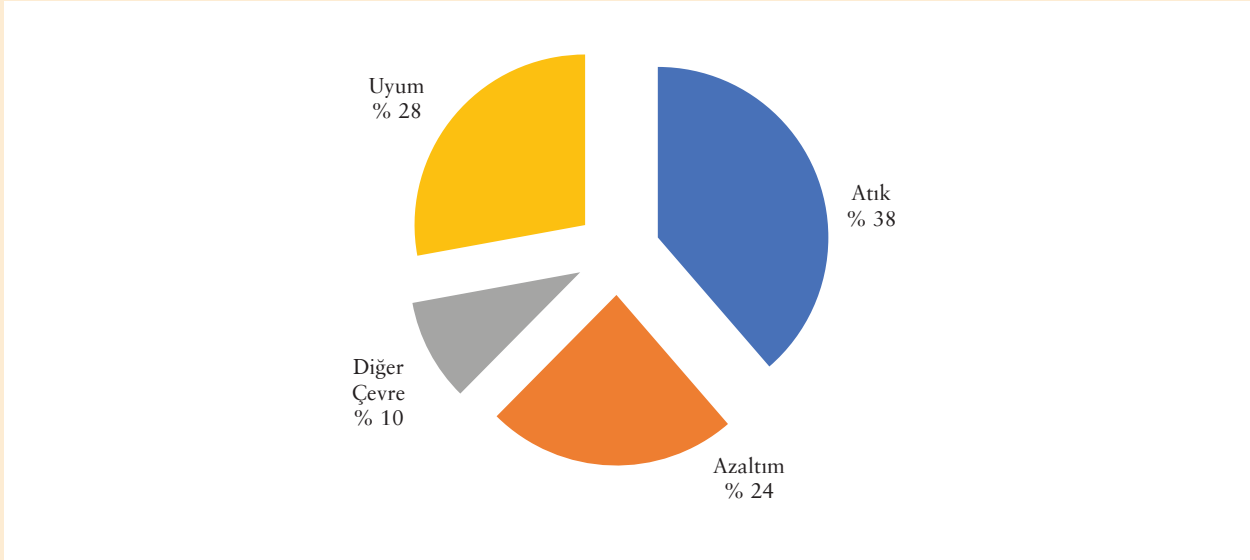

13) MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLAR

ÇKİD Performans hedefleri bütçesinin dağılımı:

- Mersin BB ve SKİ'nin (MESKİ) ÇKİD ile ilgili performans hedefleri toplamı 707 milyon 785 bin TL'dir.
- Bu bütçenin alt başlıklarına bakıldığında toplam ÇKİD bütçesindeki en büyük payı % 38 ile (273 milyon 590 bin TL) atık yönetimi ile ilgili olan hedefler oluşturmaktadır.
- ÇKİD bütçesinin % 28'i (197 milyon 327 bin TL) uyum için ayrılmıştır.
- % 24 ile (168 milyon TL) azaltım toplam ÇKİD bütçesi içinde düşük bir paya sahiptir.

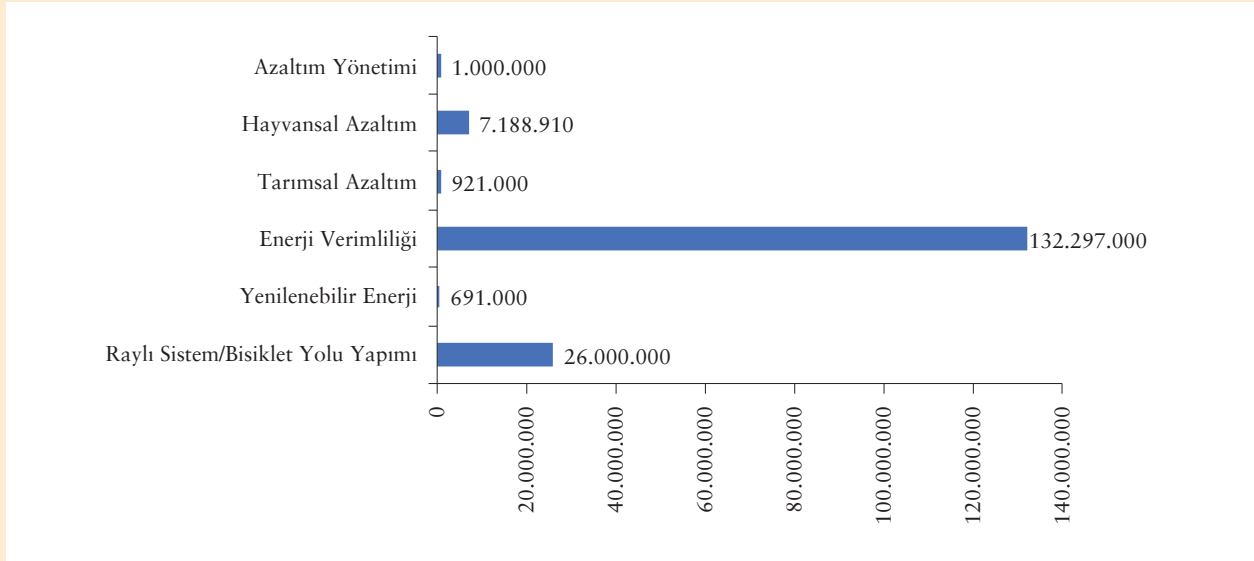
MERSİN Büyükşehir Belediyesi, SKİ ÇKİD Performans Hedefleri, 2021

Azaltım Hedefleri Bütçesi:

- Mersin BB ve MESKİ'nin toplam azaltım bütçesi 168 milyon TL'dir. Azaltım hedeflerinde yenilenebilir enerji kullanımı ve enerji verimliliği önemli alanlardır. Mersin BB ve SKİ, azaltım hedefleri içinden 132 milyon 297 bin TL ile en büyük bütçeyi enerji verimliliğine ayırmış olsa da bunun 131 milyon TL'si, Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı bünyesinde etkisini uzun vadede gösterecek olan, enerji verimliliğini artırma projeleri için mal ve hizmet alımına ayrılmıştır.
- Yenilenebilir enerji içinse, geri kazanım yoluyla enerji üretimi ve arıtma çamurundan elektrik üretimi göze çarpsa da diğer yenilenebilir enerji potansiyellerinden hiç faydalanılmaması şaşırtıcıdır. Özellikle güneşlenme süresi uzun bir şehir olan Mersin'de bu potansiyelden

MERSİN Büyükşehir Belediyesi, SKİ Azaltım Performans Hedefleri, TL, 2021

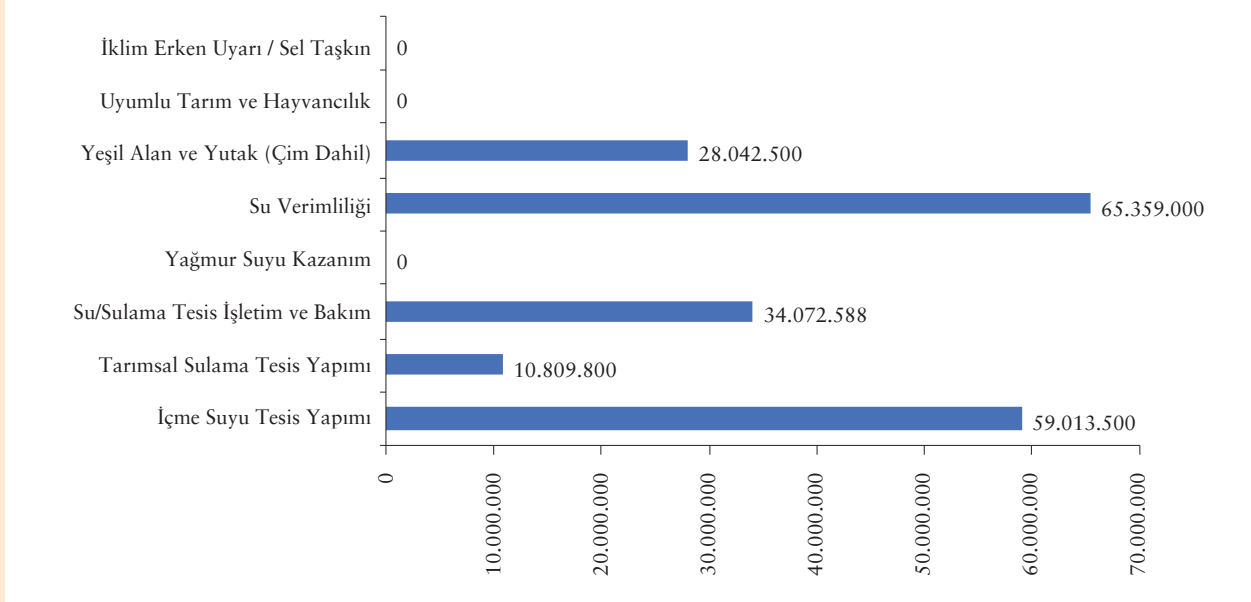
faaydalanılması için 691 bin TL gibi az bir bütçe ayrılmıştır. Güneş enerjisine kaynak ayrılması ve böylece çok düşük olan yenilenebilir enerji kullanımı alanına ayrılan bütçenin artırılması gereklidir.

- Mersin için toplam 26 milyon TL olan raylı sistem/bisiklet yolu yapımı hedefinin yalnızca 6 milyon TL'si bisiklet yolu yapımına, kalan 20 milyon TL ise raylı sistemler için hizmet alınmasına ayrılmıştır. Yani raylı sistem kapasitesinde herhangi bir artış beklentisi yaratacak bütçe hedefi koyulmamıştır.
- Hayvansal azaltım önümüzdeki yıllarda mutlaka artırılması gereken bir hedeftir.

Uyum Hedefleri Bütçesi:

- Mersin BB ve bağlı kurumun 2021 performans planında yaklaşık 197 milyon 330 bin TL uyum bütçesi bulunmaktadır. Bunun içinde %34 ile (65 milyon 390 bin TL) en büyük pay su verimliliği harcamaları sahiptir.
- İçme suyu tesis yapımı ve su/sulama tesis işletim ve bakımı uyum harcamalarını takip eden diğer önemli bütçe kalemleridir.
- Yutak alan iyileştirme kapsamında değerlendirilen vektörlerle mücadele için biosidal kullanmadan (balık kullanarak) geliştirilen yöntem diğer büyükşehirlerle kıyaslandığında olumlu bir durumdur.
- Yeşil alan ve yutak alan için ayrılan bütçe, nükleer tesis inşa edilen bir şehir için oldukça azdır. Üstelik bu bütçe, ayrıştırması mümkün olmadığı için dahil edilen çim alanı da içermektedir. Yutak alan ihtiyacının arttığı bir şehir olan Mersin'de az su isteyen örtücülerden oluşan yutak alan bütçesinin artırılması gereklidir.

MERSİN Büyükşehir Belediyesi, SKİ Uyum Performans Hedefleri, TL, 2021

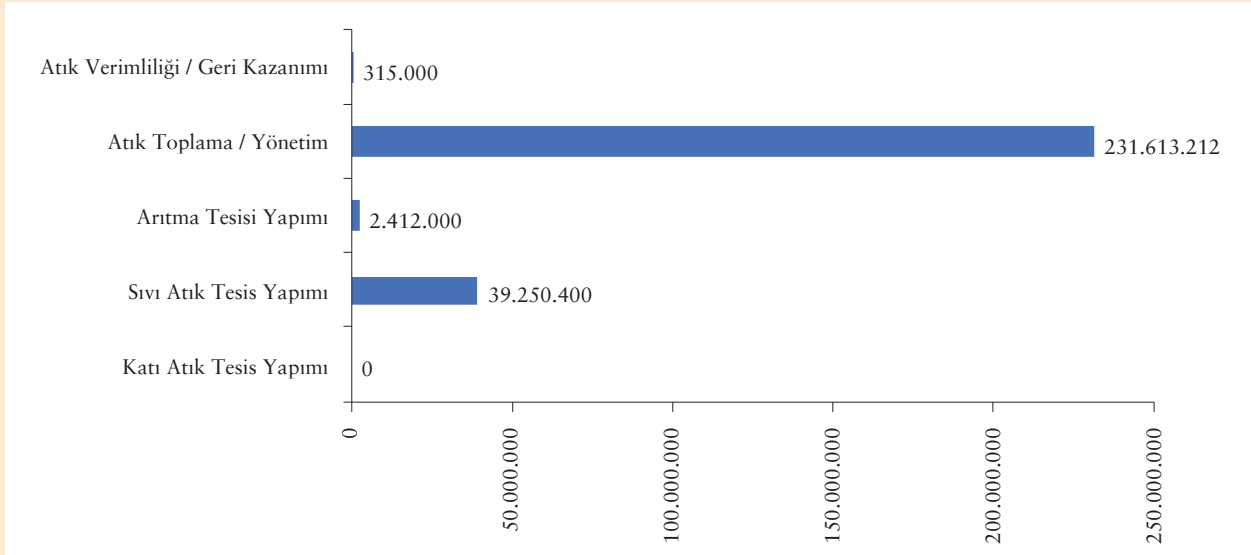

- Özellikle yağmur suyu kazanımı konusunda gerekli bütçe düzenlemeleri yapılmalıdır.

Atık Hedefleri Bütçesi:

- Atık hedefleri, ÇKİD bütçesinde % 38'lik payla en büyük harcama alanı olduğu yukarıda belirtilmişti. 273 milyon 590 bin TL bütçenin 231 milyon 610 bin TL'si atık toplama/yönetimine ayrılmıştır. Mersin atık bütçesini atık toplamak ve var olan tesisleri iyileştirmek için kullanmaktadır denilebilir.

MERSİN Büyükşehir Belediyesi, SKİ Atık Performans Hedefleri, TL, 2021

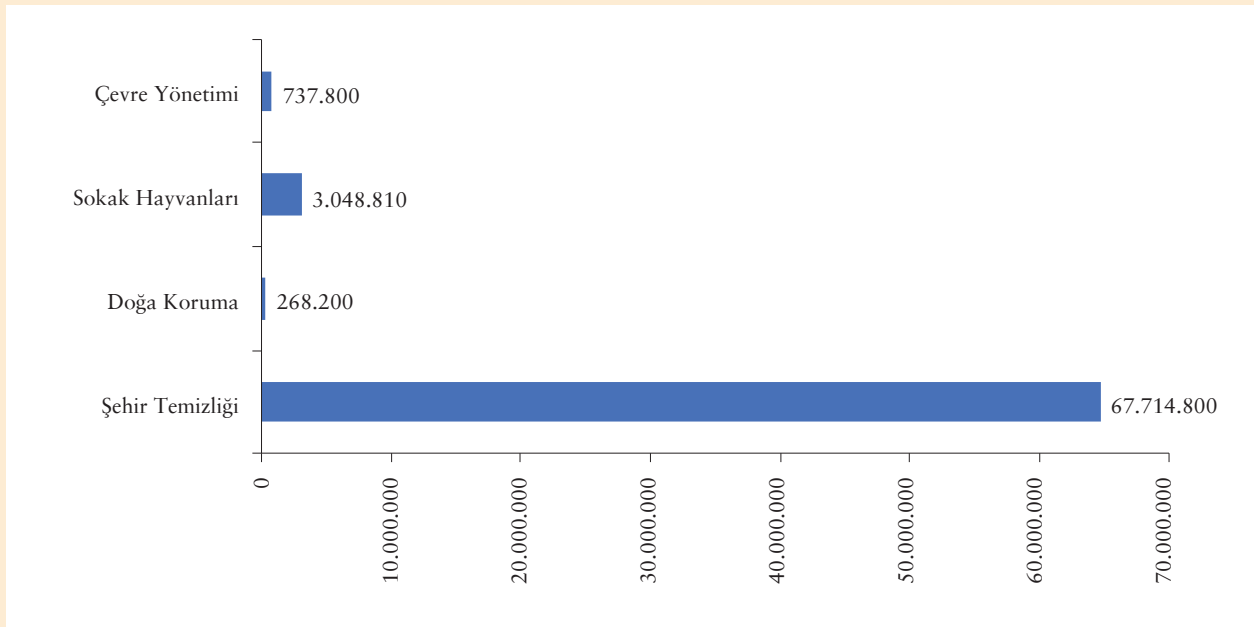

- 39 milyon 250 bin TL bütçeyle sıvı atık tesis yapımının içinde yağmur suyu deşarj istasyonları inşası da bulunmaktadır.
- Atık verimliliği ve geri kazanımı içinse 315 bin TL gibi oldukça düşük bir bütçe ayrılmıştır. Bu bütçeyi de yalnızca hafriyat atıkları oluşturmaktadır. Büyükşehirlerin hepsinde muhakkak bulunması gereken geri kazanım gibi atık verimlilik faaliyetleri Mersin BB ve bağlı kurumun performans planında bulunmamaktadır.

Diğer Çevre Hedefleri Bütçesi:

- Diğer çevre harcamaları 2021 yılı için 68 milyon 769 bin TL'dir. Bu bütçenin 64 milyon 715 bin TL'si, 2021 yılı Performans Programı'nda temizlik ve gürültü şikâyetlerinin çözümü adı altında tek bir performans hedefi olarak verilmiştir.
- Diğer bir kaynak (738 bin TL), belediyelerin geleneksel hedefleri içinde olan çevre bilincini artırma çalışmaları ve çevre denetiminden oluşmaktadır.
- 2021 yılı harcamalarında sokak hayvanlarının geçici bakımına ayrı bir bütçe ayrılmıştır (3 milyon TL). Bu bütçe içerisinde barınma, beslenme ve sağlık kontrolleri bulunmaktadır.

MERSİN Büyükşehir Belediyesi, SKİ Diğer Çevre Performans Hedefleri, TL, 2021

- Doğa koruma harcamalarına 268 bin TL ayrılmıştır. Bu bütçe özellikle gençler ve çocukların bilinçlendirilmesi yönünde genişletilebilir.

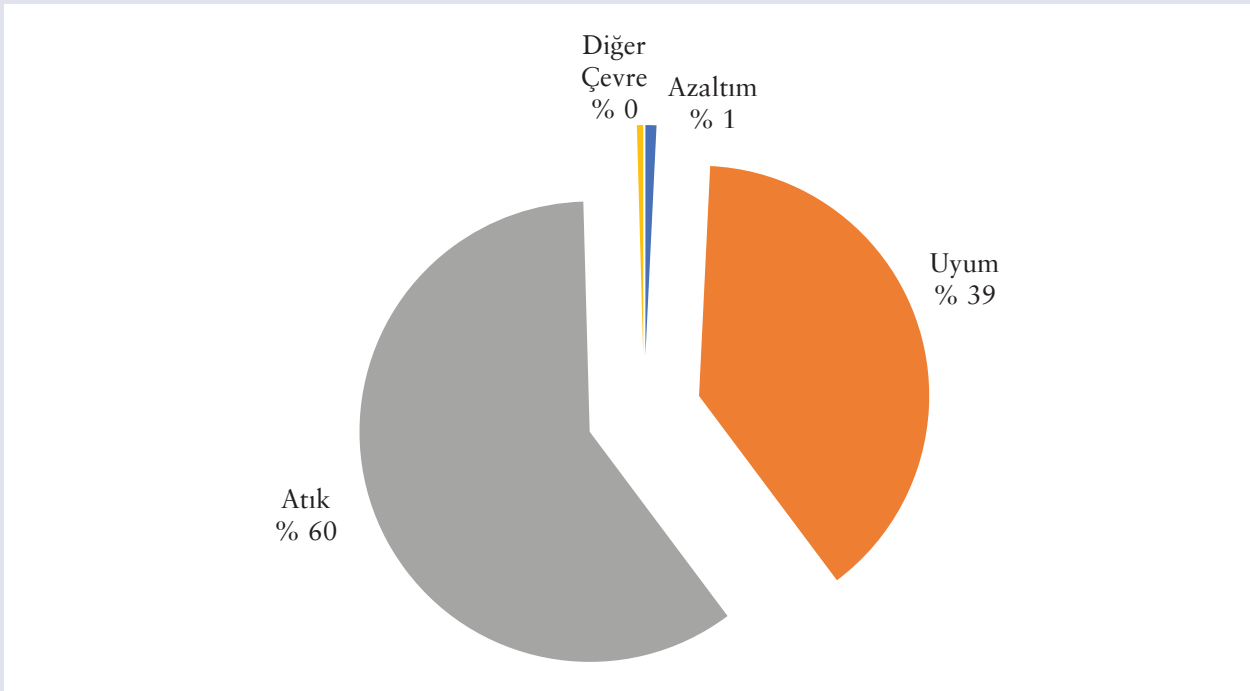

14) MUĞLA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE BAĞLI KURUMLARI

ÇKİD performans hedefleri bütçesinin dağılımı:

- Muğla BB ve SKİ'nin (MUSKİ) ÇKİD ile ilgili performans hedefleri toplamı 336 milyon 567 bin TL'dir.
- Uyum ile ilgili olanlar toplam ÇKİD hedefleri bütçesinin % 39'unu (131 milyon TL) oluşturmaktadır.
- Atık yönetimi ile ilgili olarak en yüksek pay ayrılmıştır. Bu pay % 60'tır (200 milyon TL).
- Azaltım ile ilgili olanlar % 1'ini (2 milyon 600 bin TL) oluşturmaktadır ve diğer şehirlerle kıyaslandığında en düşük azaltım hedefi payıdır.

MUĞLA Büyükşehir Belediyesi, SKİ ÇKİD Performans Hedefleri, 2021

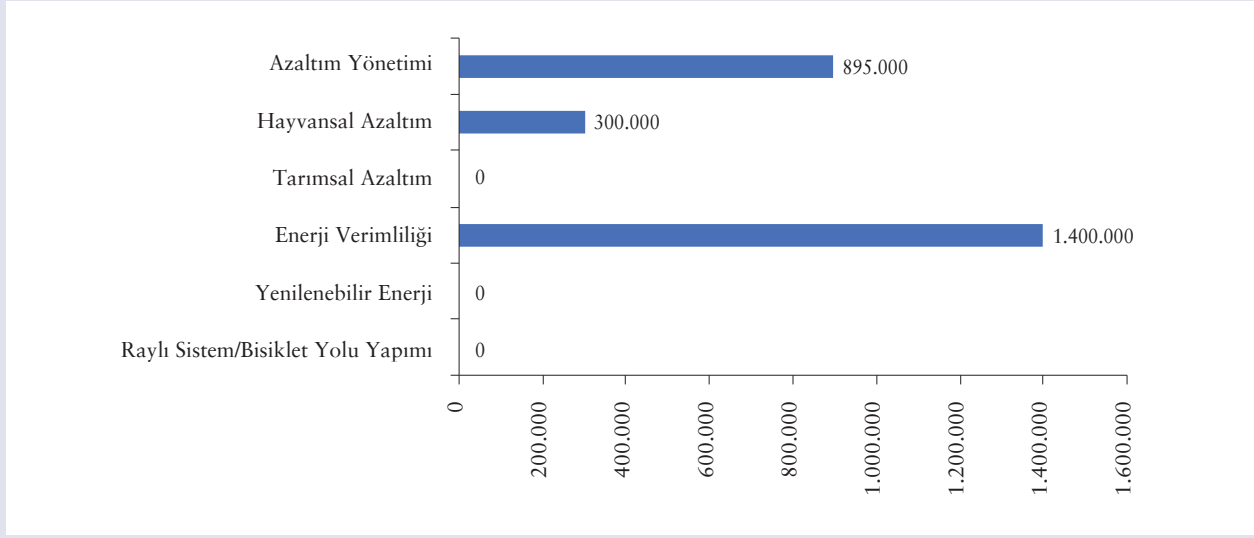

Azaltım Hedefleri Bütçesi:

- ÇKİD performans hedefleri bütçesi dağılımında azaltıma ayrılan payın sadece % 1 olduğu görülmektedir. Bir büyükşehir olarak mevcut sera gazı salımına ek olarak Muğla BB'nin sınırları içerisinde 3 kömürlü termik santral ve maden alanları bulunmaktadır. 2021 yazı mega yangınlarında da önemli miktarda karbon yutak alanı ormanlık alan yok olmuştur. Azaltıma daha fazla bütçe ayrılmalıdır.

- Her ne kadar Muğla BB ve SKİ dahilinde geçtiğimiz yıllarda GES projeleri, GES dönüşümü, bisiklet ve toplu taşıma bilincini kent genelinde yaygınlaştırma, enerji verimliliğini artırma gibi hedeflere kaynak ayrılmış olsa da 2021 yılı performans programlarında yenilenebilir enerji üretimi için de kaynak olmadığı görülmektedir. Güneş enerjisi başta olmak üzere, yenilenebilir enerji üretimi için kaynak ayrılmalıdır.

MUĞLA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Azaltım Performans Hedefleri, TL, 2021

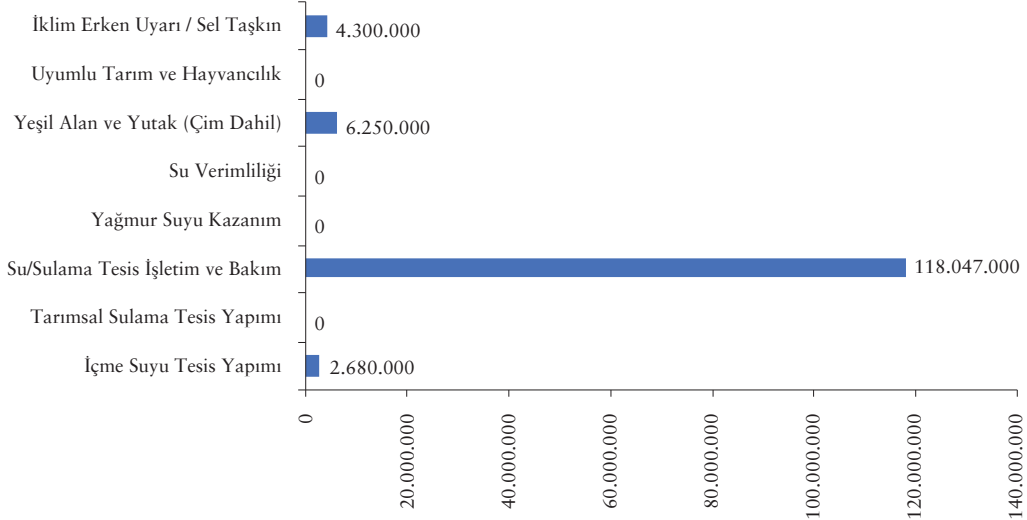
- Muğla BB 2021 Performans Programı'nda raylı sisteme yönelik bir bütçe ayrılmamıştır. Bisiklet kullanımını artırmak ve uzaktan taşımaya son verecek yerel tarımın desteklenmesi hedefleri daha önce olduğu gibi programa alınmalıdır.
- Enerji verimliliği kısmı en çok kaynak ayrılan başlık olarak görünse de burada sadece arıtma çamurundan elektrik üretimi yer almaktadır.
- Tarımda da yenilenebilir enerji kullanımı desteklenmelidir.

Uyum Hedefleri Bütçesi:

- En yüksek bütçe ayrılan uyum hedefi su/sulama tesis işletim ve bakımındır.
- Su verimliliğine kaynak ayrılmadığı görülmektedir.
- Bölgedeki kuraklık ve su kıtlığı dikkate alındığında su verimliliği, yağmur suyunun hasadı, depolanması ve geri kazanımı ve tarımsal sulama tesis ve yapımına kaynak ayrılmalıdır.

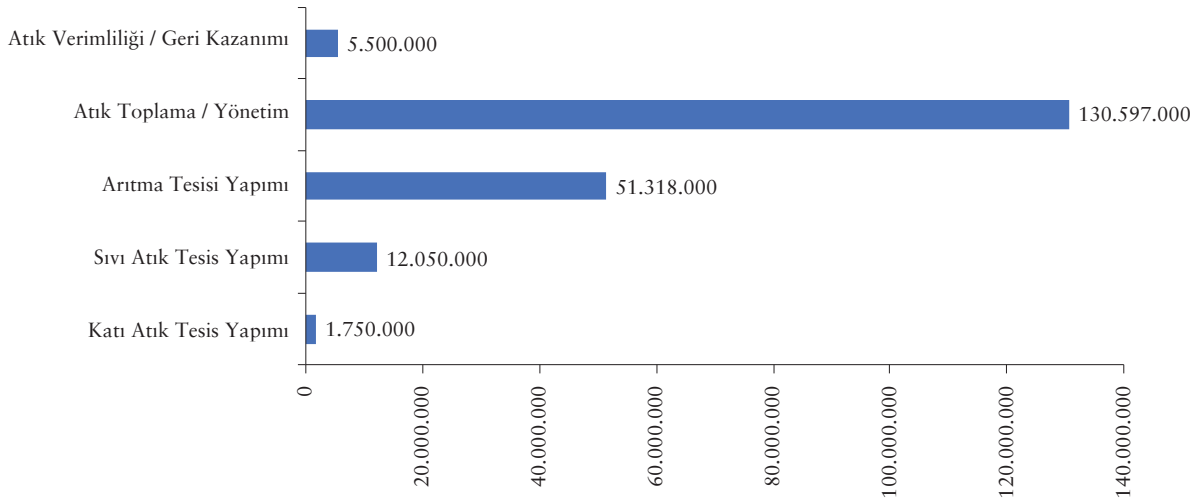
MUĞLA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Uyum Performans Hedefleri, TL, 2021

Atık Hedefleri Bütçesi:

- En çok kaynağın atık toplama/yönetim konusuna ayrıldığı görülmektedir. Toplam 201 milyon olan atık bütçesinin 130 milyon TL'si atık toplama için ayrılmıştır.
- Arıtma tesisine ayrılan kaynak çok düşüktür.

MUĞLA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Atık Performans Hedefleri, TL, 2021

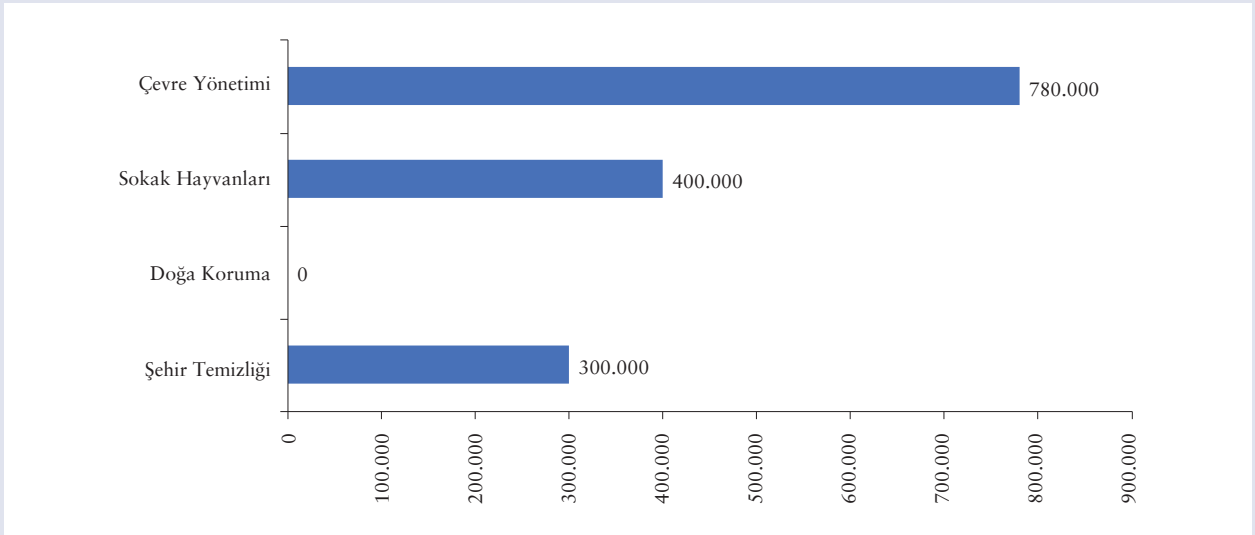

- İçerisinde atık suların geri kazanımı, sıfır atık kutularının yaygınlaştırılması, atık ayrıştırma ve geri kazanım ve benzeri atık verimlilik faaliyetleri bulunduğu atık verimliliği ve geri kazanımı için ayrılan kaynak çok küçüktür, bu alana daha çok kaynak ayrılmalıdır.

Diğer Çevre Hedefleri Bütçesi:

- Çevre bilincinin geliştirilmesi vb. doğa koruma hedefine kaynak ayrılmalıdır.
- En çok kaynak ayrılan çevre yönetimi içerisinde yer alan gürültü konusunda denetlemeler hedeflenmiş ama kaynak ayrılmamıştır. Muğla gibi turizm yoğun bir büyükşehirde bu konuya da yer verilmelidir.

MUĞLA Büyükşehir Belediyesi, SKİ Diğer Çevre Performans Hedefleri, TL, 2021

- Çevre analizi laboratuvarı kurulması ve tüm atık su içme suyu ve yağmur suyu yapılarının coğrafi bilgi sistemine aktarılması için çevre yönetimi başlığı altında önemli bir bütçe ayrıldığı görülmektedir.
- Doğa koruma hedefine kaynak ayrılmadığı görülmektedir. İçerisinde çevre bilincinin geliştirilmesi vb. konular olan bu hedef için de kaynak ayrılmalıdır.

14 BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİNİN BÜTÇELERİNİN TOPLU DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, yukarıda ÇKİD ile ilgili 2021 performans hedefleri ayrı ayrı incelenen 14 büyükşehir belediyesi (BB) ve bağlı kurumu (BK) için genel değerlendirmeler yapılacak; incelenen büyükşehir belediyeleri ve daha küçük bütçeli diğer büyükşehir belediyeleri için iklim değişikliği ile mücadele kapsamında bütçelerine yönelik öneriler geliştirilecektir.

14 büyükşehir belediyesinin bütçelerinin azaltım, uyum, atık ve diğer çevre alanları altındaki payları **Tablo III.1**'de verilmektedir. Tabloda büyükşehir belediyeleri ve bağlı kurumların ÇKİD payları, azaltım hedefinin oranına göre büyükten küçüğe dizilmiştir.

Tablo III.1:
14 Büyükşehir Belediyesi ve Bağlı Kurumları ÇKİD ile İlgili Bütçelerin Dağılımı %

	AZALTIM	UYUM	ATIK	DİĞER
GAZİANTEP BB ve BK	46	39,5	14	0,5
ANTALYA BB ve BK	39	19	40	1
ANKARA BB ve BK	32,5	40	27	0,5
İSTANBUL BB ve BK	30	28	38	4
MERSİN BB ve BK	24	28	38	10
BURSA BB ve BK	21	55	14	10
KOCAELİ BB ve BK	12	39	48	1
KAYSERİ BB ve BK	11	62	25	2
BALIKESİR BB ve BK	11	58	28	28
İZMİR BB ve BK	10	48	38	4
MANİSA BB ve BK	7,5	39	52,7	0,88
KONYA BB ve BK	4	44	41	11
ADANA BB ve BK	3	60	23	14
MUĞLA BB ve BK	0,77	39	59,8	0,44

Kaynak: www.kahip.org, Gösterge 7.

2021 performans programının incelenmesinden elde edilen sonuçlara göre; 2021 bütçesi içinde, toplam ÇKİD bütçesi içinde azaltıma % 20'nin üzerinde pay ayıran büyükşehirlerin başında Gaziantep BB ve BK gelmektedir. Bu büyükşehri Antalya, Ankara, İstanbul, Mersin ve Bursa izlemektedir. Bunlar arasından azaltım payı büyük olmakla beraber örneğin Ankara, Mersin ve Bursa'nın azaltım payı, uyum payından daha düşüktür. Antalya, İstanbul ve Mersin'in azaltım payı ise atık için ayrılan paydan daha düşüktür. Dolayısıyla Gaziantep incelenen tüm büyükşehirler arasında azaltım payı en büyük olan; aynı zamanda azaltıma, hem uyum hem atık bütçesinden daha çok pay ayıran tek büyükşehir belediyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehirlerin azaltım paylarının içeriği aşağıda incelenecektir. Ancak burada Gaziantep'in 2021 yılında güneş enerjisi santraline ayırdığı payın bu olumlu tabloyu ortaya çıkarttığını belirtelim.

AZALTIM

Küresel ısınma ve iklim krizine önemli etkisi olan kentlerin, azaltım hedeflerinin daha önemli bir paya sahip olması beklenmelidir. İncelenen 14 BB ve BK'nın 13'ünün performans hedefleri içinde azaltım için ayırdığı payın, uyum ya da atık hedeflerinden düşük olması olumsuz bir durum olarak dikkat çekicidir.

Tablo III.2'de büyükşehirlerin, azaltım hedeflerinin hangi alanlarda olduğu incelenmektedir. Azaltım hedeflerinin alanları arasında raylı sistem ve bisiklet yolu gibi ulaşım kaynaklı azaltım hedefleri, yenilenebilir enerji üretimi, yenilenebilir enerji kullanımı ve enerji verimliliği, tarımsal ve hayvansal azaltım ve azaltım yönetimi gibi alanlar yer almaktadır.³

Tablo III.2
14 Büyükşehir Belediyesi, 2021 Performans Programı Azaltım Bütçeleri, TL

	TOPLAM İÇİNDE AZALTIM PAYI %	RAYLI SİSTEM VE BİSİKLET YOLU BÜTÇESİ, TL	YENİLENEBİLİR ENERJİ ÜRETİM, TL	YENİLENEBİLİR ENERJİ KULLANIMI VE ENERJİ VERİMLİLİĞİ, TL	TARIMSAL AZALTIM, TL	HAYVANSAL AZALTIM, TL	AZALTIM YÖNETİMİ, TL	TOPLAM
GAZİANTEP BB ve BK	46	6.233.902	243.950.000	12.153.902				262.337.804
ANTALYA BB ve BK	39	423.000.000	1.000.000	10.500.000				434.500.000
ANKARA BB ve BK	32,5	551.300.000	500.000	373.150.000		500.000	2.000.000	927.450.000
İSTANBUL BB ve BK	30	2.688.096.600	711.000	403.259.727			967.200	3.093.034.527
MERSİN BB ve BK	24	26.000.000	691.000	132.297.000	921.000	7.188.910	1.000.000	168.097.910
BURSA BB ve BK	21	104.701.000	374.400				710.400	105.785.800
KOCAELİ BB ve BK	12	124.350.000	9.094.614	7.680.000				141.124.614
KAYSERİ BB ve BK	11	41.800.000	30.000	7.473.200				49.303.200
BALIKESİR BB ve BK	11		7.838.546	36.855.496	400.000	190.000	107.000	45.391.042
İZMİR BB ve BK	10	215.833.000	17.700.000	15.591.999	9.806.000	0	2.507.000	261.437.999
MANİSA BB ve BK	7,5		24.481.831	13.717.240				38.199.071
KONYA BB ve BK	4	20.000.000	1.000.000	195.000	1.700.000			22.895.000
ADANA BB ve BK	3	37.320.000		500.000				37.820.000
MUĞLA BB ve BK	0,77			1.400.000		300.000	895.000	2.595.000
TOPLAM 14 BB VE BK		4.238.634.502	307.371.391	1.014.773.564	12.827.000	8.178.910	8.186.600	5.589.971.967
İSTANBUL HARİÇ TOPLAM		1.550.537.902	306.660.391	611.513.837	12.827.000	8.178.910	7.219.400	2.496.937.440

Kaynak: www.kahip.org, Gösterge 7.

Tablo III.2'den görülen en büyük sonuç, zaten ÇKİD içinde düşük paya sahip azaltım hedefleri bütçesinde, en önemli payın raylı sisteme ayrılmış olmasıdır. Bir başka deyişle, **Tablo III.2'**nin son iki satırından da anlaşılacağı gibi, 14 BB ve BK için toplam 5 milyar 590 milyon TL olan azaltım bütçesinin 4 milyar 239 milyon TL'si raylı sistem için kullanılmaktadır.

Tablo III.2 büyükşehirler bakımından incelendiğinde, 14 BB ve BK'nın içinden 9 BB ve BK'da azaltım hedefi bütçesinin tamamına yakınının raylı sisteme gittiği görülmektedir. Raylı sisteme geçiş, büyükşehirler için azaltım hedefine hizmet etmekten çok ulaşım hedefine hizmet etmektedir. Ama dolaylı olarak tabii ki karbon emisyon azaltımı için raylı sistem ulaşım ağının önemli olduğu vurgulanmalıdır. Ancak, elektriğin fosil yakıtlardan üretilmiş olabileceği dikkate alındığında, raylı sistemin azaltım hedefine oldukça dolaylı bir katkısının olduğu anlaşılmaktadır. Raylı sistem dışında diğer azaltım alanlarına bütçe ayrılmalıdır.

Çok az büyükşehirde (Antalya, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Konya, Mersin⁴) düşük bütçeli bisiklet yolu bütçesi bulunmaktadır. 2021 performans programları incelendiğinde, bu büyükşehirlerin bisiklet yolu için ayırdıkları 23 milyon 206 bin TL gibi küçük bir bütçeleri olduğu görülmektedir. Bū-

³ Sınıflandırmanın ayrıntıları için bkz. Ek 1.

⁴ Parantez içinde ismi belirtilen büyükşehirler konu ile ilgili kaynak ayıran şehirlerdir.

yükşehirlerin bisiklet yolu bütçelerini artırmaları ve teşvik etmeleri azaltım hedefleri üzerinde net olarak olumlu bir etki yaratacaktır.

Gaziantep ve Manisa azaltım bütçesinin içinden önemli bir kaynağı güneş enerjisi santralleri için ayırmıştır. Gaziantep azaltım bütçesinin % 93'ü yenilenebilir enerji santrallerinin kurulması için kullanılmaktadır. Benzer şekilde Manisa azaltım bütçesinin % 64'ünü güneş enerjisi santrali kurulması için ayırmıştır. Güneş enerjisi santrallerinin kurulmasının incelenen birçok büyükşehir için uygun iklim koşulları nedeniyle çok kolay olacağı vurgulanabilir. Büyükşehirlerin çoğu güneş enerjisine, İzmir, Mersin ve Muğla çamurdan enerji üretimine, Bursa metan gazından enerji üretimine küçük bütçeler ayırmıştır. Ayrılan bu bütçeler artırılmalıdır. Çöp gazından enerji üretimi büyükşehirlerin gündemine girmemiştir. Yüksek nüfuslu büyükşehirlerde çöp ayrıştırma ve çöp gazından enerji üretimi önemli bir enerji kaynağı olabilir. Bu hedefin olmaması en önemli eksikliklerden biridir. Belirtmeliyiz ki çöpten enerji üretimi vahşi yakma yoluyla değil; sürdürülebilirlik, döngüsel ekonomi ve sıfır atık prensiplerine uygun olarak gerçekleştirilmelidir.

Ankara, İstanbul, Mersin ve Balıkesir'in yenilenebilir enerji kullanımı ve enerji verimliliği ile ilgili diğer belediyelere göre daha büyük bütçeleri bulunmaktadır. Düşük emisyonlu otobüsler ile ulaşımın sağlanması, belediye binalarında ve belediyeye ait park, bahçe ve işletmelerde enerjinin verimli kullanımı, çeşitli alanlarda elektrik giderlerinin azaltımı, arıtma tesislerinde, otobüslerin temizliğinde ve benzeri ihtiyaçlarda yenilenebilir enerji kullanımı, bu büyükşehirlerin hedefleri arasında yer almaktadır. Diğer büyükşehirlerde de yenilenebilir enerji kullanımı ve enerji verimliliği için bütçe ayrıldığı görülmektedir ancak, **Tablo III.2'**den anlaşılacağı gibi bunların bütçeleri çok küçüktür. Bu alana bütçe ayrılması ayrılan bütçelerin artırılması çok önemlidir. Yenilenebilir enerji kullanımı ve enerji verimliliği, aslında, insan sermayesinin geliştirilmesi ve bilinçlendirilmesi ile büyük sıçramalar sağlanabilecek bir hedeftir.

Büyükşehirlerin yakın çevrelerinde var olan tarım faaliyetlerinin desteklenmesinin, halka şehir tarımcılığına yönelik teşvik ve eğitimlerin sağlanmasının –özellikle uzaktan taşımanın neden olduğu fosil yakıt kullanımını bertaraf edeceği için– azaltıma katkısı olduğu düşünülebilir. Bu nedenle, uzaktan taşımayı azaltacak kent tarımcılığına da azaltım hedefleri içinde, yenilenebilir enerji kullanımı ve verimliliği alanında yer verilmiştir. Bu çerçevede örneğin köylü pazarı kurmak, üreticiye eğitim ve destek vermek (Ankara, Gaziantep, İzmir, İstanbul, Kayseri, Kocaeli, Konya, Mersin, Muğla), jeotermal ve güneş enerjisine dayalı seracılık yapmak (Ankara, Balıkesir, İzmir) gibi alt alanlara bütçe ayrılmadığı görülmektedir. Güneş enerjisinin tarımsal üretimde kullanılmasına daha çok bütçe ayrılması gereklidir. Jeotermal enerji yenilenebilir enerji türleri arasında kabul edilse de çıkarılması sırasında tatlı su kaynaklarıyla karışması; çıkarıldıktan sonra ortaya çıkan kimyasal gazların toprağın altına re-enjeksiyon yöntemiyle geri gönderilmemesi durumunda çevreye zarar verebilmektedir.⁵ Bu nedenle bu enerjinin üretim, kullanım ve denetlenmesinde çevre halkının, ilgili STK'ların ve konu ile ilgili bilim insanların görüşlerine önem verilmelidir.

Bunların dışında azaltım hedefli tarım ve hayvancılık faaliyetleri çok spesifik özellikler taşıyan faaliyetler olmak zorundadır. Organik tarım uygulamaları ve tarımda kompost uygulamalarına verilen destek, metan gazı salımını azaltacak küçükbaş hayvanların yem ve ırk verimliliğini geliştirecek hayvancılık uygulama ve destekleri bu kapsamda örnek verilebilir.⁶ Bu konuda milyon TL mertebesinde bütçe ayıran üç büyükşehir İzmir, Konya ve Mersin'dir. **Tablo III.2'**de Ankara, Balıkesir, Muğla'nın çok küçük de olsa tarımsal azaltıma ve hayvansal azaltıma yönelik bütçeleri dikkat çekmektedir. Diğer sekiz büyükşehir belediyesinde ise bu başlığa hiç bütçe ayrılmamıştır. Tarımsal üretime katkıda bulunan ve hayvancılık yapan orta büyüklükteki kentlerin tarım ve hayvancılıkta metan ga-

⁵ <https://www.wwf.org.tr/?10120/Jeotermal-enerji-tehdit-olmasin>

⁶ Metan gazının sera gazı salımına katkısının ve metan gazı üretiminde tarımın rolünün önemi 2021 IPCC raporunda da yer almaktadır. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM.pdf

zı salımını azaltacak tedbirlere yönelik bütçe ayırmaları, tarımda kompost uygulamaları ve organik tarımcılığı desteklemeleri önemlidir.

Tablo III.2'de yer alan azaltım yönetimi, iklim değişikliği eylem planlarının yapılması, yaygınlaştırılması ve sera gazı ölçüm çalışmaları gibi hedeflere ayrılan bütçeleri kapsamaktadır. Azaltım yapabilmek için öncelikle sera gazı salımının ölçülmesi ve eylem planı yapılmış olması gerekli olduğundan; bu hedef azaltım hedefinin altına yerleştirilmiştir. İklim eylem planı bir kez yapıldıktan sonra bir süre yeniden bütçe ayrılması gerekmeyen bir hedef olarak değerlendirilmektedir. Oysa, iklim eylem planının içselleştirilmesi, uygulanması ve yaygınlaştırılması için bütçede her yıl, sera gazının ölçümü ve güncellenmesi konusunda kaynak ayrılması önemlidir. Sadece yedi büyükşehirde azaltım yönetimi bütçesi olması dikkat çekicidir. Bilindiği gibi, BM nezdinde, Belediye Başkanları İklim Sözleşmesi (Compact of Mayors) 2014 yılında imzalanmıştır. Bu sözleşmeye çalışmamızda incelenen 14 belediyeden 9 büyükşehir belediyesi imza atmış durumdadır. Bunlar Adana, Antalya, Bursa, İstanbul, Gaziantep, İzmir, Kocaeli, Mersin ve Muğla büyükşehir belediyeleridir. Sera gazı envanteri, azaltım hedefi, yerel iklim eylem planı ve izleme mekanizması, sözleşmenin uygulanmasına yönelik göstergeler olarak belirtilmiştir.⁷ Ancak bu göstergeler arasında iklim değişikliği ile mücadele için belediyelerin ayırdıkları kaynağın izlenmesi yer almamaktadır. **Tablo III.2'**de görüldüğü gibi, imzacı olan büyükşehirlerden Adana, Antalya, Gaziantep ve Kocaeli 2021 performans programlarında bir bütçe ayırmamıştır. Ankara ve Balıkesir ise sözleşmeyi imzalayan büyükşehirler arasında olmamalarına rağmen bütçe ayırmışlardır.

UYUM

Tablo III.3'ten 14 büyükşehir ve bağlı kurumlarının uyum hedeflerinin hangi alanlarda yoğunlaştığı izlenebilir. **Tablo III.3'**ün son satırlarına bakıldığında toplam 14 BB ve BK'nın uyum hedefi için ayırdıkları bütçedeki en önemli payın, içme suyu tesisi yapımına yönelik olduğu görülebilir. İçme suyu temini, büyükşehir belediyelerinin bağlı kurumlarından olan su kanalizasyon dairelerinin yerine getirdiği geleneksel hizmetlerin başında gelmektedir. Su temini, küresel ısınma ve iklim krizi ile artan kuraklık ve su kıtlığı dikkate alındığında uyum hedefi ile ilgili önemli bir alandır. İçme suyu tesisi yapımı, tarımsal sulama tesisi yapımı ve bu sulama tesisi ve içme suyu tesislerinin işletilmesi bir arada düşünüldüğünde, toplam uyum bütçesinin % 60'ının tesis yapımı ve işletilmesi ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Sulama dışında kalan bütçeden en büyük payı yeşil alanlar almaktadır. Yeşil alanların özelliikle karbon yutağı işlevi ön planda olmalıdır. Ancak 14 büyükşehir belediyesi faaliyet raporları incelendiğinde, çim ekimi ve bakımının önemli bir faaliyet olduğu görülmektedir. Oysa çim aşırı su isteyen bir örtücüdür ve uyum harcamalarındaki payı ayrıştırılamamaktadır. O nedenle bu alandaki bütçelerin uyum karşıtı olabilecek bir hedef içerdiği akılda tutulmalıdır. Büyükşehir belediyeleri, az su isteyen, yörenin doğasına uygun yer örtücülere geçmeli ve çim ekiminden vazgeçmelidirler. Geleneksel çayır çimen ile aşırı su tüketiminin önüne geçilmelidir. Şehir ormanları performans hedefleri içinde özel olarak belirtilmemiştir. Şehir ormanları için bütçe eklenmelidir.

Biyçeşitliliğin ve endemik türlerin korunması, zararlılarla organize ve biyolojik mücadele yeşil alan ve yutak alanına dahil edilmiştir. Biyçeşitliliğin ve endemik türlerin korunması hedefleri arasında Ankara (Ankara Kedisi, Ankara Keçisi, Ankara Tavşanı endemik türlerinin sayısının korunması), Balıkesir (Balıkesir florasında yetişen bitkilerin ilçelere göre belirlenmesi, kitap broşür vb. tanıtım faaliyetleri yapılması, arazi tespitine başlanıp floradaki ekonomik değerli bitkilerin tespitinin yapılması, kırmızı mercanların korunması), İstanbul (biyçeşitliliğe yönelik faaliyetler), İzmir (biyçeşitlilik ve ekoloji konusunda araştırma ve koordinasyon ve farkındalığı artırıcı faaliyetler) büyükşehir be-

lediyeleri bütçe ayırmıştır. Çok kısıtlı bütçe ayrıldığı görülen biyoçeşitlilik ve endemik türlerin korunması alt alanına büyükşehirler bütçe ayrılmadığıdır.

İzmir, Kayseri ve Mersin’de, zararlılarla mücadelede kimyasal yöntemler ayrıştırılabilmiş ve uyum hedeflerine bu mücadelenin biyolojik yollarla yapıldığı anlaşılan bütçeler dahil edilmiştir. Vektörlerle mücadele ya da zararlılarla mücadele isimi altında kimyasal mücadele yerine biyolojik mücadeleye bütçe ayrılmadığıdır.

Yağmur suyu, İzmir hariç büyükşehirlerin tümünde,⁸ kanalizasyon idarelerin bir görevi olarak, kanalizasyon sistemine dahil edilme için yapılan tesislerin içinde yer almaktadır. İklim değişikliğine uyum çerçevesinde amaç, yağmur suyunun depolanıp yeniden kullanımının sağlanmasına bütçe ayrılmasıdır. İklim krizine bağlı olarak kuraklık tehdidi, su ve gıda güvenliği çerçevesinde, yağmur hasadı, şehirlerin mutlaka başvurması gereken bir uygulamadır ve büyükşehir belediyelerinin gündemine girmelidir.

Su verimliliği alanı, incelenen 14 büyükşehirin bütçe ayırdığı bir alandır. Ancak, İstanbul, Mersin ve Gaziantep dışında su verimliliği için ayrılan bütçeler çok düşüktür. Suyun verimli kullanımı, bir yandan neredeyse incelenen tüm büyükşehir belediyesinin uyguladığı kaçak ve kayıpların izlenmesi gibi teknik ve SCADA gibi yazılım yatırımlarını gerektirirken, diğer yandan eğitim ve bilinçlendirmeyi içerdiği için daha düşük bütçe ile önemli sonuçlar alınabilecek bir alandır. Bu bilinçlendirme vatandaşlara yönelik olduğu kadar belediye çalışanlarına yönelik olmalıdır. 2021 performans programlarının incelenmesinden, çok az sayıda büyükşehirde (İstanbul, İzmir) araç ve tesis bakımında atık suyun yeniden kullanıldığı görülmektedir.

Tablo III.3
14 Büyükşehir Belediyesi, 2021 Performans Programı Uyum Bütçeleri, TL

	TOPLAM ÇKİD BÜTÇESİ İÇİNDE UYUM PAYI %	İÇME SUYU TESİS YAPIMI	TARIMSAL SULAMA TESİS YAPIMI	SU/SULAMA TESİS İŞLETİM VE BAKIM	YEŞİL ALAN VE YUTAK (ÇİM DAHİL)	YAĞMUR SUYU KAZANIM	SU VERİMLİLİĞİ	UYUMLU TARIM VE HAYVANCILIK	İKLİM ERKEN UYARI/SEL TAŞKIN	TOPLAM
KAYSERİ BB ve BK	62	74.044.000	5.500.000	104.418.000	82.323.500		2.200.000	2.586.800		271.072.300
ADANA BB ve BK	60	330.550.000		149.100.000	186.517.000		10.250.000			676.417.000
BALIKESİR BB ve BK	58	9.442.235		114.853.849	108.042.369		3.638.131	5.613.000		241.589.584
BURSA BB ve BK	55	30.958.301	19.769.162	25.354.088	188.208.000		9.963.615		2.145.531	276.398.697
İZMİR BB ve BK	48	240.827.033		299.809.000	517.278.000	113.144.556	6.401.500	32.876.000	50.637.223	1.260.973.312
KONYA BB ve BK	44	49.575.000		73.700.000	119.609.000		870.000		280.000	244.034.000
ANKARA BB ve BK	40	758.253.000	2.000.000	266.101.000	94.100.000		8.140.000	7.500.000		1.136.094.000
GAZİANTEP BB ve BK	39,5	122.585.000		90.000	79.050.000		24.000.000			225.725.000
KOCAELİ BB ve BK	39	210.871.832	2.050.000	192.700.833	50.163.000		7.386.341	900.000	796.675	464.868.681
MANİSA BB ve BK	39	119.641.895	3.540.389	5.716.931	10.168.311		6.033.939	2.105.291	50.415.656	197.622.412
MUĞLA BB ve BK	39	2.680.000		118.047.000	6.250.000				4.300.000	131.277.000
İSTANBUL BB ve BK	28	708.489.566		615.876.596	1.074.813.170		233.065.838	66.434.120	235.060.623	2.933.739.913
MERSİN BB ve BK	28	59.013.500	10.809.800	34.072.588	28.042.500		65.389.000			197.327.388
ANTALYA BB ve BK	19	192.350.000		5.610.000	14.120.000		6.000.000			218.080.000
TOPLAM 14 BB VE BK		2.909.281.362	43.669.351	2.005.449.885	2.558.684.850	113.144.556	383.338.364	118.015.211	343.635.708	8.475.219.287
İSTANBUL HARIÇ TOPLAM		2.200.791.796	43.669.351	1.389.573.289	1.483.871.680	113.144.556	150.272.526	51.581.091	108.575.085	5.541.479.374

Kaynak: www.kahip.org, Gösterge 7.

8 Ancak, Ankara’da olduğu gibi, bazı büyükşehirlerde bu çalışmalara iştirakler üzerinden başlanmıştır. İştiraklerin inceleme kapsamına alınmadığı daha önce belirtilmiştir.

Su verimliliği alanı, deniz suyunun tuzsuzlaştırılması alt alanını da içermektedir. Bu hedef sadece İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2021 performans programında yer almaktadır. Deniz suyunun tuzsuzlaştırılması diğer bir deyişle "desalinasyon" uygulamaları iklim kriziyle mücadele ve sürdürülebilirlik açısından istenmeyen etkilere de yol açabilecek uygulamalardır. Bu uygulamanın her bölgenin kendi şartları dahilinde düşünülmesi, sürdürülebilirlik kriterlerine uyulması önemlidir.⁹ Kıyı şeridinde olan büyükşehir belediyelerinde dikkate alınması önerilen bir hedefdir. Ancak bundan önce su tasarrufu, yağmur suyu hasadı gibi yöntemler benimsenmelidir.

Tarımsal sulama tesisi yapımına 2021 hedefleri içinde yer veren 6 büyükşehir olduğu **Tablo III.3'**ten görülmektedir. Tarım sektörünün en çok su tüketen sektörlerin başında geldiği bir gerçektir. Tarım arazilerinin sulanmasında vahşi sulama yöntemleri yerine damla sulama gibi daha az suyun kullanıldığı yöntemlere geçilmeli ve teşvik edilmelidir. Vahşi sulamaya dayalı tarımsal sulama tesisi yapılmasına bütçe ayrılmamalıdır. Damlama sulamanın park ve bahçelerde de kullanılması önemlidir. Bu konuda, 2021 Performans Programı'nda hedefi olan tek büyükşehir belediyesi Manisa'dır.

Tablo III.3'te yer alan önemli bir uyum hedefi, uyumlu tarım ve hayvancılığa ayrılan bütçe ile ilgilidir. Sıcağa uyumlu tarım uygulamalarına destek, erozyon, çölleşme ve kuraklıkla mücadele gibi alt alanlar uyumlu tarım alanı içinde ele alınmıştır. Ayrıca, toprak verimliliğinin artırılması, uyumlu hayvancılık için verilen destekler ve hayvan sağlığının korunması, uyumlu tarım ve hayvancılık alanı altında yer almaktadır. **Tablo III.3'**te görüldüğü gibi, sadece yedi büyükşehir belediyesinde bu geniş başlığa cevap verecek hedefler olduğu görülmektedir. Orta büyüklükte ve tarımsal üretime eğilimi yüksek olan büyükşehirler açısından iklim krizinin etkilerine karşı tarımsal uyuma yönelik de bütçelerinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca, yetiştirilmesinde yoğun miktarda suya ihtiyaç duyulan tarımsal ürünler yerine daha az su isteyen ürünlere yönelik destek sağlanması ve bu konularda bilgi ve eğitimlerin verilmesi yerinde olur. Hayvan sağlığının korunması daha yaygın rastlanan bir hedefdir. Ancak hayvan sağlığı ve hayvancılığın desteklenmesi, daha önce belirtildiği gibi metan gazını azaltım hedefleriyle el ele gitmesi gereken bir hedef olarak dikkate alınmalıdır.

Sel ve taşkınlarla mücadele ve iklim uyarı sistemlerine, sıcak dalgalarına ayrılan kaynaklar da uyum hedefi altında ayrı olarak sınıflandırılmıştır. İklim erken uyarı sistemleri, büyükşehirler için kaynak ayrılması gereken bir hedefdir. Taşkınlar ile mücadele ve derelerin betonlaştırılmadan ıslahı için kaynak ayrılması önemlidir. Benzer şekilde, sayılan bu iklim olayları konusunda halkın bilgilendirilmesi, tedbirlerin alınması ve uyarılması açısından kaynak ayrılması önemlidir. Bu alanda bütçe ayrılmış yedi büyükşehir olduğu **Tablo III.3'**ten görülmektedir.

ATIK

Atık hedefi büyükşehirlerin, özellikle su ve kanalizasyon idarelerinin geleneksel olarak bütçe ayırdıkları hedeflerin başındadır. **Tablo III.4'**ün son iki satırındaki toplamlara bakıldığında sıvı atık tesisi inşasının en büyük harcama olduğu görülmektedir.

Sıvı atık tesisi inşası ve bunun içinde yer alan yağmur suyunun kanalizasyona katılması için yapılan inşaatlar en büyük paya sahiptir. İstanbul bu bütçenin üçte birini oluşturmaktadır. 3 milyar TL olan kanalizasyon tesisi inşası 1 milyar TL civarında bir arıtma tesisi bütçesi ile birlikte değerlendirilebilir. İncelenen 14 büyükşehirin, arıtma tesisi yapımına bütçe ayırması önemlidir. Ancak bu tesislerin geleneksel derin deşarj tesisi olmaması, ileri biyolojik arıtma tesisleri olarak planlanmalarının önemi, özellikle Marmara denizinde görülen müsilaajla birlikte özellikle vurgulanmalıdır. İncelenen performans programlarından, yapılan arıtma tesislerinin, derin deşarj mi yoksa ileri biyolojik arıtma mı olduğu anlaşılmamaktadır. O nedenle her türlü arıtma tesisi inşasına ayrılan bütçeler dikkate alın-

9 <https://yesilgazete.org/desalinasyon-susuz-kentlere-care-mi-akgun-ilhan/>

mış; büyükşehirler arasında, Antalya, İstanbul ve İzmir'in bu konuya önemli bir kaynak ayırdığı görülmüştür. Diğer yandan Ankara, Konya ve Muğla da arıtma tesislerine kaynak ayırmış büyükşehirlerdir.

Tablo III.4
14 Büyükşehir Belediyesi, 2021 Performans Programı Atık Bütçeleri, TL.

	TOPLAM ÇKİD BÜTÇESİ İÇİNDE AZALTIM PAYI %	KATI ATIK TESİS YAPIMI	ATIK TOPLAMA/ YÖNETİM	SIVI ATIK TESİS YAPIMI	ARITMA TESİSİ YAPIMI	ATIK VERİMLİLİĞİ/ GERİ KAZANIMI	TOPLAM
MUĞLA BB ve BK	59,8	1.750.000	130.597.000	12.050.000	51.318.000	5.500.000	201.215.000
MANİSA BB ve BK	52,7	15.284.970	91.665.919	107.934.343	25.578.232	27.282.801	267.746.265
KOCAELİ BB ve BK	48	51.500.000	173.962.335	300.934.079	29.670.623	12.501.744	568.568.781
KONYA BB ve BK	41	0	10.000.000	130.100.000	77.050.000	11.000.000	228.150.000
ANTALYA BB ve BK	40	0	30.620.000	144.404.000	271.550.000	0	446.574.000
İSTANBUL BB ve BK	38	1.320.811.180	1.308.767.949	1.056.440.000	341.803.652	8.006.633	4.035.829.414
İZMİR BB ve BK	38	0	312.330.000	525.009.473	165.044.915	3.512.500	1.005.896.888
MERSİN BB ve BK	38	0	231.613.212	39.250.400	2.412.000	315.000	273.590.612
BALIKESİR BB ve BK	28	9.197.792	47.126.209	46.050.056	6.121.256	9.412.833	117.908.146
ANKARA BB ve BK	27	0	309.071.000	389.822.000	71.360.000	0	770.253.000
KAYSERİ BB ve BK	25	0	23.103.000	69.426.000	12.355.000	5.640.000	110.524.000
ADANA BB ve BK	23	0	29.110.000	203.210.000	28.600.000	0	260.920.000
GAZİANTEP BB ve BK	14	10.000.000	13.650.000	52.910.000	3.500.000	577.000	80.637.000
BURSA BB ve BK	14	5.932.800	10.673.700	36.979.969	16.809.173	404.400	70.800.042
TOPLAM 14 BB ve BK		1.414.476.742	2.722.290.324	3.114.520.320	1.103.172.851	84.152.911	8.438.613.148
İSTANBUL HARİÇ TOPLAM		93.665.562	1.413.522.375	2.058.080.320	761.369.199	76.146.278	4.402.783.734

Kaynak: www.kahip.org, Gösterge 7.

Katı atık tesisi yapımı, çöp depolama için yapılan inşaatlar, çöp ve diğer katı atık bertarafı tesisi inşaatlarını kapsamaktadır. İstanbul dışındaki büyükşehirlerin katı atık ile ilgili olarak esas bütçeleri, çöplerin ve diğer atıkların toplanması ile ilgilidir. Diğer büyükşehirlerde katı atık tesisi inşaatına 2021 yılı itibariyle bir ekleme, iyileştirme yapmak için bütçe ayrılmamıştır.

Tablo III.4'te dikkat çeken en önemli alan atık verimliliği ve geri kazanım alanıdır. Bu alanın kapsamında atık ayrıştırma, atık azaltım, yeniden kullanım, sıfır atık kutularının yaygınlaştırılması, atık suların geri kazanımı, atık dönüştürme ve geri kazanım, eğitim, bilinçlendirme ve denetim faaliyetleri gibi atık verimliliği alt alanları yer almaktadır. Atık verimliliği hedeflerine ne kadar az kaynak ayırdığı, **Tablo III.4'**ün son satırından görülmektedir. Atık verimliliği alanına ayrılacak bütçenin tüm büyükşehirlerde artırılması ve atık dönüşümünün atık toplamadan daha yüksek bütçe ile hedeflenmesi önemlidir.

DİĞER ÇEVRE

Diğer çevre harcamaları toplam ÇKİD harcamaları içinde ortalama % 6 civarında bir bütçe ayrılan hedeftir (**Tablo III.1**). Bu hedef şehirlerin, meydanların, hallerin, kıyıların, plajların temizliğine ayrılan bütçeler, doğa koruma ve çevre bilinci eğitimleri, sokak hayvanlarının bakımı, hava kirliliği ölçümü ve çevre laboratuvarlarına ayrılan bütçeleri içermektedir. Bazı büyükşehirlerin temizlik harcamaları

ları, diğer malzemeler ile birlikte genel mal alımı hedefleri içinde kalmış ve ayrıştırılamamıştır. Ancak performans programlarında yer alan hedefler ayrı ayrı incelendiğinde, büyükşehirlerin, temizlik ve sokak hayvanlarına yönelik bir hassaslıkları olduğu söylenebilir.

Diğer çevre hedefi altında yer alan alanlardan biri farkındalık yaratmak ve eğitimler düzenlemektir. Yerel yönetimler Milli Eğitim Bakanlığı'nın okul müfredatında işlediği iklim değişikliği ve çevre bilinci konusunda yapılan derslerin pekiştirilmesine yönelik etkinlikler düzenleyebilirler. Bu çerçevede çocuklara, gençlere, öğretmenlere ve velilere yönelik belediyelere bağlı merkezler üzerinden doğa koruma, ekoloji ve çevre bilinci ile ilgili farkındalık oluşturulması için faaliyetler düzenlemesine kaynak ayrılmalıdır. Ölçüm ve çevre laboratuvarları ve denetleme faaliyetleri ise bütçe ayrılması gereken alt alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç Yerine

ÇKİD ile ilgili 2021 yılında ayrılan bütçe merkezi yönetim bünyesindeki 8 kurum için 43 milyar TL; 14 büyükşehir belediyesi için ise 24 milyar TL civarında olmuştur. Bu bütçenin KYGM, Milli Savunma Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü gibi kurumların bütçe ve harcamaları ile karşılaştırıldığında oldukça yetersiz olduğu anlaşılmaktadır.

ÇKİD ile ilgili özel ek bütçe gereklidir. Ek bütçe iklim değişikliğine olumsuz etkisi olan kurumların bütçelerinden karşılanabilir. İklim değişikliği ile mücadeleye yönelik çalışmaların finansmanı konusunda uluslararası kaynaklar ve karbon vergisi gibi tartışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada ayrıntılı olarak tartışıldığı gibi, küresel ısıtmaya olumsuz etkisi bulunan kurumların bütçelerinin içinden de iklim değişikliği ile mücadele için bir kaynak ayrılması düşünülmelidir. Örneğin nükleer ve hidrolik enerjiden güneş ve rüzgâr enerjisine aktarılacak kaynaklar bulunmaktadır. Sera gazı üretiminde ve doğaya verilen zararlarda en büyük paya sahip olan karayolları yerine demiryollarının inşasına ve şehirlerdeki raylı sistemlere kaynak ayrılabilir. Karayolları Genel Müdürlüğü'nün her yıl olduğu gibi yıl içinde artırılan bütçesinden ÇKİD hedefleri olan bütçelere aktarmalar yapılabilir.

Bir diğer örnek Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı'nın (ÇŞB) bütçesi üzerinden verilebilir. Bakanlığın ismine iklim değişikliği ibaresi 11 Ekim 2021'de Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı TBMM'de 6 Ekim 2021'de onaylamasından sonra eklenmiştir. ÇŞB 2021 bütçesi incelendiğinde, bakanlık bütçesinin % 70'inin şehircilikle ilgili olduğu görülmektedir. Bakanlığın gerçekleşmiş harcamalarına bakıldığında ise şehircilik için yapılan harcamaların, toplam bakanlık bütçesinin % 95'ine ulaştığı (2019 yılı için) tespit edilmiştir. Bu nedenle bakanlığın şehircilik ile ilgili bütçesinden çevre koruma ve iklim değişikliği ile ilgili bütçesine aktarma yapılabilir.

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın (TOB) en önemli harcama kalemi çiftçilerin desteklenmesine yöneliktir. Aslında bu destekler iklim değişikliği ile mücadelede önemli olan organik tarım, yerelin şartlarına uyumlu ve sıcağa dayanıklı ürünlerin ekimi, metan gazı azaltımı ve kompost üretimi uygulamalarına yönlendirilebilir.

İlgili sekiz merkezi yönetim kurumunun toplam ÇKİD bütçesi 2020 yılında 2019'a göre çok küçük bir artış ile 26 milyar 70 milyon TL'ye yükselmiş; 2021 yılında ise 42 milyar 875 milyon TL

olarak bütçelenmiştir. Toplam ÇKİD bütçesi incelendiğinde; bütçede cari fiyatla olduğu kadar sabit fiyatla da bir artış görülmektedir. 2019-2021 zaman aralığında izlenen sekiz kurumun toplam bütçesi içinde ÇKİD bütçelerinin oranını incelediğimizde, ÇKİD bütçe oranının 2020 yılında % 30 iken; 2021 yılında % 35'e yükseldiği görülmektedir. İncelenen sekiz merkezi yönetim kurumunun bütçelerine ayrı ayrı bakıldığında 2021 yılında ortaya çıkan en büyük artışın DSI'nin ve UAYB'nin bütçesinden kaynaklandığı görülmektedir.

DSI'de, hidrolik enerji ve tarımsal sulama kaynaklı bütçe artışı gözlemlenmiştir. Sekiz kurumun 2021 toplam ÇKİD bütçesindeki artış; esas olarak, DSI'nin tarımsal sulama hedefi bütçesinden kaynaklanmaktadır. 2 milyon hektarlık bir alanın sulanması için 2020 performans programında, 2020-2022 yılları için toplam 15 milyar TL ayrılmışken; 2021 performans programında, 2021-2023 yılları için bu bütçe 30 milyar TL'nin üzerine çıkmaktadır. DSI'nin performans programları incelenerek söz konusu bütçe farkının göstergeleri ayrı ayrı ele alınmıştır; ancak farkın nereden kaynaklandığı, var olan göstergeler üzerinden anlaşılammaktadır. Ayrıca, bu tesislerin inşaat ihalelerinin TOKİ tarafından gerçekleştirilecek olması izaha muhtaç bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2020-2021 yılları arasında görülen ÇKİD toplam bütçesindeki artışın ikinci önemli kaynağı, UAYB kent içi ulaşım sistemlerinin artırılmasına yönelik hedeflere ayrılan bütçedir. Bu olumlu gelişme bakanlığın bağlı kurumu olan KYGM'ye ayrılan bütçe ile karşılaştırıldığında anlamını yitirmektedir. Bakanlığın bütçesindeki ÇKİD ile ilgili hedeflerin oranı % 27, karayolları ile ilgili hedeflerin oranı ise % 66 civarında olduğu görülmektedir. UYAB'nin KYGM bütçesini emisyonu düşük kent içi hafif raylı sistem alt yapı ve ulaşım çalışmalarına yönlendirecek şekilde gözden geçirmesi önemlidir. Karayollarının gelişimine dayalı büyüme ekonomisi sera gazı salımına olumsuz etkisi dikkate alınarak gözden geçirilmelidir.

Bütçesi artış gösteren bir diğer kurum MGM'dir. Ancak, bu artışın temel nedeni, yurtdışına yapılan, uluslararası kurumlara üyelik ve katkı payı ödemeleridir. 2019 yılından itibaren, yurtdışına yapılan transferlerin MGM toplam bütçesinin yaklaşık % 44'ünü oluşturduğu dikkat çekmektedir.

OGM, maliyet hesabı ile yönetilemeyecek kamu ormanlarını korumakla görevlidir. OGM'nin orman yangınları ile ilgili her türlü önlemi alabilmesi, müdahale için gerekli araç ve donanımı kiralamak yerine envanterinde müdahaleye hazır durumda bulundurması önemlidir. Halbuki OGM'ye bütçeden ayrılan kaynak çok düşüktür. OGM'nin ormanların kiralanmasına ve orman ürünlerinin satışına dayalı gelir elde etme yaklaşımının değişmesi, orman yangınlarıyla mücadelede etkinliği artıracaktır.

Çalışma kapsamında, bütçesi en büyük 14 büyükşehir belediyesi (BB) ve bağlı kurumlarının (BK) performans programları ayrı ayrı incelenmiş ve ÇKİD ile ilgili ayırdıkları bütçe hesaplanmıştır. Buna göre, 14 BB'nin ve BK'nın toplam ÇKİD bütçeleri 2021 yılı için 23,5 milyar TL civarında olduğu saptanmıştır. Bir başka deyişle incelenen belediyelerin (BB ve BK) yıllık ÇKİD bütçelerinin, toplam yıllık bütçelerine oranı ortalama % 23 civarında olup; çevre koruma ve iklim değişikliği ile mücadele için ayırdıkları tutar, toplam harcamalarının dörtte birine ulaşmamaktadır. 14 BB ve BK'nın ÇKİD bütçelerinin 2018 yılından itibaren cari fiyatla artış göstermesi bu hesaplamalarda tespit edilen bir diğer saptamadır. 2018 sabit fiyatı ile incelenen ÇKİD bütçelerinde ise, 2018-2020 yılları arasında bir artıştan söz edilemezken, 2021 yılında azalma olduğu bir üçüncü saptama olarak görülmüştür. Son yıllarda daha sık tanık olduğumuz şiddetli fırtınalar, dolular, sel afetleri, sıcak hava dalgaları, orman yangınları gibi iklim değişikliğine bağlı gerçekleşen aşırı hava olayları nedeniyle oluşan can ve mal kayıpları, doğrusal ekonomik kalkınma anlayışındaki insan faaliyetleri nedeniyle kaynakların tükenişi, doğal hayatın tahribi, gıda ve su krizleri, yerel yönetimlerin, sera gazı salımını azaltacak ve iklim krizine dirençliliklerini artıracak hedefler koymaları ve bu hedeflere yönelik bütçelerini artırmaları için önemli uyarılardır. Giderek ağırlaşan koşullar altında, çevre koruma ve iklim değişikliği ile mücadele konusuna ayrılan bütçenin enflasyon karşısında erimesi kabul edilemez.

14 büyükşehir belediyesi ve bağlı kurumlarının 2021 performans hedefleri azaltım, uyum, atık ve diğer çevre açısından sınıflandırıldığında zaten çok düşük olan ÇKİD bütçesinde azaltıma ayrılan payın en düşük bütçe kalemi olduğu görülmektedir. Halbuki, küresel ısınma ve iklim krizine önemli etkisi olan kentlerin, azaltım hedeflerinin daha önemli bir paya sahip olması beklenmelidir. İncelenen 14 BB ve BK'nın 13'ünün performans hedefleri içinde azaltım için ayırdığı payın, uyum ya da atık hedeflerinden düşük olması olumsuz bir durum olarak dikkat çekicidir. Azaltım hedefine ayrılan bütçe alanlar itibariyle incelendiğinde, azaltım hedefleri bütçesinin % 76'sının raylı sisteme ayrılmış olması çarpıcı bir sonuçtur. 14 BB ve BK'nın içinden 9 BB ve BK'da azaltım hedefi bütçesinin tamamına yakınının raylı sisteme gittiği görülmektedir. Yenilenebilir enerji üretimi ve kullanımı ve enerji verimliliğine ayrılan bütçe ise azaltım bütçesinin sadece % 24'üdür.

Benzer şekilde, içme suyu tesisi yapımı, tarımsal sulama tesisi yapımı, sulama tesisi ve içme suyu tesislerinin işletilmesi toplam uyum bütçesinin % 60'ını oluşturmaktadır. Uyum bütçesinin % 30'u ise çim ağırlıklı yeşil alan ve peyzaj düzenlemesine ayrılmaktadır. Suyun verimli kullanımı, uyumlu tarım ve hayvancılık, afet / taşkın erken uyarı sistemi gibi önlemlerin hayata geçirilmesi için ise kalan bütçe uyum bütçesinin sadece % 10'u kadardır.

Atık toplama, atık tesisi inşası ve işletilmesi ise atık hedeflerinin % 86'sını oluşturmaktadır. Derin deşarj dahil atık su arıtma harcamaları, atık hedeflerinin % 13'ünü oluşturmaktadır. Sıfır atık uygulamaları, atık dönüşüm ve geri kazanım için kalan bütçe % 1 civarındadır.

Toplam bütçenin ancak % 23'ünün ÇKİD için ayrıldığı BB ve BK'ların ÇKİD bütçeleri incelendiğinde, belediyelerin, geleneksel belediyeçilik anlayışı içinde, ulaşım sorununu çözüme, su bulma, katı ve sıvı atık toplama, insanların kullanımına büyük ölçüde kapalı alanlarda çim ağırlıklı yeşil alan ve peyzaj düzenlemesi gibi faaliyetler için harcadıkları görülmektedir. Bunların dışındaki yenilenebilir enerji üretimi ve kullanımı, enerji verimliliği, tarımsal ve hayvansal sera gazı azaltımı, sera gazı ölçümü, iklim eylem planı yapılması ve uygulanması; yağmur suyu geri kazanımı, suyun verimli kullanımı, uyumlu tarım ve hayvancılık, iklimle bağlı afet / taşkın erken uyarı sistemi; atık verimliliği ve geri kazanım gibi hedeflere ayrılan bütçeler yok denecek kadar küçüktür.

Geçtiğimiz on yıllarda, Türkiye'de, yaşanan kent yoksulluğuna bağlı olarak sosyal belediyeçilik alanında gelişme sağlanmıştır. Küresel ısınma ve yaşanan iklim krizinin kentler üzerindeki etkileri ve kentlerin bu krize katkıları birlikte düşünüldüğünde, bu çalışma çerçevesinde incelenen bütçelerde iklim değişikliği ile gerçek bir mücadele için gerekli kalemlerin eksikliğine vurgu yapılmaktadır. Çalışma, eksikliği belirtilen hedefleri içerecek bir "yeşil belediyeçilik" yaklaşımının büyükşehir olsun olmasın tüm belediyelerin gündemine ana akım bir konu olarak girmesini, geç kalınmış acil bir zorunluluk olduğunu vurgulamakta; tüm yerel yönetimleri iklim krizine karşı acilen göreve davet etmektedir.

KAYNAKÇA

- AB (2019), Turkey 2019 Report, Turkey Reports Prepared by the European Commission (ab.gov.tr) Turkey Reports Prepared by the European Commission (ab.gov.tr)
- AB (2020), Turkey 2020 Report Turkey Reports Prepared by the European Commission (ab.gov.tr)
- AB (2021), Turkey 2021 Report Turkey Reports Prepared by the European Commission (ab.gov.tr)
- C40 Cities (2018a), The Power of C40 Cities, <https://www.c40.org/cities>
- C40 Cities (2018b), 27 Cities Have Reached Peak Greenhouse Gas Emissions whilst Populations Increase and Economies Grow, https://www.c40.org/press_releases/27-cities-have-reached-peak-greenhouse-gas-emissions-whilst-populations-increase-and-economies-grow
- C40 Cities (2020), Urban Climate Action Impacts Framework, [1670_C40_UCAIF_report_26_Feb_2.original.pdf](https://www.c40.org/press_releases/27-cities-have-reached-peak-greenhouse-gas-emissions-whilst-populations-increase-and-economies-grow)
- ÇŞB (2012a), Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023, http://iklim.cob.gov.tr/iklim/Files/Stratejiler/strateji%20kitapcik_turkce_pdf.pdf
- ÇŞB (2012b), İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023, https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/file/eylem%20planlari/Iklim%20Degisikligi%20Eylem%20Plani_TR.pdf
- ÇŞB (2018), Türkiye'nin Yedinci, Ulusal Bildirimi, (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kapsamında) <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/yed-nc--ulusal-b-ld-r-m-20190909092640.pdf>
- İklim için Kentler (2019), Yerel Yönetimlerde İklim Eylem Planı, https://world.350.org/iklimicin kentler/files/2019/05/350_booklet_2.pdf?_ga=2.18393465.1125115852.1584271172-1308856045.1584271172
- İklimin (2019), İklim için Rehber, <http://www.iklimin.org/ikliminirehber.pdf>
- ÇŞB (2012a), Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023, http://iklim.cob.gov.tr/iklim/Files/Stratejiler/strateji%20kitapcik_turkce_pdf.pdf
- KAHİP (2021), Türkiye'de Çevre Koruma ve İklim Değişikliği ile Mücadeleye Ayrılan Kaynakların İzlenmesi: 2021 Bütçesi Bir Değişikliğe İşaret Ediyor mu?
- Niyet Edilen Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkı (INDC) 2015, https://yesilekonomi.com/files/The_INDC_of_TURKEY_v_15_19_30-TR.pdf
- Yentürk, N. (2020) *İklim Pabası: Çevre Koruma ve İklim Değişikliği ile Mücadelede Kamu Harcamaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yentürk, N., Karabacak, Y.K. ve Çarıkçı, Ç. (2015), *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Harcamalarını İzleme Kılavuzu*, STK Çalışmaları - Eğitim Kitapları, Kamu Harcamaları İzleme Dizisi no. 8, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, <http://stk.bilgi.edu.tr/stkButce.asp>

EK 1: ÇKİD HEDEF, ALAN VE ALT ALANLARI LİSTESİ

ÇKİD ALT ALAN, ALAN VE HEDEFLERİ						
ALT ALANLAR		ALANLAR	HEDEFLER			
			AZALTIM	UYUM	ATIK	DİĞER ÇEVRE
RAYLI SİSTEM PROJE / YAPIM	AZ.1	RAYLI VD. YAPIM	AZ.1			
BİSİKLET YOLU/YÜRÜYÜŞ YOLU YAPIMI			AZ.1			
YENİLENEBİLİR ENERJİ ÜRETİMİ 1 (GÜNEŞ, RÜZGÂR, JEOTERMAL)	AZ.2	DOĞRUDAN YENİLENEBİLİR ENERJİ ÜRETİMİ	AZ.2			
YENİLENEBİLİR ENERJİ ÜRETİMİ 2 (HİDROLİK DAHİL)			AZ.2			
HAYVANSAL VE TARIMSAL ATIKTAN (METAN) ENERJİ ÜRETİMİ (BİYOGAZ)			AZ.2			
ÇÖP GAZINDAN ENERJİ ÜRETİMİ			AZ.2			
YEŞİL BİNA (ATIĞA DAYALI ISITMA VE SOĞUTMA)	AZ.3	YENİLENEBİLİR ENERJİ KULLANIMI VE ENERJİ VERİMLİLİĞİ	AZ.3			
SOKAK, PARK BAHÇE VS. AYDINLATILMASINDA YEŞİL ENERJİ (GÜNEŞ TOPLAMA APARATI) KULLANIMI			AZ.3			
YENİLENEBİLİR ENERJİ KULLANIMINI ARTIRMAK			AZ.3			
ENERJİ VERİMLİLİĞİ (TEKNİK VE EĞİTİM/ BİLİNÇLENDİRME)			AZ.3			
ATIK TESİSLERİNDE YENİLENEBİLİR ENERJİ KULLANIMI			AZ.3			
TARIMDA YENİLENEBİLİR ENERJİ KULLANIMININ DESTEKLENMESİ			AZ.3			
UZAKTAN TAŞIMAYA SON VERECEK, KENT TARIMCILIĞI, KÖYLÜ PAZARI DESTEKLENMESİ/ TARIMSAL DESTEK			AZ.3			

BELEDİYE ARAÇLARININ KARBON SALINIMINI AZALTMA, HİBRİT ARAÇ KULLANIMI (İETT EGO??)			AZ.3			
ORGANİK /DOĞAL TARIM UYGULAMALARI / EĞİTİM (ÖRTÜ ALTI TARIM HARİÇ)	AZ.4	TARIMSAL AZALTIM	AZ.4			
TARIMDA KOMPOST UYGULAMALARI /EĞİTİM			AZ.4			
HAYVANSAL YEM VERİMLİLİĞİNİ / İRK VERİMLİLİĞİNİ ARTIRMA/EĞİTİM	AZ.5	HAYVANSAL AZALTIM	AZ.5			
HAYVANSAL GÜBRE YÖNETİMİ (ATIĞIN KOMPOSTLAŞTIRILMASI)/EĞİTİM			AZ.5			
MERALARIN KORUNMASI			AZ.5			
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ EYLEM PLANI HAZIRLANMASI/ EĞİTİM/BİLGİLENDİRME	AZ.6	AZALTIM YÖNETİMİ	AZ.6			
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELE			AZ.6			
SERA GAZI ÖLÇÜM ÇALIŞMALARI			AZ.6			
YENİ İÇME SUYU HATTI SONDAJ YAPIMI VE İNŞAATI						
YENİ İÇME SUYU HATTI SONDAJ YAPIMI VE İNŞAATI	UY.1	İÇME SUYU TESİS YAPIMI		UY.1		
İÇME SUYU ARITIM TESİSİ YAPIMI İNŞAATI				UY.1		
İÇİLEBİLİR YENİ SU KAYNAĞI BULUNMASI İÇİN SONDAJ, KAMULAŞTIRMA				UY.1		
TARIMSAL SULAMA HATTI YAPIMI/BAKIM VE ONARIM	UY.2	TARIMSAL SULAMA TESİS YAPIMI		UY.2		
İÇME SUYU DEPOLAMA VE DAĞITIM	UY.3	SU/SULAMA TESİS İŞLETİM VE BAKIM		UY.3		
İÇME SUYU HATI İŞLETME VE BAKIM				UY.3		
İÇME SUYU ARITIM İŞLETME BAKIM VE ONARIM				UY.3		
YENİ SU KAYNAĞI İŞLETME VE BAKIM				UY.3		
TARIMSAL SULAMA HATTI İŞLETME VE BAKIM				UY.3		
SU HAVZALARININ KORUNMASI/ İŞLETME VE BAKIM				UY.3		
YAĞMUR SUYU (HASAT VE DEPOLAMA) İŞLETME VE BAKIM KULLANIM (YAPIMI DAHİL)	UY.4	YAĞMUR SUYU KAZANIM		UY.4		
YAĞMUR SUYUNUN YENİDEN KULLANILMASI (KANALİZASYONDAN AYRIŞTIRMA)				UY.4		
SUYUN VERİMLİ KULLANIMI (DAMLA SULAMA, KAÇAK, KAYIP AZALTIM TEKNİK)	UY.5	SU VERİMLİLİĞİ		UY.5		
SUYUN YENİDEN KULLANIMI				UY.5		
SUYUN VERİMLİ KULLANIMI (EĞİTİM/ BİLİNÇLENDİRME)				UY.5		
DENİZ SUYUNUN TUZSUZLAŞTIRILMASI				UY.5		
YEŞİL ALAN, ŞEHİR ORMANI, PARK VE BAHÇELER, MİLLET BAHÇELERİ, SOKAK VD. AĞAÇLANDIRMA -ÇİÇEKLENDİRME (ARILARA KATKISI NEDENİYLE) (AYRILABİLİRSE ÇİM HARİÇ)	UY.6	YEŞİL ALAN VE YUTAK/ENDEMİK TÜRLER		UY.6		
BİYOÇEŞİTLİLİĞİ VE ENDEMİK TÜRLERİ ARTIRMA, KORUMA(SU ÜRÜNÜ TARIM ÜRÜNÜ, HAYVAN-TAVŞAN, KEDİ, KEÇİ)				UY.6		
ZARARLILARLA /HAŞERE İLE /İSTİLACI TÜRLERLE MÜCADELE (ORGANİK OLDUĞU BELİRTİLİYORSA ALINACAK)				UY.6		
VEKTÖRLE MÜCADELE (KİMYASAL İLAÇLAMA HARİÇ, BİYOLOJİK, ORGANİK YÖNTEMLER DAHİL) ORGANİK OLDUĞU BELİRTİLİYORSA)				UY.6		

SICAĞA UYUMLU/ AZ SU İSTEYEN TARIMSAL ÜRÜNLERE GEÇİŞ	UY.7	UYUMLU TARIM VE HAYVANCILIK		UY.7	
SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIM UYGULAMALARI/ EĞİTİMİ (EROZYON, TUZLANMA, ÇÖLLEŞME, KURAKLIK İLE MÜCADELE, TARIMSAL ARAZİLERİN AMAÇ DIŞI KULLANILMAMASI), SÜRDÜRÜLEBİLİR ARAZİ KULLANIMI)				UY.7	
TOPRAK VERİMLİLİĞİNİN ARTIRILMASI				UY.7	
HAYVAN SAĞLIĞI, AŞILAMA, VERİMLİLİĞİ, DESTEKLENMESİ (SANAYİ HAYVANCILIĞI HARİÇ)				UY.7	
SEL VE TAŞKINLA MÜCADELE/ DERELERİN ISLAHI	UY.8	İKLİM ERKEN UYARI/ SEL TAŞKIN		UY.8	
İKLİM UYARI SİSTEMİ FAALİYETLERİ (COĞRAFİ HARİTALANDIRMA)				UY.8	
KATI ATIK (ÇÖP) DEPOLAMA YAPIM İYİLEŞTİRME TESİSİ İNŞAATI	ATK.1	KATI ATIK TESİS İNŞAAT			ATK.1
ÇÖP/KATI ATIK BERTARAFI YAPIM İYİLEŞTİRME TESİSİ İNŞAATI					ATK.1
SIVI ATIK (KANALİZASYON/ENDÜSTRİYEL) TESİSİ İNŞAATI	ATK.2	SIVI ATIK TESİSİ İNŞAAT			ATK.2
YAĞMUR SUYUNUN KLASİK YÖNTEMLE (KANALİZASYONA KARIŞTIRMA) BERTARAFI İÇİN TESİS İNŞAATI					ATK.2
SIVI ATIK ARITMA TESİSİ İNŞAATI	ATK.3	ARITMA TESİSİ YAPIMI			ATK.3
ATIK ALIM TESİSLERİNİN/DEPOLAMA/ TESİSLERİNİN AKTARMA İSTASYONU MAL ALIMI, ARAÇ ALIMI	ATK.4	ATIK TOPLAMA/ YÖNETİMİ			ATK.4
KATI ATIK ALIM TESİSLERİNİN/DEPOLAMA/ TESİSLERİNİN AKTARMA İSTASYONU İŞLETİLMESİ VE BAKIM					ATK.4
SIVI ATIK ALIM TESİSLERİNİN/DEPOLAMA/ TESİSLERİNİN AKTARMA İSTASYONU İŞLETİLMESİ VE BAKIM					ATK.4
ARITMA TESİSİ BAKIM ONARIM YÖNETİM					ATK.4
HAFRİYAT DENETİMİ VE YÖNETİMİ, TOPLAMA, YENİ ALANLAR					ATK.4
PİL/ELEKTRONİK ATIK/İLAÇ/TIBBİ ATIK					ATK.4
ATIK YAĞ/ PLASTİK DENETİM TOPLAMA (BİTKİSEL, ULAŞIM ARAÇLARI, BELEDİYE OTOBÜSLERİ, GEMİ)					ATK.4
DİĞER ATIK ÇÖP/ EVSEL/KENTSEL VS. ATIK TOPLAMA/YÖNETİMİ (BİTKİSEL/ORGANİK ATIK HARİÇ -AZ.4)					ATK.4
ÇÖP/ATIK AYRIŞTIRMA/SIFIR ATIK/ ATIK AZALTIM	ATK.5	ATIK VERİMLİLİĞİ			ATK.5
ATIK SUYUN VERİMLİLİĞİNİN ARTIRILMASI/ YENİDEN KULLANIMI					ATK.5
ÇÖP/ ATIK DÖNÜŞTÜRME/GERİ KAZANIM					ATK.5
ÇÖP/ATIK AZALTIMINA/TEMİZLİĞİNE YÖNELİK EĞİTİM ARAŞTIRMA BİLİNÇLENDİRME FAALİYETLERİ					ATK.5
ATIK DENETİM FAALİYETLERİ					ATK.5
DENİZ/KIYI/PLAJ KİRLİLİĞİ İLE MÜCADELE/ MAVİ BAYRAKLI PLAJ/ MEYDAN, HAL VE ŞEHİRLERİN TEMİZLİĞİ	DÇ.1	ŞEHİR/KIYI/DENİZ/ ARAÇ TEMİZLİK			DÇ.1
					DÇ.1

DOĞA KORUMA	DÇ.2	DOĞA KORUMA				DÇ.2
ÇEVRE BİLİNCİ VE EĞİTİM						DÇ..2
SOKAK HAYVANLARINA YÖNELİK HARCAMALAR (BAKIMI /BESLEME/BARINAK)	DÇ.3	SOKAK HAYVANLARI/ SAHİPSİZ HAYVANLAR				DÇ.3
VETERİNERLİK HİZMETLERİ						DÇ.3
GÜRÜLTÜ DENETLEME VE ÖLÇÜMÜ	DÇ.4	ÇEVRE YÖNETİMİ				DÇ.4
HAVA KİRLİLİĞİ DENETLEME VE ÖLÇÜMÜ						DÇ.4
ÇEVRE YÖNETİMİ (LABORATUVAR)						DÇ.4

TÜRKİYE'DE ÇEVRE KORUMA VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ (ÇKİD) İLE MÜCADELEYE AYRILAN KAMU KAYNAKLARININ İZLENMESİ: 2021 BÜTÇESİ BİR DEĞİŞİKLİĞE İŞARET EDİYOR MU?

Bu raporda, Türkiye'nin çevre koruma ve iklim değişikliği ile mücadele konusundaki görevlerinden kaynaklanan sorumluluklarını ve uluslararası yükümlülüklerini yerine getirebilmek için ayırdığı kamu kaynağının miktarı ve hangi alanlara harcadığı sekiz merkezi yönetim kurumu ve 14 büyükşehir belediyesi için izlenmekte ve iklim değişikliği ile mücadele için kamu kaynaklarının kullanımına yönelik öneriler ortaya atılmaktadır.

